

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

SPECIALIZACE V PEDAGOGICE D - ZSV

Bc. BARBORA KOMANCOVÁ

**„Šlápoty“ 1967-1968: Sportovní výprava jako spontánní rozhodnutí
nebo strategie jak vycestovat z Československa?**

**„Šlápoty“ 1967- 1968: Sport Expedition as Spontaneous Decision or
Strategy of Leaving the Czechoslovakia?**

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci - *„Šlápoty“ 1967-1968 Sportovní výprava jako spontánní rozhodnutí nebo strategie jak vycestovat z Československa?* - vypracovala samostatně s ohledem na řádné citování použitých pramenů i sekundární literatury. Dále potvrzuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. června 2015

podpis

Anotace

Bakalářská práce, s názvem „Šlápoty“ 1967-1968: Sportovní výprava jako spontánní rozhodnutí nebo strategie jak vycestovat z Československa?, zpracovává téma pěší výpravy čtyř horolezek - Jarmily Očáskové, Věry Komárkové, Zdeny Opatrné a Květy Tarantové – do dějiště XIX. letních olympijských her v Mexiku roku 1968 v historickém kontextu. Je rozdělena na dvě části. První se zabývá společensko-historickým kontextem 60. let 20. století v Československu (reformním hnutím, zahraničně-politickými vztahy, podmínkami cestování a podobou tělovýchovy a sportu). Na základě tohoto obecného kontextu se ve druhé, praktické části zaměřuje na analýzu a interpretaci podstaty výpravy. Práce využívá dobové literatury a autentických pramenů osobní povahy (cestopis, rozhovor s pamětníky, deníkové zápisy). Práce si klade za cíl zmapovat možnosti, podmínky a způsoby cestování ve zmíněné době, na příkladu této výpravy pak reflektuje možné konkrétní motivy a snaží se zodpovědět, zda taková výprava je výsledkem promyšlené strategie, jak vycestovat do zahraničí. Spolu s tím souvisí i snaha o postihnutí významu této výpravy z hlediska cestovatelství.

Klíčová slova

Šlápoty - Cestování – 1968 - Olympijské hry v Mexiku – horolezectví

Anotation

Present bachelor thesis named „Šlápoty“ 1967- 1968: Sport Expedition as Spontaneous Decision or Strategy of Leaving the Czechoslovakia? deals with walk expedition of four mountaineers – Jarmila Očásková, Věra Komárková, Zdena Opatrná and Květa Tarantová – into Mexico City where XIX. Olympic games in 1968 took place. The thesis is divided into two parts. First part deals with social-historic context of 1960s in Czechoslovakia (reform movement, diplomatic relations, travelling conditions). Second part follows the general context and deals with analysis and interpretation of the expedition “Šlápoty”. The thesis makes use of the period literature and the authentic personal sources (travelogues, interviews with contemporary witnesses, diary notes). The thesis aims at possibilities, conditions and way of travelling in 1960s. Based on the expedition “Šlápoty” it looks for the answer whether such expedition may be the result of systematic strategy to travel abroad.

Key words

Šlápoty – Travelling – 1968 – Olympic games in Mexico - Mountaineering

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Haně Havlůjové, Ph.D. za cenné odborné i osobní rady při řešení vybraného tématu a také za velkou trpělivost a projevené pochopení během procesu psaní této práce. Dále bych ráda poděkovala svým nejbližším za neocenitelné podmínky, které mi vytvořili pro dosažení mého cíle.

OBSAH

1.	Úvod.....	1
1.1.	Obscný úvod a výzkumný záměr	1
1.2.	Teoretická a metodologická východiska	4
1.3.	Vymezení pramenů a literatury	10
2.	Obscný historický kontext	13
2.1.	Vývoj ČSR v 60. letech 20. století	13
2.2.	Stručný přehled zahraničně politických vztahů	17
2.3.	Cestování a jeho možnosti v socialistickém Československu	24
2.4.	Organizace československého sportu a horolezectví	27
	Jednotná tělovýchova	27
	Mezinárodní soutěže	30
	Horolezectví a jeho organizace.....	32
3.	Praktická část- příběh „Šlápota“	33
3.1.	Kdo byly Šlápota.....	33
3.2.	Zrod myšlenky a příprava cesty	37
3.3.	Průběh cesty - Evropa	44
3.4.	Průběh cesty – Amerika	49
3.5.	Návrat.....	53
4.	Závěr	56
5.	Seznam použitých pramenů a literatury	62
5.1.	Prameny	62
5.2.	Literatura	62
5.3.	Internetové a další zájmové zdroje.....	65
6.	Přílohy.....	67

1. ÚVOD

1.1. Obecný úvod a výzkumný záměr

Tato bakalářská práce byla motivována zájmem autorky o soudobé československé dějiny a o fenomén cestování. Vedle toho, že toto téma patří mezi oblíbené náměty populárně naučných publikací, televizních pořadů či rozhlasových vysílání, zaujímá i nezanedbatelné místo na poli vědeckého bádání. Práce je snahou o postižení konkrétního příběhu čtyř dívek – Jarmily Očáskové, Věry Komárkové, Květy Tarantové a Zdeny Opatrné, které se vydaly dne 13. října 1967 na dlouhou cestu, jejímž cílem bylo dojít pěšky na olympijské hry do Mexico City v říjnu 1968. Výprava a její účastnice si zvolily nápaditý pseudonym „Šlápoty“ (v textu tedy dále jen Šlápoty). Tento příběh se pokusím představit na pozadí historického kontextu s tím, že bude zkoumat osobní cestovatelské záměry ve specifické společensko-politické atmosféře. Výprava se totiž odehrála na pozadí politických událostí roku 1968 – Pražského jara a invaze vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy¹, které jsou považovány za jedno z významných období moderních československých dějin.

Mezi základní výzkumné otázky jsem zařadila následující. Zajímalo mne, jak mohla být výše uvedená výprava realizována, uvědomíme-li si, že započala a proběhla v době, kdy bylo cestování příslušníků československého státu do zahraničí přísně regulováno ze strany státních struktur a v zájmu režimu nebylo obecně cestování podporovat. Jaké nároky tak byly kladeny na žadatelky o povolení expedici vykonat a za jakých oficiálních podmínek byly administrativní požadavky splněny? S ohledem na získané materiály, které jsou výrazně osobní povahy, pak hodlám také reflektovat, jakou roli hrají v historické práci vzpomínkové a deníkové prameny a jaký typ informací je možné z nich extrahovat. Při zpracování tématu jsem se mimo jiné pokoušela odpovídat i na další dílčí otázky.

¹ Varšavská smlouva byl vojenský pakt vzniklý roku 1955 a sdružující Sovětský svaz a komunistické státy v jeho sféře vlivu, tzv. satelity. Vpád tzv. spřátelených armád (Československo bylo členem tohoto paktu) byl proveden pod krycím názvem operace Dunaj v noci z 20. na 21. srpna 1968 pod záminkou potlačení údajné kontrarevoluce proti komunistickému zřízení v Československu. Na invazi se podílely armády těchto států: Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky. Další informace v publikacích o mezinárodních vztazích, politice, např.: NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika*, I., II., Praha ROK nebo *Kapitoly z mezinárodních vztahů*.

Předmětem zamýšlené práce je připomenout si možné motivace lidí vycestovat z bývalého území Československa. Jak bylo dříve možné cestovat? Jaké možnosti cestování lidé měli a které využívali a proč? Jak se lišily jednotlivé možnosti, které si lidé mohli zvolit pro cesty do zahraničí? Jaká byla strategie – a byla-li vůbec – při podnikání cesty, kterou se rozhodly vykonat čtyři české horolezkyně? Je v dané době možné hovořit o fenoménu „cestování za sportem“ jako o strategii? Z historického exkurzu do každodennosti – jakých prvků si alespoň v zachovaných reportážích a knize dívky všímaly? Mají Šlápoty, či mohou mít, nějaký konkrétní dopad nebo umožňují nahlédnout do možnosti psaní o cestování za minulého režimu v Československu? Co je možné dnes o tomto „sportovním“ cestování sdělit z hlediska historického vývoje? Jakým směrem by se mohlo bádání v případě tohoto fenoménu ubírat? Lze na základě studia použitých pramenů a literatury zhodnotit místo uvedené výpravy v dějinách cestovatelství a cestování v socialistickém Československu? Práci jsem chtěla pojmut jako určitou sondu do této problematiky na základě konkrétního případu s výhledem na možné směřování dalšího bádání v oblasti cestování v rámci nedemokratických systémů bývalých lidově demokratických republik. Na závěr této práce bych ráda některé z výše nastíněných otázek zodpověděla, i když si nekladu za cíl je všechny v práci obsáhnout.

Práce je rozdělena na dva hlavní oddíly. První je zaměřen na teoretické vymezení práce a obecný historicko-společenský kontext s ohledem na možnosti cestování a jeho formální stránku. Druhá část práce se pak bude tyto přístupy snažit popisovat a analyzovat na základě studia dostupného pramenného materiálu konkrétní výpravy. Tato část bude chronologicky strukturována tak, aby bylo možné udržet přehledný koncept.

Jak už bylo naznačeno výše, v prvních úvodních podkapitolách předkládané práce se pokusím postihnout vybraná teoretická východiska. S tímto tématem pak souvisí i soubory dostupných pramenů, které jsou vzhledem k charakteru studia soudobých dějin obohacené o nové druhy, které například historikové novověkých dějin nemají k dispozici. Na druhou stranu bych se také ráda věnovala způsobům, kterých si musí být badatel v tomto ohledu vědom. Kromě klasických nástrojů historické práce, jako je analýza a interpretace dobových materiálů s dosavadními vědeckými závěry či o komparativní

přístupy², se v práci opírám i o výsledky teoretických studií poměrně nově etablovaných historických disciplín a s nimi spojenými metodami.

V dalším úseku se věnuji přehledu použitých pramenů a rozboru základní použité literatury. Zmiňuji práce jak obecného charakteru o zkoumaném období, tj. období zejména šedesátých let, z hlediska politického a společenského vývoje, tak představím také základní literaturu pro fenomén cestování a cestovatelství. Opomenout nesmím ani literaturu, která mi umožnila vytvořit si obecný rámec o představitelích československého sportu a literaturu popisující Olympijské hry v Mexiku roku 1968. Pro specifika této práce uvedu konkrétní materiály dotýkající se přímo cesty Šlápota. Jedná se zejména o dobové záznamy, které byly oficiálně dostupné široké veřejnosti jak na konci 60. a počátku 70. let v dobovém tisku a cestopisné knize, tak po revoluci v roce 1989, například v dokumentárním cyklu České televize.³ Dále se mi podařilo pro zpracování tématu získat ještě badatelsky cennější materiál. Od jedné z účastnic výpravy, paní Květy Tarantové, mi byly zapůjčeny nepublikované a autentické osobní deníkové zápisy cesty a taktéž mi paní Tarantová věnovala možnost nahrát s ní rozhovor. Podařilo se mi taktéž oslovit a krátce pohovořit o události s dalšími pamětníky, zejména z horolezeckých kruhů. Věřím tak, že na základě těchto dostupných pramenů, bude možné výzkum obohatit o další rozměr.

V dalším oddíle přesunu pozornost již ke konkrétním událostem a obecnému historickému vývoji, který rámoval onu pěší výpravu. Stručně nastíním dosavadní společenský a politický vývoj na území Československa s ohledem na téma práce a na popis společensko-politických změn, ke kterým docházelo během šedesátých let minulého století. V obecné rovině bude vedena i snaha o zprostředkování pojetí cestování a cestovatelství a jeho podobu v českých zemích, zejména ve druhé polovině dvacátého století s jejich hlavními představiteli. V navazující části se pokusím nastítnit situaci na poli organizace československého sportu. Budu se věnovat základnímu představení role tělesné výchovy v československém státě s ohledem na zahraniční reprezentaci a závěry III. celostátního sjezdu Československé tělovýchovy a sportu v roce 1967. Na tomto místě pojednám i o roli sportu jako pomyslného „okénka“ do světa. Stručně také uvedu základní přehled o situaci v československé horolezecké obci, vzhledem k sportovnímu zázemí

² DVOŘÁK, T., FASORA L. a kol. *Úvod do studia dějepisu, I.*, Brno 2014, s. 29-91.

³ Konkrétní představení pramenů a literatury viz. podkapitola: 1.3. Vymezení pramenů a literatury.

cestovatele. Závěrem zhodnotím také úspěchy československého sportu na mexických olympijských hrách s ohledem na směr společenského vývoje po srpnu 1968.

Práce pak pokračuje již praktickou částí, ve které představím detailněji samotnou cestu Šlápů do Mexika. Tato část se více věnuje seznámení se s hlavními aktérkami, s přípravami a průběhem cesty, trasou, zážitky a případnými peripetiemi výpravy. Zejména se zaměřuje na analýzu postojů, hodnot a poznávacích kritérií cestovatele s přihlédnutím na stav míry dobové politické regulace a společenské poptávky. Na strukturu deníkových, reportážních zápisů a vyprávění, na jejich konzistenci a jednotlivá témata, která se pojí k výzkumným otázkám.

V závěrečné části se pak věnuji zhodnocení, jak mohou podobná témata přispět k poznání společenského zázemí a strategie jednotlivců, v případě možností vycestovat do zahraničí v době, která volný pohyb, jako jedno ze základních lidských práv člověka, omezovala.⁴ I když předmětem práce není srovnání životních a společenských podmínek pro cestování v letech šedesátých a poté nastupující normalizace, tak na mnoha místech stručně naznačuji možné předpoklady vývoje a směry, kterými je možné se dále ubírat. Také bych se ráda zamyslela nad perspektivou takového podniku a nad skutečností, co to mohlo přinést jednotlivým hrdinkám a zda se jejich počin výrazněji dotkl veřejnosti. Bude také možné uvážit, zda a do jaké míry mohla být takováto expedice vhodným nástrojem pro společensko-politickou reprezentaci ve světě a zda to takto také vnímaly jednotlivé aktérky. Nedílnou součástí závěru práce bude také zformulování odpovědí na úvodní badatelské otázky a také možnost položení si případných nových a dalších, které mohou podněcovat k dalšímu budoucímu zkoumání.

1.2. Teoretická a metodologická východiska

Výprava čtyř odvážných horolezek se odehrála na přelomu let 1967-1968, tedy v době, kterou mohu považovat za poměrně blízkou dnešku, vzhledem k tomu, že ještě stále žijí lidé, kteří tuto dobu bezprostředně zažili. Obecně hovoříme o tzv. soudobých dějinách a je tedy na místě si toto období alespoň pro potřeby této práce definovat. Přestože jsou soudobé dějiny jakožto historická disciplína v našich podmínkách poměrně

⁴ Základní právo o svobodě pohybu viz.: Hlava II., oddíl první, čl. 14 in: *Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění zákona č. 162/1998 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>. [30. 6. 2015]

mladá, tak obecně její tradice spadá již do antického období. Představa o legitimitě psaní o „dějinách vlastní doby“ byla narušena novým pohledem osvícenských historiků a jejich nedůvěrou k možnostem objektivně a s odstupem zkoumat jevy nedávné. Tento trend prolomila až první světová válka a obrat v uvažování o striktně objektivním přístupu v dějepisectví, které i přes snahu o zachování badatelského odstupu, nebylo tímto procesem uchráněno od neschopnosti přispět svým bádáním k poznání, které by konflikt odvrátilo. Po válce se tak přesunula pozornost ke snaze dopátrat se příčin a pochopení nedávných historických událostí, které postihly současníky.⁵ Dalo by se tedy říct, že vývoj soudobých dějin se lišil podle následujícího pravidla: „*Ve všech evropských zemích přitom probíhal vývoj soudobých dějin v úzké souvislosti s národními tradicemi a traumaty. Jejich hloubka a schopnost národní sebereflexe stály v přímé úměře k úspěšnému či méně úspěšnému rozvoji této disciplíny.*“⁶ Soudobé dějiny tak například přispívaly ke snaze kritického vyrovnání se s nepříjemnou minulostí, například v německém prostředí. Budeme-li se držet uvedené teze, tak soudobé dějiny jsou ve svém obsahu snahou o kritické zkoumání nedávné historie, která má vliv na současnost, ale na kterou je potřeba nahlížet s velkou opatrností, protože historický výklad i přes snahu o objektivismus může být ovlivněn dobovým rámcem – více či méně ideologickým, podle kterého dějiny hodnotí. S ohledem na výše uvedené důvody se ale právě současné trendy v bádání obrací směrem k období komunistického režimu vedeny různými snahami, mezi které mohou patřit politicko-etická hlediska.

Soudobé dějiny již ve svém názvu indikují jakýsi oxymóron, tedy navzájem zcela protikladnou skutečnost, při které jeden z termínů vlastně stojí v opozici či popření druhého termínu.⁷ Dějiny by nás měly odkazovat do minulosti, zatímco termín soudobé je spjat s prožívanou současností. Nicméně právě proto nabízí toto terminologické spojení nové možnosti přemýšlení a pojmání historických věd. Soudobé dějiny není příliš lehké definovat. V rámci historické obce nemusí panovat jednoznačná shoda, protože záleží na

⁵ V takovémto duchu hovoří o charakteru soudobých dějin Tomáš Vilímek ve svém příspěvku k soudobým dějinám a shodně se k tomu vyjadřuje i Jan Rychlík. Viz.: VILÍMEK, Tomáš. *Specifika soudobých dějin*. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha 2014, s. 167 - 184. Pro další citování v práci užívám zkrácenou verzi: ČECHUROVÁ J., RANDÁK J. a kol. *Základní problémy*. Dále viz.: RYCHLÍK, Jan. *České dějiny 20. Století – vývoj a současný stav*. In: Tamtéž, s. 56.

⁶ Cit. dle: VILÍMEK, T. *Specifika*. In: Tamtéž, s. 169.

⁷ Slovníkové heslo: Oxymóron. In: *Slovník literárních a jazykových pojmů*. © 2001-2015 [online] Dostupné z: <<http://ld.johannesville.net/slovník>>. [18. 7. 2015]

dílčích badatelských záměrech (ať už reprezentovaných jednotlivými vědeckými institucemi či historickými kolektivy) a argumentaci, k jaké periodizaci a k jakému počátku tzv. soudobých dějin se přikloní, přičemž shoda víceméně panuje v tom, že konec zasahuje a proměňuje se v přítomnost jednotlivých badatelů. Tímto pojetím se zcela jednoznačně před odborníky otevírají nové možnosti, ale i nové problémy, která tato disciplína přináší.

K takovému pojetím soudobých dějin se samozřejmě váže i specifická práce, která je na badatele soudobých dějin kladena. Jeho práce je nyní ovlivněna dalšími faktory s ohledem na rozmach nejrůznějších technologií a tím většího přenosu informací na jedné straně a úbytku tzv. klasických pramenů písemné povahy. Také jsou badatelé postaveni před náročnější otázky etické při zpracovávání materiálů z jim blízké minulosti s ohledem na případné žijící účastníky historických událostí. Kromě klasické historické práce, kdy je bádání založeno na práci s písemnými prameny a literaturou a její interpretaci přibývají institucionální materiály povahy audiovizuální, ale také svědectví a vyprávění pamětníků. Prameny audiovizuální a osobní povahy mohou být pro badatele cenným přínosem, je ovšem nutné a žádoucí stavět se k nim s odbornou způsobilostí a podrobit i tento materiál specifickému zpracování v rámci práce s prameny.⁸ Specifika pramenů a jejich přínos a limity budou uvedeny v další části práce.

Má bakalářská práce, věnovaná cestovatelskému podniku Šlápůt na přelomu let 1967 – 1968 tedy spadá do ranku soudobých dějin, neboť mezi pramennou základnou jsou převážně dokumenty osobní memoárové povahy, dokumentární cyklus i dobové články v tisku. Soustředí se však na tzv. prožívanou skutečnost a segmenty všedního dne a kultury spíše než na politické dějiny. Odborná literatura hovoří o cestovatelství jako o „(...) *cestovatelství jako nástroje poznávání neznámých světů a klíče k porozumění světa odlišných etnik, národů a kultur.*“⁹ Cestování samotné nicméně mohlo být motivováno nejrůznějšími důvody, které se ale v průběhu dějin měnily. Ty se proměňovaly s ohledem na historické období, kulturní zázemí a na společenské vnímání kultury vlastní i cizí.

⁸ K tomu například jednotlivé tematické příspěvky např.: HLAVAČKA, Milan. *Memoárová literatura*. In: ČECHUROVÁ J., RANDÁK J. a kol. *Základní problémy*, s. 312-330; HORÁK, Pavel. *Tisk jako historický pramen*. In: Tamtéž, s. 343-360 a také KOURA, Petr. *Film jako historický pramen*. In: Tamtéž, s. 404-421.

⁹ SOUKUP, Václav. *Cestovatelství a kulturní kontakt*. In: *Anthropologia integra*, r. 4 (2013), č. 1 dostupné online: <https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/2389> [19. 7. 2015]

Cestování a jeho podoba se proměňovaly v čase analogicky k proměně společenského uspořádání a možnostem pohybu. Roli pro rozlišování podobností a odlišností cestování hrají jednotlivé motivy konkrétních aktérů, jejich množství a možnosti. Můžeme tak teoreticky rozlišit cestování a cestovatelství, jak to nastínil Michael Borovička.¹⁰ O cestovatelství se hovoří tehdy, kdy se takový podnik rovnal dobrodružné výpravě do neznámých a neprobádaných končin a byl spojován s objevy tamních kultur a přírodních podmínek života.¹¹ Tato témata jsou také vlastní antropologii, která více či méně přispívala a rozvíjela tento přístup k poznávání jiných kultur a míst.¹² Na druhé straně je ale potřeba rozlišovat mezi motivacemi jednotlivců, kteří cestovali kvůli individuálnímu zájmu, který neměl za cíl například přispívat k všeobecnému společenskému užitku. Tento rozměr cestování nicméně nebyl přítomen vždy. Do poznávání cizokrajných míst tak zasáhla i první polovina 20. století. Vedlejším efektem válečných událostí se stalo také jakési „nedobrovolné cestování“ v rámci válečných operací, přesunů obyvatelstva z ohrožených a válkou zasažených území. Cestovatelství tak bylo válečnými událostmi na jednu stranu téměř znemožněno, na druhou stranu se některým obyvatelům otevřely nevídané obzory.¹³ Rozmach cestování pro „zábavu“ je výsledkem vývoje společnosti a byl ovlivněn řadou faktorů. Mezi jinými byl masivnější rozvoj cestování ovlivněn důsledky kolonialismu (a následné dekolonizace), dále například rozvojem infrastruktury a dopravních prostředků, ekonomicky výhodnějším postavením obyvatelstva či vznikem stálé pracovní doby a rozvojem technologií umožňujících nahradit v některých činnostech lidskou sílu. V neposlední řadě pak rozvoj cestování byl průvodním jevem nastupující globalizace.¹⁴ Cestovatelství, které je na druhou stranu spojeno se společenským úkolem, bylo tak nahrazováno individuálním cestováním, protože bylo díky výše uvedeným vlivům dostupnější.

¹⁰ „*Dějiny cestovatelství rovněž v žádném případě nejsou totožné s historií cestování, která zahrnuje i aktivitu osob, jež bychom za cestovatele při nejlepší vůli považovat nemohli, přinejmenším proto, že jejich snem nemusel být objev neznámé země (terra inkognita).*“ Borovička, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české - Cestovatelství*. Praha: Paseka, 2000, s. 9. (Dále citováno jako: BOROVIČKA, M. VDZKČ – Cestovatelství.)

¹¹ „*Bílých míst na mapách světadílů bylo v 60. letech 19. století ještě mnoho, ale postupně jich ubývalo, především zásluhou koloniálních mocností, které na průzkum vnitrozemí kontinentů měly pochopitelně největší zájem.*“ Ciz. dle: Tamtéž, s. 377.

¹² SOUKUP, V. *Cestovatelství a kulturní kontakt*. In: *Anthropologia integra*, r. 4 (2013), č. 1.

¹³ „*Období okupace vyvolalo v lidech silnou touhu poznávat svět, který jim zůstal šest let uzavřen.*“ Cit. dle: BOROVIČKA, M. VDZKČ – Cestovatelství, s. 621 (Cestovatelé v období nesvobody).

¹⁴ JAKUBÍKOVÁ, Dagmar. *Na cestě ke globalizaci*. 2006 online: <<http://www.cestovni-ruch.cz/skolstvi/globalizace.php>>. [15. 7. 2015]

„Komunistický převrat 25. Února 1948 znamenal na rozdíl od převratu 28. Října 1918 zásadní změnu podmínek cestování.“¹⁵ Geneze přístupu nového vládnoucího režimu k cestování, jeho regulaci a podmínkám je naznačeno v příslušné kapitole této práce o cestování v socialismu.¹⁶ Stručně řečeno lze konstatovat, že negativní postoj tzv. lidově-demokratických republik k cestování a komunistického zřízení, ač v jednotlivých etapách s různou mírou regulace, určoval specifickou povahu cestování a cestovatelských podniků, které byl režim ochotný podpořit, pokud mohl sloužit jeho zájmům a neodporoval pojetí komunistické ideologie.¹⁷ Stalo se tak, že cestovatelé jako takoví nezmizeli. Museli se ale přizpůsobit novým podmínkám jako například známá dvojice Zikmunda a Hanzelky. Vzhledem k značnému omezení individuálního cestování stávaly se cestopisy skutečným „okénkem“ do světa, jak to naznačuje i samotný název kapitoly v knize Michaela Borovičky *Okno do světa*.¹⁸ Cestovatelské podniky se nicméně mohly zároveň stát jakýmsi nástrojem, jak vlastně zprostředkovat individuální touhu cestovat. V tomto ohledu tak může být obtížnější a zavádějící prosté rozlišení mezi cestovatelstvím a cestováním. Pod oficiálně prezentovaným cestovatelským záměrem se tak mohla skrývat i prostá touha získat povolení k individuální cestě do destinací, kam by žadatel o ryze soukromou cestu nedostal povolení. V tomto kontextu je také potřeba nahlížet a analyzovat některé výpravy tak, aby nám detaily motivů poodkryly skutečnou podstatu tužby jejich účastníků. Takový rozbor může pomoci lépe zařadit jednotlivé výpravy a osobnosti do dějin cestovatelství.¹⁹

Vzhledem k povaze použitých pramenných materiálů se opírám také o teorii dílčích přístupů k specifickým pramenům, které si vyžadují odlišnou reflexi a zpracování. Východiskem je tak vědomí, že například při analýze dobového tisku vycházím z jiných předpokladů a skrytých motivů než v případě interpretace rozhovoru s účastníkem události. V případě periodik je třeba si uvědomit při posuzování jejich obsahu, jakou názorovou pozici ve společnosti zastávají, v jaké době a za jakých podmínek jsou

¹⁵ Cit. dle: BOROVIČKA, M. VDZKČ – Cestovatelství, s. 621.

¹⁶ Viz. 3.1. Cestování a jeho možnosti v socialistickém Československu.

¹⁷ „Režim byl ochoten umožnit nebo dokonce i podpořit výpravy, které měly nějaký sportovní, vědecký, ekonomický či politický podtext.“ Cit. dle: BOROVIČKA, M. VDZKČ – Cestovatelství, s. 623.

¹⁸ Viz.: Tamtéž, s. 624-625. K Hanzelkovi a Zikmundovi a jejich roli v československém cestovatelství 50. a 60. let viz. příslušná kapitola: Tamtéž, s. 625-634. Jejich vlastní reflexe cestovatelského působení viz.: HANZELKA, Jiří, ZIKMUND, Miroslav. *Život snů a skutečností*. Praha: Primus, 1997.

¹⁹ Tento rozměr a hlubší analýzu v publikaci Michaela Borovičky trochu postrádám.

vydávány, kdo je cílovou kategorií čtenářů apod. V případě záznamu rozhovoru je také potřeba si být vědom, kdy vznikl, pro jaký badatelský či publicistický záměr, kdo rozhovor poskytl a z jaké pozice příběh vyprávěl.

Jeden z důležitých teoretických aspektů mé práce je hledisko generové. Samotná disciplína Dějin žen a Gender history je poměrně mladá, avšak stále hojněji diskutovaná.²⁰ Z hlediska práce se tak mohu opírat i o východiska a závěry této disciplíny, ale mohu použít i jeho kategorie jako vhodného analytického nástroje na zkoumané téma a roli žen například v oblasti ženského cestovatelství či horolezectví.²¹

Metodika práce vychází jak z tradičních základních přístupů vědecké práce indukce a dedukce, stejně tak jako o metodu práce s historickým pramenem – přímou a nepřímou. Přímou metodou zde bude popis a shrnutí průběhu cesty a při nepřímém přístupu se budu snažit aplikovat poznatky o oficiálně zpracovaných poznatcích o administrativní a dobové praxi. Práce také vykazuje diachronní přístup ke zkoumanému historickému jevu. Využívá procesu srovnávání, nicméně jen jako techniky práce s prameny a skutečnostmi.

Důležitou součástí metodologického zázemí práce je pak orálně historická metoda. Tato disciplína patří také mezi velice mladé disciplíny a ještě si stále hledá cestu mezi ustálenými a uznávanými historickými přístupy.²² Rozhovory s pamětníky mají svou nepopíratelnou historickou a informační hodnotu, ale kladou také zvýšené nároky na historickou práci. Metoda pak představuje instrumentalizovaný postup sběru, zpracování, analýzy a interpretace vyprávění pamětníků, při kterých musí badatel reflektovat i jeho vlastní vklad a interakci s narátorem. V neposlední řadě se musí ve své práci vyrovnat se

²⁰ NEČASOVÁ, Denisa. *Dějiny žen a tender history*. In: ČECHUROVÁ J., RANDÁK J. a kol. *Základní problémy*, s. 666-680.

²¹ K inspiraci o bádání o ženském cestovatelství také: HAVLŮJOVÁ, Hana. *Na okraji zájmu? České moderní ženy a Orient v první polovině 20. století*, Dizertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Praha 2011. K ženskému českému horolezectví viz.: ŠTĚRBOVÁ, Dina. *Touhy a úděl – první ženy na osmítisícovkách*. Český Těšín 2014.

²² Přes nepopíratelné uznání metody Oral History, které může být spatřováno ve skutečnosti, že v rámci ústavu soudobých dějin AV ČR vzniklo na základě úspěšně dokončených grantových projektů (pozn. díla OH před 2000) v roce 2000 specializované pracoviště - Centrum orální historie, které se systematicky věnuje rozvíjení a zavádění metody orální historie v čele s nestorem české orální historie prof. Paedr. Miroslavem Vaňkem, Ph.D., který dosáhl i celosvětového uznání v této badatelské disciplíně, když byl zvolen pro léta 2010-2012 prezidentem mezinárodní asociace orální historie. Další informace viz.: (Vaňek a Mücke 2011).

specifikami a limity materiálu, který podléhá selektivnosti a jiným charakteristikám práce s pamětí obecně.²³

1.3. Vymezení pramenů a literatury

V úvodu obecné části práce pojednávající o historických společensko-politických událostech jsem vycházela z publikací syntetického charakteru s ohledem na užší časové vymezení a z prací zabývajících se celkovou společenskou situací a analýzou politického systému, a to zejména v 60. létech v Československu. Vzhledem k tomu, že vlastní výprava do Mexika se konala v době velkých společenských změn, které vyústily v období a události tzv. Pražského jara bylo nutné se důkladněji seznámit i s pozvolnou proměnou společenského klimatu v letech před rokem 1968. K tomu posloužily zejména syntetické práce z pera Karla Kaplana.²⁴ Pro důkladnější seznámení s praxí pasové a vízové politiky jako předpokladu k možnosti konání takovéto expedice posloužily výborně publikace od historika Jana Rychlíka²⁵ a všeobecný přehled o cestovatelích pocházejících z českého prostředí pak doplnila publikace *Cestovatelství* od Michaela Borovičky z ediční řady *Velkých dějin zemí Koruny české*.²⁶ Inspiraci ohledně zpracování problematiky cestovatelství jsem dále našla v dnes již hojně zpracované literatuře o dvojici u nás nejznámějších cestovatelů druhé poloviny 20. století, Jiřím Hanzelkovi a Miroslavu Zikmundovi nebo v případě ženského cestovatelství v práci Hany Havlůjové o ženách v orientu.²⁷

V další části jsem naznačila přístup a proměnu československé zahraniční politiky se zeměmi, které Šlápoty navštívily do 60. let 20. století. Mezi základní literaturu jsem použila syntetickou práci o historii československé diplomacie od Jindřicha Dejmka

²³ Viz. MICELA, Miroslav. *Paměťová studia*. In:

²⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967 - 1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. Tentýž. *Kořeny československé reformy 1968*. Praha: Doplněk, 2002. Tentýž. *Kronika komunistického Československa, Kořeny reformy 1956 - 1968, Společnost a moc*. Brno: Barrister & Principal, 2008.

²⁵ RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*, Praha 2012. Tentýž. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu - pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848 – 1989*, Praha 2007.

²⁶ BOROVIČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české - Cestovatelství*. Praha: Paseka, 2000.

²⁷ HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Život snů a skutečností*. Praha: Primus, 1997. HAVLŮJOVÁ, Hana. *Na okraji zájmu? České moderní ženy a Orient v první polovině 20. století, Disertační práce*. Editor: Pedagogická fakulta. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.

Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století.²⁸ Pro rozšíření přehledu v rámci jednotlivých zemí jsem pak použila dílčí publikace a studie, jako například *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN* od Zuzany Lizcové nebo *Americký sen* mapující vzahy čsl.-amerických diplomatických vztahů od 1943 do 1968 let francouzské historičky Justine Faure.²⁹ Se vztahy s Mexikem a jeho vnitrostátními problémy této doby nebylo jednoduché se seznámit. Kusé informace jsem našla na oficiálních stránkách Ministerstva zahraničních věcí Československé republiky. Příspěvky k společensko-politickou situaci v Mexiku v roce 1968 jsem načerpala z knihy Marka Kurlanského 1968.³⁰

K seznámení se se situací a zázemím československého svazového sportu jsem využila dobových prací J. Kössla.³¹ Ačkoliv vyznění publikace je dobově podmíněno, faktografické informace o dějinách sportu je možné při odhlédnutí od tohoto ideologického nánosu použít. K bližšímu rozboru situace v československé tělovýchově přispěl i dobový Protokol o III. sjezdu Československé tělovýchovy a sportu.³² Pro instituciální vývoj olympijského výboru v Československu byly použity oficiální texty z webových stránek. O historii horolezectví u nás mi posloužily rozličné články a příspěvky na jednotlivých stránkách o horolezectví, zejména Českého horolezeckého svazu a z pera V. Procházky. O významu a postavení olympijských her v Mexiku 1968 ve sportovních dějinách jsem si mohla udělat přehled z dobových knih *Mexická dramata* či *Kruhy nad Popocatepetlom: XIX. olympijské hry v Mexicu*.³³

Jako základní pramen pro výzkum v této práci je použit cestopis, dobové novinové reportáže, osobní deníkové zápisy a rozhovor s pamětníci.

²⁸ DEJMEK, Jindřich. *Československo a jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 - 1992)*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002.

²⁹ FAURE, Justine. *Americký přítel, Československo ve hře americké diplomacie 1943 - 1968*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2006 a LIZCOVÁ, Zuzana. *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*. Praha: Dokořán, 2012.

³⁰ KURLANSKY, Mark. *1968: Rok, který otřásl světem*. Praha: Slovart, 2007.

³¹ KÖSSL, Jiří. *Historie českého olympijského výboru a olympijského hnutí*. Praha: Český olympijský výbor, 1993. KÖSSL, Jiří, KRÁTKÝ, František a MAREK, Jaroslav. *Dějiny tělesné výchovy II., od roku 1848 do současnosti*. Praha: Olympia, 1986.

³² *Protokol III. sjezdu Československého svazu tělesné výchovy*. Praha, 1968.

³³ HORNÁČEK, Imrich. *Kruhy nad Popocatepetlom, XIX. olympijské hry v Mexicu*. Marín: Šport, 1969. ČERVINKA, Oldřich a PACINA, Václav. *Mexická dramata*. Praha: Čs. novinář, 1969.

Základním pramenem informujícím o konání výpravy se stal dobový cestopis *Šlápoty do Mexika*, který vydalo nakladatelství Olympia dva roky po vykonané cestě.³⁴ K doplňujícím informacím jsem pak dále využila série článků v periodiku *Československý sport*, které vycházely většinou v pravidelných týdenních intervalech po dobu konání výpravy.³⁵ K možnosti dozvědět se něco o samotné výpravě s časovým odstupem pak posloužil 1. díl z dokumentárního cyklu České televize – Zapomenuté výpravy, nazvaný jednoduše *Šlápoty*.³⁶ V rámci bádání se mi podařilo navázat kontakt s poslední účastnicí pochodu do Mexika, paní Květou Tarantovou. Ta mi poskytla v rozhovoru zpracovaném podle zásad metody orální historie a s jejím svolením jsem mohla začlenit tyto vzpomínky do své práce.³⁷ Díky této pamětnici jsem mohla využít při studiu také autentické deníkové záznamy z osobního archivu Květy Tarantové, které vznikly přímo během cesty Šlápot.³⁸ Zápisy mají charakter popisu událostí jednotlivých dnů vždy s označením příslušného data dne, vznikaly tak v rozmezí 13. 10. 1967 – 27. 10. 1968. Autorství jednotlivých zápisů nebylo možné stanovit přesně, nicméně z indicií z textu se jednalo o zápisy především Květy Tarantové a Zdeny Opatrné. Zápisy zbylých dvou členek výpravy pravděpodobně také existovaly či existují, bohužel jsem je neměla k dispozici. K dokreslení významu a náhledu na celý cestovatelský podnik jsem oslovila pamětníky z horolezeckých kruhů.³⁹

34 OČÁSKOVÁ, Jarmila, OPATRná, Zdena, KOMÁRKOVÁ, Věra a TARANTOVÁ, Květa. *Šlápoty do Mexika*. Piešťany: Olympia, 1971.

35 *Československý sport*, roč. XV. (1967) – roč. XVI. (1968) v období od října 1967 do října 1968, přičemž jednotlivé články k Šlápotám vycházely víceméně pravidelně jednou týdně v pátečních či středečních vydání. Jednotlivá čísla jsou uvedena v oddíle o literatuře v závěru této práce.

36 *Šlápoty. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/video/>>. [26. 5. 2015]

37 O principech a zásadách orálně historického výzkumu viz: VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku*. Praha 2011.

38 Zápisy mají fyzickou formu psaného textu na stroji, nicméně vznikly opisem z ručně psaných deníků. Tuto informaci mi poskytla v soukromém nezaznamenaném rozhovoru paní Květa Tarantová. Deníkové zápisy pro účely této práce budu citovat následovně: *Deníkové zápisy*, 1967-1968. V konkrétních citacích pak vždy s uvedením přesného data zápisu.

39 Oslovení pamětníků mi poskytli více méně soukromé komentáře, někteří z nich ovšem odpověděli vyplněním dotazníku, který jsem jim zaslala. Ukázka příslušných dotazníků včetně formálních náležitostí je součástí této bakalářské práce v přílohách. Citace těchto dotazníků viz. například: FILLA, Zdeněk, *Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“*. 12. 7. 2015.

2. OBECNÝ HISTORICKÝ KONTEXT

2.1. Vývoj ČSR v 60. letech 20. století

Šedesátá léta v Československu jsou obdobím, kdy společnost i komunistická moc prošla poměrně dramatickým vývojem. Na straně jedné situace na začátku dekády nenaznačovala, že by mohlo dojít až ke vzniku reformního společenského hnutí, jehož cílem se stane zásadní revize socialistického zřízení. Na straně druhé byl tento pokus násilně přerušen vpádem armád Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968 a posléze zcela znemožněn nastolením posrpnového režimu tzv. „normalizace“ společenského života.

Již na přelomu 50. a 60. let se však společnost a zejména stranické vedení musely vyrovnat se závěry XX. sjezdu KSSS, který v roce 1956 vedl k nastoupením nového směru také v sovětské zahraniční politice. Kritika kultu osobnosti J. V. Stalina a odhalení zločinů spáchaných během jeho vlády v SSSR přiměl k revizi i satelitní režimy. V československých podmínkách tak bylo možno přistoupit alespoň ke zvážení nejzávažnějších kroků a došlo například k ustavování komisí pro rehabilitaci některých odsouzených během politických procesů 50. let, zejména bývalých členů komunistické strany.⁴⁰ Na druhé straně po krvavém vojenském potlačení povstání v Maďarsku i v Polsku v roce 1956 se ukázalo, že pokusy o reformy v satelitech mají své limity, které Sovětský svaz nenechá překročit. Nicméně uvedené události naznačily, i když zatím jen na lokální národní úrovni, určité systémové problémy, se kterými se komunistické režimy potýkaly, a bylo nutné je intenzivně řešit. V Československu se ale v polovině 50. let ještě příčiny, které později vedly k celospolečenskému pohybu a změnám, plně neprojevovaly. Zatímco v sousedních zemích situace již vyústila do plošných protestů, které byly záhy z hlediska vládnoucí moci komunistické ideologie úspěšně potlačeny a zpacifikovány, společnost v Československu dospěla do tohoto stádia později.⁴¹

Ke konci 50. a v první polovině 60. let si drželi pevnou pozici ve vedení státu komunisté stalinistického typu trávající na neměnné ideologické linii tvrdého boje za třídně uspořádanou společnost. Hospodářská krize ještě nedospěla do svého neudržitelného a

40 KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno 2008

41 K jednotlivým krizím komunistické moci v satelitech viz. například: PLECHANOVÁ, Běla a FIDLER, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941 - 1995*. Praha, 1997.

společností neakceptovatelného stavu a společenská nálada ještě nedozrála k potřebě změn. Vládnoucí představitelé, v čele s prezidentem a zároveň tajemníkem komunistické strany Antonínem Novotným (1904-1975, prezidentem od 1957 do března 1968), proklamovali tvrdý kurz. Volali po udržení třídně-politických principů, budování společnosti na marxisticko-leninské ideologii a směřování k dobudování socialistické společnosti. Tento směr byl reflektován i přijetím nové ústavy roku 1960, která indikovala pokračující politické směřování i oficiálním přejmenováním státního útvaru na Československou socialistickou republiku. Navzdory těmto snahám a neustávající ostražitosti proti tzv. podvratným vlivům se musela komunistická strana vyrovnávat s narůstajícími problémy. V počátečním stádiu se jednalo zejména o překonání hospodářské krize, kterou Československo procházelo mezi v první polovině 60. let. Jedním z východisek z krize se ukázala nutnost vypracování ekonomické reformy⁴²

Postupně se pak dále od poloviny 60. let projevovaly další symptomy společenské nespokojenosti. Kromě zásobovacích problémů se objevovaly další nesnáze běžného života a dorůstala generace občanů, kteří již nebyli poznamenáni ani prvorepublikovými ani válečnými událostmi. Nezažili a neúčastnili se budování komunistického režimu Československa a do „nových“ poměrů se již narodili. Mladá generace se pak stala také hybatelem a jedním z nejhlasitějších kritiků stávajících poměrů. Například studentská májová setkání či demonstrace a činnost vysokoškolských studentů v akademické obci vyjadřovala obecnou nespokojenost s poměry ve společnosti poměrně pravidelně a pro stranické vedení se stávala nepříjemným a varovným signálem. Vyznění studentského Majálesu roku 1965 donutilo stranické vedení k diskuzím, jak mladou generaci opět dostat pod kontrolu.⁴³ Návrhy řešení při různých jednáních ÚV KSČ se ovšem držely starých šablon, že za vše může nedostatečná ideologická výchova ve školách, pasivita a neatraktivnost Svazu československé mládeže (SČM) pro nastupující generaci a snaha nepřátelských sil narušit společenské poměry.⁴⁴

Nepochopení situace a nálad ve společnosti a mylný výklad jejich možných příčin dovedlo vládní i stranické představitelé k výraznému rozchodu i s tou částí společnosti, jež

⁴² KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha 2007, s. 119-134.

⁴³ KAPLAN, K. *Kronika komunistického Československa*, s. 65.

⁴⁴ Odkaz kronika, s.??!!) a KAPLAN, K. *Kořeny československé reformy*, s. 343-345.

se socialismem sympatizovala a podílela se na jeho podobě. Vzhledem k narůstající nespokojenosti si například mladá generace začala uvědomovat rozkol mezi proklamovanou ideologií a reálným stavem společnosti. Mezi další příčiny vedoucí k zaktivizování společenského dění se řadila i role uměleckých svazů, kde se ke slovu dostávaly stále kritičtější hlasy volající po tvůrčí svobodě a možnosti o problémech společnosti vůbec otevřeně hovořit. V různých svazech se tak postupně příslušníci KSČ dostávali do defenzivnějšího postavení, které vyústilo například ve velmi kritické vyznění IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů v červnu roku 1967.⁴⁵ Tento veřejný kritický projev se straně ještě podařilo administrativně a ideologicky potlačit, nicméně již na podzim se názorové rozpory na směřování strany a její vůdčí úlohu ve společnosti začaly projevovat i z mnoha dalších zdrojů.

K posílení pozice zastánců starého směru navíc nepřispělo ani brutální potlačení studentské říjnové demonstrace roku 1967, která ačkoliv vznikla na základě dlouhodobé nespokojenosti s životními podmínkami na vysokoškolských kolejích, byla vyložena vládou jako politické vystoupení studentstva.⁴⁶ Zárok se však brzy ukázal jako velmi nešťastný, protože postihl nejen studenty, ale měl vliv i na změnu pohledu na situaci ve společnosti. Zasáhl předně rodiny a přátele studentů, kteří nejenže projevíli solidaritu, ale vznesli i další kritické otázky. Ty byly posléze podpořeny odhalením různých afér hospodářského a vojenského charakteru v základních strukturách státu po aféře generála Šejny⁴⁷ a tato situace otevřela i diskuzi ve veřejných médiích a na stránkách periodik.

Pro účely práce je třeba také připomenout postupnou proměnu společenských organizací a svazů, které ve svých začátcích byly režimem budovány a podporovány jako tzv. převodové páky moci. Komunistické straně a jejímu aparátu měly sloužit jako instrument k masové kontrole společnosti skrze státní kontrolu občanských zájmů a aktivit. Karel Kaplan k tomu píše: „*Vznik a kontrolu společenských organizací a spolků upravoval zákon č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích. Zákon sloužil především k upevnění komunistické moci a vedl k tomu, že těžiště sdružování ve spolcích, které*

⁴⁵ Např. viz.: KAPLAN, K. Československo v letech, s. 6-7.

⁴⁶ Tentýž. *Kronika*, s. 81-96.

⁴⁷ Tentýž. *Československo v letech*, s. 10.

*zajišťovaly uspokojování rozmanitých zájmů, se záměrně přesunulo do celostátních masových organizací.*⁴⁸ Vzhledem k tomu, že se ale některé organizace a svazy ukázaly jako politicky neschopné či nadbytečné, začaly se během 60. let ze stranického vlivu postupně vymaňovat nebo přestávaly předpokládané funkce účinně plnit. Převodové instituce zastřešující jednotlivé společenské zájmy se od sebe lišily také mírou své masovosti a politické angažovanosti. Podle Karla Kaplana se do *„skupiny organizací s početným členstvem, ve kterých se politické zájmy moci omezovaly na dohled nad činností a na formální projevy vyžadovaného souhlasu s oficiální politikou, [...] řadily sportovní organizace.*⁴⁹

Komunistická moc využívala tedy převodové instituce a zájmové organizace k organizování a kontrole života a zájmů svých občanů, k uplatňování svých politických a ideologických směrnic a rozhodnutí, ale mohly sloužit také k navození alespoň zdánlivě demokratického charakteru režimu.⁵⁰ Navzdory mocenským záměrům a snahám však nemohla vládnoucí moc docílit totálního podřízení a identifikace zájmových skupin s ideologickými směrnicemi. Dokonce i v rámci těchto platforem vznikl prostor pro formování vlivů a myšlenek, které mohly být svého druhu opoziční snahou těchto skupin prosadit a vyvíjet určitý tlak v rámci těchto organizací samotných.

Probuzení společnosti a diskuze nad problematickými otázkami tak byla vedena jak na půdě těchto skupin, tak byla od poloviny 60. let patrná snaha některých občanů a zájmových uskupení se i z těchto oblastí státem řízené kontroly vymanit. Rozmohlo se například trampingové hnutí.⁵¹ Zejména mladá generace začala ostentativně přejímat některé prvky západní kultury do společenského života a zábavy.⁵²

Vzhledem k řešení hospodářských problémů se však mírně zkorigoval i postoj vládní moci k vlivům přicházejícím ze zahraničí, včetně západních zemí. Slovy Jiřího Knapíka a Martina France: *„Složitou hospodářskou situaci se vládnoucí moc snažila řešit za pomoci určitého uvolnění cizineckého ruchu se západem. Ve snaze získat volně směnitelnou měnu byla podniknuta především řada opatření na přilákání západních*

⁴⁸ Cit. dle: Tentýž. *Kronika*, s. 336.

⁴⁹ Cit. dle: Kaplan, K. *Kořeny československé reformy*, s. 346-347.

⁵⁰ Více k systematizaci tzv. převodových pák komunistického režimu - viz. Tamtéž, s. 336 – 391.

⁵¹ KAPLAN, K. *Kronika*, s. 345 a také KNAPÍK, J. FRANC, M. *Průvodce*, s. 945-6.

⁵² Přejímání zahraničních prvků mládeží například viz.: Tamtéž, s. 57-61.

turistů do země. Tento krok s sebou nesl důležité změny v oblasti infrastruktury a větší otevřenost vůči některým trendům v životním stylu přicházejícím ze Západu, které se dříve jevily jako ideologicky nepřipustné.“⁵³

2.2. Stručný přehled zahraničně politických vztahů

Mezinárodní politická situace Československa byla po uchopení komunistické moci ve státě po únoru 1948 určována především zahraniční politikou Sovětského svazu a jeho mezinárodním postavením a směřováním. Změna politického kurzu a odklon od tradiční prozápadní politické orientace byla nicméně patrná již před samotným uchopením moci komunistickou stranou. Navzdory pokusům demokratických sil tzv. třetí republiky⁵⁴ se nepodařilo vymanit se ze sovětského vlivu. Tato orientace byla již artikulován v Košickém vládním programu z jara 1945⁵⁵ byla definitivně potvrzena odmítnutím tzv. Marshallova plánu hospodářské pomoci (1947) ze strany československé reprezentace na základě moskevských instrukcí. (odkaz na Nálevka). Po roce 1948 se pak politická reprezentace podřídila sovětské zahraniční politice definitivně a kopírovala ve své zahraniční politice sovětské zájmy. Tento krok byl formálně potvrzen také založení Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) 1949 iniciované Sovětským svazem. RVHP oficiálně vznikla jako obchodní a hospodářské uskupení členských států, fakticky svou strukturou a systémem spolupráce (odkaz na knížku o mezinárodních organizacích) ale jen potvrzovala naprosté podřízení členských zemí Sovětskému svazu.

Vlastní iniciativa československé strany v zahraničně-politických vztazích byla velice utlumena, ale od 60. let se projeví snahy některé vztahy, zejména se sousedními, lidově-demokratickými státy, normalizovat. Vztahy s dalšími sousedy či státy sovětské sféry vlivu byly pak v průběhu 60. let dořešeny v podobě podpisů jednotlivých

⁵³ Cit. dle: KNAPÍK, J. FRANC, M. *Průvodce*, s. 36.

⁵⁴ Za tzv. Třetí republiku se označuje období od konce druhé světové války a od ustavení Košického vládního programu na jaře roku 1945 a uzavírá se únorovým převratem roku 1948, kdy se moci ujímá definitivně Komunistická strana Československa. RYCHLÍK, Jan. *České dějiny 20. Století – vývoj a současný stav*. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan. a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

⁵⁵ „Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech - vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně - přičemž si přeje uskutečnit vzájemnou výměnu zástupců a vzájemný styk se sousedící svazovou sovětskou republikou ukrajinskou.“ In: *Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program*. Dostupné online: <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>. [6.7.2015]

bilaterálních smluv či protokolech o spolupráci apod. Obchodní spolupráce byla zpravidla navázána, nicméně uzavírání politických smluv bylo ovlivněno jak oficiálním postojem Moskvy, tak jednotlivými historicko-politickými vztahy s jednotlivými státy, které byly určovány například spory o přesuny obyvatelstva a kapitálu v rámci procesu vyrovnávání se s válečnými událostmi. Těmito vztahy byly poznamenány zejména vztahy se sousedními státy. Snahou všech zemí sovětského vlivu tak mělo být prostřednictvím jednání a deklarací tyto spory překonat a docílit tak naplnění bratrské spolupráce v komunistickém táboře.

Vzájemný vztah s Maďarskem byl již od poválečných dob poznamenán konfliktem o slovensko-maďarské hranice a o přesídlení či postavení národnostních menšin v rámci obou vzniklých států. Ačkoliv bylo oficiálně deklarováno po ustavení prosovětských režimů, že předchozí konflikty obou republik byly zapříčiněny předchozími kapitalistickými vládami, zůstával vztah s Maďarskem po celá 50. léta jen v dikci přátelských prohlášení a vzájemný vztah byl konsolidován až od 60. let.⁵⁶ Tento nastavený kurz si maďarský režim udržel i nadále a tudíž zaujal k proměnám československé společnosti v době Pražského jara umírněnější postavení a reformní hnutí víceméně podporoval i v rámci diskuzí na setkáních zemí Varšavského paktu.⁵⁷ V červnu 1968 došlo také k podepsání bilaterální smlouvy mezi ČSR a MLR, které tak zpečetilo politicky obchodní i přátelskou spolupráci mezi oběma zeměmi. Toto bližší navazování vztahů poté nebylo narušeno ani novými poměry v Československu po ustavení tzv. normalizačního režimu.

Postoj k Rakousku se vyvíjel postupně a byl definitivně vytyčen podpisem Státní smlouvy z roku 1955.⁵⁸ V Rakousku byly po válce ještě přítomny okupační vojska Rudé armády a o ustavení nového režimu a státního útvaru bylo předmětem mezinárodních jednání. Z počátku si sovětská moc představovala, že v Rakousku získá převahu levice a podaří se tak dostat Rakousko do své sféry vlivu jako další satelitní stát. Politická situace se nicméně neubírala tímto směrem, a tak se Sověti snažili prosadit takové body státní smlouvy, které by Rakousko držely stranou možné intenzivnější spolupráce se západními

⁵⁶ Reálný vztah obou států lze ilustrovat i na četnosti vzájemných návštěv vládních představitelů obou států a na postoji ČSR k maďarským událostem roku 1956 a nastupujícím kádárovským režimem, který stále na poměry československé stalinisticky orientované reprezentace realizoval některé reformní kroky. Detailněji viz.: DEJMEK, J. *Československo, jeho sousedé a velmoci*, s. 219.

⁵⁷ Tamtéž, s. 219-221.

⁵⁸ Tamtéž, s. 185.

zeměmi. Bylo také potvrzeno, že Rakousko odmítne do budoucna možnost spojení se s Německem (obava z historických událostí spojení nacistického Německa s Rakouskem 1938). Po oficiálním vyhlášení, že Rakousko si zvolilo neutrální mezinárodní postavení, Sověti tuto Rakouskou státní smlouvu přijali. Podobně jako v případě německé otázky se i pro čsr.-rakouské vztahy staly problematickými otázky kolem vystěhovaných či uprchlých občanů, kteří se v Rakousku nacházeli a nebylo jim ze strany rakouských úřadů bráněno k zaujímání politických požadavků směrem k ČSR. Dalším sporným bodem pak byla snaha o zachování možnosti žádat na československém státu náhrady za vyvlastněné majetky rakouských občanů. Přes tyto výhrady pražská vláda smlouvu akceptovala s přihlédnutím k sovětskému postoji, jako možný počáteční bod k dořešení těchto bodů týkajících se vztahu s Československem.⁵⁹ Nedořešený problém sudetských Němců a jednání o majetkoprávních vztazích se ukázalo přes mnohé snahy trvalým problémem bránícím uzavření pozitivnějších čs.-rakouských vztahů. Problémy se objevovaly při různých projevech, oslavách sudetoněmeckých skupin žijících v Rakousku. Prvním úspěchem na cestě k vyřešení tohoto problému byl podpis čsr.-rakouského protokolu v červenci 1965 o podmínkách následujících jednání a o vymezení osob, které budou mít teoretický nárok na zahrnutí do majetkoprávního vyrovnání. K spokojenosti ČSR bylo potvrzeno, že se tento nárok na vysídlené sudetské Němce nebude vztahovat.⁶⁰ K intenzivnějším diplomatickým vztahům během Pražského jara pomalu docházelo a po krátkém ochlazení po srpnových událostech 1968 tento trend nadále pokračoval. Přesto cesta narovnání vztahů, jejichž specifický poměr naznačovala i vzájemná absence velvyslanectví, trvala ještě dlouho.

V případě německé otázky československá strana zaujala jasně deklarovanou pozici obhájce vzniku NDR (1949) a uznala ji jako právoplatný nastupující stát, zatímco SRN oficiálně považovala za státní útvar, který nemá právo být uznán za subjekt mezinárodního práva a brání sjednocení pod jedinou vládou, která jak sovětská místa doufala, by se vydala cestou lidově-demokratického zřízení.

⁵⁹ DEJMEK, J., *Československo, jeho sousedé*, s. 185.

⁶⁰ Tamtéž, s. 188.

Specifický postoj zaujala československá vláda opět pod sovětským vlivem k tzv. německé otázce.⁶¹ K nově vzniklé NDR, která se brzy po svém vzniku 1949 zařadila do sovětského vlivu jako další ze satelitních republik, Československo zaujalo nekritický a kladný postoj. NDR na tuto podporu ze strany ČSR odpověděla uznáním neplatnosti Mnichovské dohody a uznáním poválečného přesunu německého obyvatelstva. K nově etablované SRN, která vznikla na základě sjednocení okupačních zón západních velmocí, se postavila naopak velice odmítavě. NDR spolu s ostatními státy sovětského sféry vlivu bylo okamžitě ještě v roce svého vlivu uznáno jako nástupnický stát, zatímco SRN bylo odmítnuto jako nepřijatelný nelegitimní nástupce. Tento postoj byl utvrzován dalšími kroky vlády SRN a některých západních zemí, které usilovali o posílení SRN na politické scéně a zároveň byli nakloněni různé míře integrace SRN do západních struktur vojenských i hospodářských, což se podařilo například roku 1955, kdy oficiálně vstoupilo do Severoatlantické aliance. NDR na místo toho začlenilo do struktury vojenského paktu zemí Varšavské smlouvy ustavené v bezprostřední reakci na postup německého západního souseda. Československo tak své oficiální diplomatické vztahy se SRN neudržovalo a tento fakt byl potvrzen i vyhlášením tzv. Hallsteinovy doktríny jako oficiální směr zahraniční politiky SRN.⁶² Československo nemělo v 50. letech žádný smluvní vztah se SRN a jeho loajální vztah k Moskvě a odmítání jakýchkoliv možných jednání trval zhruba až do roku 1963, kdy: „Československá diplomacie se tak dostávala do stále ostřejšího rozporu s reálným vztahem svých občanů k SRN a stavem vzájemných styků, které v průběhu 60. let a zejména od roku 1963 procházely výraznou změnou.“⁶³ Ačkoliv stále dodržovala východoněmecký požadavek, že navázání oficiálních vztahů se SRN musí přednostně NDR a poté až ostatní socialistické státy, přece jen k mírnému otupení ostrých výroků a postojů k SRN u politických špiček ČSR pomalu docházelo. ČSR se pokoušela

⁶¹ Pod pojmem německé otázky rozumím specifický problém uspořádání poválečné Evropy s důrazem na mezinárodní řešení problematiky okupovaného německého území. Problém se týkal řady věcí, počínaje novým státním uspořádáním, ekonomicko-politickému zaměřením, postupnému vzniku dvou paralelně existujících německých států na bývalém území nacistického Německa, jeho mezinárodního postavení, národnostním otázkám německých vysídlenců apod. K německé otázce např.: Šauer, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha, 2005.

⁶² Tzv. Hallsteinova doktrína byla vyhlášena a pojmenována po státním tajemníkovi Walteru Hallsteinovi, později předsedovi Evropské komise ((1958-1967). Tato doktrína „udávala směr německé zahraniční politiky v nadcházejících letech a jejíž podstatou bylo propojení mladé demokracie se západní Evropou.“ Cit. dle: *Walter Hallstein – diplomat, který posunul proces evropské integrace kupředu*. [online]: <http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/walter_hallstein_cs.pdf>. [7. 7. 2015]

⁶³ LIZCOVÁ, Z. *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN*, s. 89.

navázat alespoň jakési lepší vztahy se stranou SPD, která později do čela SRN vyzvedla Willyho Brandta, který se vydal prosazováním vstřícnějších postojů k východu. Ačkoliv oficiální stranická politika ČSR nebyla stále nakloněna navazováním vztahů se SRN, tak vzhledem k celkovému uvolňování atmosféry od poloviny 60. let se přeci jen uskutečňovaly alespoň kulturní výměny.⁶⁴ Sbližování tak mohlo dále postupovat jen ve velice omezené míře a výsledkem byla Dohoda o zřízení obchodního zastoupení podepsaná v srpnu 1967.⁶⁵ Ta umožňovala i díky jistému ujednání o pasové agendě a vzájemných stycích působit jako první záchytný bod. Nicméně následující reformní hnutí v Praze bylo příliš krátké na to, aby došlo na poli vztahu k SRN k výrazným změnám. Nicméně nastoupená směr Ostpolitik ze strany SRN a vzájemná snaha světových velmocí o uvolňování mezinárodního napětí a zbrojení od 70. let umožnila oboustranně výhodné kontakty zejména v kulturní sféře udržovat.⁶⁶

Vztah československé moci k Francii byl ovlivněn zejména jejím zahraničně politickým postojem k SRN. Francie byla na evropském kontinentě tradičním oponentem Německa. Velmi obecně se dá konstatovat, že vzhledem ke svým historickým zkušenostem a svým mocenským ambicím, její rezervovanější postoj k německé otázce nebyl překvapením. Francie se svými dřívějšími diplomatickými vazbami k ČSR a postoji k vyrovnání se s poválečným Německem se projevovala stále jako nejbližší možný partner ze západních okupačních sil, které díky správě nad německým územím měly určující vliv na budoucí uspořádání a postavení SRN v Evropě. „Francouzská vláda zaujala – nejvýrazněji ze všech tří západních velmocí – prakticky ve všech pro ČSR stěžejních otázkách stanovisko podporující hlediska Prahy.“⁶⁷ Taktéž je třeba si uvědomit, že ve Francii byla silně zastoupena KS Francie, která sloužila, spolu s inklinací francouzských intelektuálů k levicovým proudům, k jakýmsi styčným informačně-ideologickým kanálům. Definitivním problémem vztahu ČSR a Francie se ale stalo její postupné začleňování do obranných vojenských evropských struktur⁶⁸ a také její pozice v mimoevropských

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ LIZCOVÁ, Z. *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN*, s. 89.

⁶⁶ Tamtéž, s. 159-167.

⁶⁷ Cit. dle: DEJMEK, J. *Československo, jeho sousedé*, s. 281-2.

⁶⁸ Např. viz.: NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika*, Praha 2000, s. 207-2018.

válečných konfliktech, kde stála proti silám o prosazení komunistických režimů.⁶⁹ I přes naznačené konflikty byly udržovány vztahy na hospodářské úrovni a další možná společná témata se otevřela pro diskuzi po odchodu Francie z NATO na jaře roku 1966. S Francií tak československá strana našla v této době společnou řeč, která vyústila i v sepsání konkrétních bilaterálních smluv v roce 1967.⁷⁰ Nicméně jak se ukázalo ve vyhýbavých stanoviscích oficiálních politických míst ve Francii k Pražskému jaru, Francie nepovažovala sblížení s Československem za prioritní a v souladu s postupem angloamerických velmocí vyčkávala a zvolila přístup nevměšování se do těchto záležitostí, které považovala za vnitřní záležitost sovětské sféry vlivu. Francie na mezinárodním poli dále upozadila československé vztahy na úkor snahy o pokračování uvolňování vztahů se SSSR.

Československé vztahy s Velkou Británií do doby 60. let prošly od vzniku Československa v roce 1918 různými etapami. Zpočátku 20. let se anglická diplomacie se příliš neangažovala v náklonnosti k československým zájmům: „Československá diplomacie se vlností Angličanů vůči svým představám ve střední Evropě setkala ovšem již na mírové konferenci v Paříži v roce 1919.“⁷¹ Nicméně navzdory britské distanci k ochotě upsat se konkrétním mezinárodně-politickým závazkům v Evropě nicméně britští diplomaté oceňovali snahu československé reprezentace v etablování se a posilování zahraničně-politických vztahů, i když anglické zájmy se mohly lišit od těch československých.⁷² Během 30. let tak tento postoj vyústil k uplatňování tzv. politiky appeasementu⁷³, a tak umožnila poměrně bez obtíží pronikat nově etablovanému nacistickému Německu nejen na pole mezinárodních jednání, ale také na jiná území. V rámci podpisu tzv. Mnichovské dohody z 30. září 1938 se tak podílela de facto na likvidaci dosavadní podoby Československa.⁷⁴ Poměr čsl. - britské spolupráce během druhé světové války považuje Jindřich Dejmek za

⁶⁹ Válka v Indočíně, podpora ČSR ze strany alžírských povstalců proti Francii, konflikt Suezského průplavu apod. viz. např. : Nálevka, Světová politika, II.

⁷⁰ DEJMEK, J. *Československo, jeho sousedé*, s. 291.

⁷¹ Tamtéž, s. 233.

⁷² Tamtéž, s. 235 a 237.

⁷³ Politika tzv. appeasementu je fenomén vztahující se zejména k britské zahraniční politice 30. let, která se snažila mírovou cestou ústupků a jednání řešit problémy na mezinárodním poli, zejména se pojem vžil pro mírný postoj vůči rostoucí fašistické Itálii a nacistickému Německu.

⁷⁴ Text Mnichovské dohody, jejímž důsledkem byla ztráta značného území Československé republiky a byla podepsána bez čsl. Politické reprezentace viz. např.: <http://www.military.cz/opevneni/mnichov.html>

období nejtěsnějších vztahů.⁷⁵ Po válce byla československá diplomacie orientována již na Sovětské Rusko, třebaže Británie udržovala s Československem také úzké vztahy. Ve své politice nicméně vždy záležitosti Československa ve srovnání s ostatními velmocemi, jako byla například Francie, hrály druhořadou roli.⁷⁶ Vztahy po roce 1948 mezi oběma zeměmi se dostaly na velice nízkou intenzitu. Británie jakožto stát s blízkými vazbami na „imperialistické“ Spojené státy stal nepřítelem satelitních států. Ačkoliv během 60. let bylo naznačeno jakési tání v podobě diplomatických návštěv, tak po roce 1969 zájem o československé vztahy opadal, také proto, že Británie se orientovala na normalizaci vztahů s Moskvou.⁷⁷

Vztahy se Spojenými státy americkými (dále USA) byly ovlivněny tím, že jako hlavní stát „světového imperialismu“ byly nepřítelem číslo jedna. V tomto duchu se víceméně vinul, i když s mírnými výkyvy směrem k ochlazení či tání mezinárodních vztahů, vzájemný vztah Československa a USA. Vzájemné vztahy byly určovány zejména velmocenskou politikou mezi USA a Sovětským svazem. V 50. letech USA vyhlásily tzv. Trumanovu doktrínu, která zjednodušeně řečeno měla jakýmkoliv kroky zadržovat komunismus a zabráňovat ideologii a silám, které ji prosazovaly, aby svůj vliv rozšířily i do dalších států.⁷⁸ Ani během působení prezidenta Eisenhowera ani J. F. Kennedyho v Bílém domě se vztahy výrazně nezlepšily. Na bodu mrazu je udržovaly např. konflikty v karibské i či berlínské oblasti. Ba ani v době vzednutí reformního hnutí v Československu nebyl vidět výraznější zájem v nejvyšších kruzích americké diplomacie: *„Oficiální reakce Johnsonovy administrativy na reformy v ČSSR byla nevýrazná, ba pasivní.“*⁷⁹ V rámci okupace Československa kromě oficiálních protestů vedených na poli OSN zachovaly Spojené státy výraznou pasivitu, což výstižně a prostě vyjádřila Justine Faure v názvu z jedné kapitol své knihy.⁸⁰

Československo navázalo své první diplomatické styky s Mexikem již v roce 1922, kdy byl zřízen v Mexiku československý konzulát, který byl roku 1927 přeměněn na velvyslanectví. Během druhé světové války bylo pak československé velvyslanectví pod německou

⁷⁵ DEJMEK, J. *Československo, jeho sousedé*, s. 242.

⁷⁶ Tamtéž, s. 248.

⁷⁷ Tamtéž, s. 257.

⁷⁸ PLECHANOVÁ B., FIDLER, J. *Kapitoly*, s. 61-63.

⁷⁹ Cit. dle: DEJMEK, J. *Československo, jeho sousedé*, s. 322.

⁸⁰ FAURE, J. *Americký sen*, s. 250-255.

správou. „K obnovení styků došlo na základě čs. - mexické deklarace z března 1942. V červnu 1959 byla diplomatická zastoupení obou zemí povýšena na úroveň velvyslanectví.“⁸¹

2.3. Cestování a jeho možnosti v socialistickém Československu

Stejně jako zahraniční vztahy Československa byly po únoru roku 1948 ovlivněny celkovou politickou a společenskou situací i možnosti cestování. V době převzetí moci a zavedení nových poměrů bylo přistoupeno k uzavření československých hranic a omezení celkového zahraničního styku nejen s kapitalistickými zeměmi, ale i se státy sovětské sféry vlivu, včetně sousedních tzv. lidově demokratických republik.⁸² Možnost vycestovat do zahraničí se pak v předsrpnovém Československu od okamžiku uzavření hranic v roce 1948 postupně obnovovala a lze vymezit několik časových období, kdy docházelo k různé míře uvolnění přeshraničního styku. Obecně se dá shrnout, že směrem k reformnímu období podléhalo cestování do ciziny stále volnější tendenci.⁸³ Záviselo však stále na mnoho dalších faktorech.

Povolovány, i když ve velice omezené míře, byly zejména cesty služebního charakteru. Cesty soukromé pak nebyly podporovány skoro vůbec. Dalším typem cest byly tzv. turistické zájezdy, které byly organizovány státem kontrolovanou cestovní agenturou ČEDOK.⁸⁴ Nejčastěji měly charakter hromadných zájezdů. Podle Jana Rychlíka odrážel tento typ výprav nejlépe „*tehdejší představu komunistického režimu, podle kterého bylo cestování do ciziny nikoliv právem občana, ale jakousi odměnou či privilegiem pro oddané budovatele socialismu.*“⁸⁵

Zpočátku se komunistický režim snažil cestování svých občanů do ciziny regulovat do té míry, že pasová a vízová agenda byla vyjmuta z kompetence Ministerstva zahraničních věcí (MZV) a přenesena do kompetence Ministerstva vnitra. Povolování cest

⁸¹ Cit. dle Vzájemné vztahy mezi Českou republikou a Mexikem, Ministerstvo zahraničních věcí, dostupné online: <http://www.mzv.cz/mexico/cz/zeme_pusobnosti/mexiko/vztahy_cr_mexiko/index.html> [19. 7. 2015]

⁸² Slovníkové heslo – cestování do ciziny In: KNAPÍK, J. FRANC, M. *Průvodce*, s. 187.

⁸³ Charakteristika jednotlivých etap situace cestovního ruchu v Československu ve zmiňovaném období se může detailněji sledovat v období 1948-1953, 1953-1963, 1963-1969. Viz. RYCHLÍK, J. *Cestování do ciziny*.

⁸⁴ Historie a role ČEDOKU viz.: KNAPÍK, J. FRANC, M. *Průvodce*, s.194-5.

⁸⁵ RYCHLÍK, J. *Cestování do ciziny*, s. 60.

posuzovala i zvláštní komise zřízená při ÚV KSČ. V souvislosti se změnou mezinárodní situace po roce 1953, tj. po smrti J. V. Stalina, ukončení válečného konfliktu v Koreji a smrti prezidenta Klementa Gottwalda, došlo i k mírnému uvolnění příhraničních kontaktů. Jak připomíná Jan Rychlík: „*Prvním zásadním průlomem do zásady, že bez skutečné vážné příčiny nemají lidé cestovat do ciziny, se stala československo-polská dohoda o pohraničním turistickém styku ve Vysokých Tatrách podepsaná 6. září 1955 v Praze.*“⁸⁶

Mírná změna v přístupu k cestování, zatím jen do zemí tzv. lidově-demokratických, byla od poloviny 50. let charakterizována také uvolněním administrativní centralizace. Nicméně, žadatelé o výjezdní povolení byli i nadále prověřováni na mnoha úrovních. Žádost byla posuzována jak z hlediska obecné kriminality, tak z hlediska politicko-ideologického. Teprve od roku 1963 přistoupila vláda k uvolňování příhraničního styku také s dalšími státy RVHP a 18. června 1965 byl přijat nový zákon o cestovních dokladech.⁸⁷ V jeho znění již nebylo deklarováno, že občan nemá právo na získání cestovního dokladu, nicméně stále bylo uvedeno mnoho důvodů, které získání dokladu zabraňovalo. I když se tedy navenek zákon tvářil liberálněji a mohl naznačovat uvolňující se tendence, zůstával zde stále velký výkladový prostor pro svévoli rozhodujících orgánů, které mohly odepřít vydání cestovního dokladu takřka bez udání bližších důvodů.⁸⁸ Podle Jana Rychlíka měnila i přesto tato usnesení „*zásadním způsobem celkový pohled na problematiku cestování: výjezd do ciziny – především pokud šlo o cesty do ostatních socialistických států – již neměl být výjimkou či odměnou pro občana, ale měl se stát do značné míry běžnou záležitostí.*“⁸⁹

Ačkoliv se postupně upouštělo od nutnosti dokládat k žádosti o vycestování kladný posudek závodní rady podniku, který občana zaměstnával, doporučení rady bylo stále bráno v úvahu. K žádosti bylo nutné v případě mužů dokládat vyjádření vojenské obvodní správy. Dále byla žádost posuzována i na úrovni Státní bezpečnosti, která prověřovala v rámci svých informačních sítí (např. uličních důvěrníků) spolehlivost žadatele. Cestovní pasy nebyly ale jedinou podmínkou k tomu, aby občan mohl vycestovat. Dále potřeboval

⁸⁶ RYCHLÍK, J. *Cestování do ciziny*, s. 54.

⁸⁷ *Zákon č. 68/1965 Sb.* dostupný online: <<http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=30695&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>. [14. 7. 2015]

⁸⁸ Konkrétně, paragraf č. 4 odstavec 1 písm. a): mohl být odepřen, když cesta nebyla v souladu státního zájmu, přičemž nikde nebyl v zákoně onen státní zájem výslovně definován.

⁸⁹ RYCHLÍK, J. *Cestování do ciziny*, s. 65.

tzv. výjezdni doložku, která se vydávala za stejných podmínek jako cestovní pas a občan o ni musel žádat před každou cestou. V případě cestování do států RVHP měla výjezdni doložka od poloviny 60. let podobu razítka v pasu a platila zpravidla po delší dobu. Pro cesty do Jugoslávie, která byla považována kvůli své politice volného cestování za rizikovou, neboť zde hrozila vyšší pravděpodobnost útěku Čechoslováků do kapitalistických zemí přes rakouské či italské hranice, však byla vydávána pouze jednorázová výjezdni doložka.

Režim měl nicméně i další možnosti, jak občanům zabránit získat příslušné doklady k cestě do zahraničí. Výjezdni doložku mohl totiž občan dostat teprve na základě potvrzení, že bude mít dostatek prostředků pobyt v zahraničí hradit. Za tzv. devizové krytí zahraničního pobytu mohl být považován devizový příslib od Státní banky československé (dále jen SBČS), která jediná měla v rámci československé ekonomiky právo výkupu a prodeje deviz.⁹⁰ Další možností, jak doložit financování zahraničního pobytu, bylo předložení pozvání od fyzické osoby ze zahraničí. Tato praxe byla vskutku hojně využívána, i když je možné spekulovat, že řada pozvání byla fiktivního charakteru.⁹¹

Ve srovnání s předchozím obdobím však bylo podle Jana Rychlíka v letech 1965-1969 „*V období 1965-1969 bylo soukromé krátkodobé cestování občanů do kapitalistických států relativně svobodné.*“⁹² Spolu s jinými požadavky na demokratizaci společnosti se další uvolnění možnosti cestovat objevilo i jako součást Akčního programu z 5. dubna 1968, tj. oficiálně přijatého textu nového politického kurzu Pražského jara.⁹³ Nastolená praxe, kdy politická moc neměla ani chuť, ani dostatečné nástroje pro omezování cestování československých občanů v rámci soukromých cest do zahraničí, pak dobíhala i po srpnové okupaci 1968 až do podzimu roku 1969. Teprve v důsledku tzv. normalizace poměrů došlo také k opětovnému omezení cestování. Opatření se týkala zejména

⁹⁰ Tomuto typu hospodářství se říkalo vázané a řízené devizové hospodářství. Detailněji mechanismus získávání a nakládání s devizovými přísliby a výjezdními doložkami v této době viz. RYCHLÍK J., *Devizové přísliby*, s. 15.

⁹¹ Na tuto možnou praxi upozorňuje i Jan Rychlík viz.: Tamtéž, s. 16.

⁹² Tamtéž.

⁹³ „*Právně přesně zaručit ústavní svobodu pohybu, zejména výjezd našich občanů do zahraničí; jde hlavně o to, aby občan měl právní nárok i na dlouhodobější nebo trvalý pobyt v cizině a aby lidé nebyli bezdůvodně stavěni do postavení emigrantů; zároveň je nutno zákonem chránit i zájmy státu, např. pokud jde o odliv některých kategorií specialistů apod.*“ In: *Akční program KSČ ze dne 5. dubna 1968*. Dostupné online: <http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf>. [5.7.2015]

cestování na Západ. Třebaže nebylo zakázáno, bylo různými vyhláškami o potřebných dokumentech a pravidlech upravujících oblast cestovního ruchu, výrazně omezeno a opět regulováno.⁹⁴

2.4. Organizace československého sportu a horolezectví

Organizace československého sportu a tělesné výchovy podléhala od roku 1948 stejným ideologicko-strukturálním proměnám, které byly patrné i v jiných zájmových organizacích. Jak bylo výše naznačeno, tak organizace tělesné výchovy byla součástí systému tzv. převodových pák režimu. Důležitost státního dohledu nad tělesnou výchovou a sportem byla potvrzena i přijetím speciálních zákonů, týkajících se této oblasti, a posílena o přímý vládní dozor zřízením Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport (dále SVTVS).⁹⁵ Snahou komunistického stranického vedení po roce 1948 tedy bylo vybudovat jednotnou organizaci pro tělesnou výchovu a začlenit tak veškeré tělovýchovné dění ve společnosti pod státní dozor. Znamenalo to však převzít nejen výsledky tradice⁹⁶ na poli masové tělesné výchovy obyvatelstva, ale také podporovat vrcholové sportovce, horolezce nevyjímaje, kteří by reprezentovali socialistický stát i v mezinárodním měřítku.

Jednotná tělovýchova

Vedle přijatých závazků, napodobovat přístup sovětského vedení k pěstování tělesné kultury, bylo také snahou KSČ dále využít pro sjednocení a organizaci masové tělesné výchovy zázemí oblíbené a úspěšné prvorepublikové instituce propagující tělesné zdraví a výchovu Sokola. Řečeno dobovou komunistickou mluvou: „hnutí ale muselo být pro účely budování komunistické společnosti ozdraveno a podrobeno revizi tak, aby jeho ideologický a politický odkaz nebyl spojován s reakčními protikomunistickými silami, ale aby byl převeden a sloužil ke cti a k budování komunistické spravedlivé společnosti.“⁹⁷ Po

⁹⁴ Ke konkrétním vyhláškám viz. RYCHLÍK J., *Devizové přísliby*, s. 18.

⁹⁵ Tělovýchovu a sport pod dozorem státu ošetřovaly do roku 1956 tyto předchozí zákony: *Zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport* č. 187/1949 Sb. Dostupné online: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=187&r=1949>>. [10. 7. 2015 v 10:48] *Zákon o organizaci tělesné výchovy a sportu* č. 71/1952 Sb. Dostupné online: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=71&r=1952>>. [10. 7. 2015 v 10:48]

⁹⁶ Tradice československé tělovýchovy byla velice rozmanitá v pozitivním i negativním smyslu a odkazovala se například na organizace Sokola, Orla, Dělnických tělovýchovných hnutí atd.

⁹⁷ XI. Všesokolský slet v Praze 1948 byl spolu se širokou účastí sokolských organizací na pohřbu bývalého prezidenta Edvarda Beneše podle vedení KSČ projevem nezdravých sil narušujících nové státní upořádání:

personálních čistkách a začlenění sokolské organizace do státem kontrolované soustavy tělesné výchovy mohla ale komunistická moc vycházet z již dříve ustavené a fungující struktury sokolské organizace a pouze formálně ji přizpůsobit novým ideologickým podmínkám. „Novým režimem bylo přijato rozhodnutí, aby všechny tělovýchovné, sportovní a turistické svazy, spolky a kluby přešly se svou členskou základnou a s majetkem do jednotné tělovýchovné organizace s názvem Československá obec sokolská.“⁹⁸ (Dále jen ČOS.) Nicméně tato organizace neměla žádné rozhodovací a právní kompetence a byla řízena z politického vládního ústředí prostřednictvím výše zmíněného SVTVS.⁹⁹ Reprezentací stavu nově koncipované masové tělesné kultury se pak stala první celostátní spartakiáda v roce 1955.¹⁰⁰ Založení této nové instituce bylo rovněž vedeno snahou nahradit a překonat tradici sokolských sletů a tím také vyrovnat s jejich odkazem. Dalším nástrojem ideologické aktivizace společnosti i v oblasti tělesné výchovy a sportu se pak staly odborové organizace při jednotlivých průmyslových závodech či armádní tělovýchovné a sportovní svazy.¹⁰¹

Definitivně však instrumentalizovanou podobu tělovýchova získala až po ustavení Československého svazu tělesné výchovy a sportu (dále jen ČSTV) v březnu roku 1957.¹⁰² ČSTV sloužil jako jednotná organizace sdružující všechny ostatní tělovýchovné a sportovní svazy.¹⁰³ Ustavující sjezd ČSTV se pak konal v březnu roku 1957¹⁰⁴, další celorepublikové sjezdy jakožto nejvyšší složky ČSTV se konaly vždy po pěti letech.¹⁰⁵ Od nejvyšších řídicích složek jako byl Ústřední výbor ČSTV, přes vyšší správní celky, tj. krajské a okresní organizace, až po nejnižší základní jednotky, tzv. tělovýchovné jednoty (dále jen TJ),

„Poražené reakci však nešlo o další rozvoj Sokola, o úspěch sletu, který měl dokumentovat péči KSČ a celé lidově demokratické republiky o rozvoj tělesné výchovy.“ Cit. dle: KÖSSL, J. *Dějiny tělesné výchovy*, s. 230.

⁹⁸ Cit. dle: *Vývoj olympijského hnutí v Česku*, nedatováno, s. 3, dostupné online: <http://www.olympic.cz/www/docs/osmus/vyvoj_olympijskeho_hnuti_v_cesku.pdf>. [8. 7. 2015]

⁹⁹ KÖSSL, J. *Dějiny tělesné výchovy*, s. 231.

¹⁰⁰ KNAPÍK, J. FRANC, M. *Průvodce*, s. 737-8.

¹⁰¹ Viz. jednotlivá slovníková hesla: Tamtéž. I. II., 2011.

¹⁰² Viz.: zákony o tělesné výchově, in: KNAPÍK, J. FRANC, M. *Průvodce*, sv. II., s. 1067, kde autoři poukazují nato, že zákon: „[...] nahradil jej opět dobrovolnou, tj. nestátní tělovýchovnou organizací.“

¹⁰³ Jednalo se např. o tyto základní složky: Svaz základní tělesné výchovy, sportovní svazy a svaz turistiky, informace např. viz: Knapík a Franc, *Průvodce*, sv. 2, s. 900, 961-3.

¹⁰⁴ Informace faktografického charakteru v dějinách tělesné výchovy dále poskytuje i dobová ideologicko-politická publikace z roku 1986: Kössl, *Dějiny tělesné výchovy*, s. 222-249.

¹⁰⁵ První a ustavující sjezd byl svolán v březnu 1957, další 1962 a poslední před rokem 1968, třetí v pořadí na jaro 1967. Stručně o sjezdech viz: Kössl, *Dějiny tělesné výchovy*, s. 238, 240 a 242.

kopírovalo ČSTV vertikální stranické hierarchické uspořádání. TJ byly zřizovány na základě územního nebo podnikového uspořádání.¹⁰⁶

Směřování ČSTV, jakožto jedné ze složek systému tzv. převodových pák, bylo ovlivňováno principy a směrnici přijatými na jednotlivých sjezdech KSČ. Ve své činnosti na ně proto svaz odkazoval a snažil se závěry sjezdů aplikovat i ve specifických podmínkách tělesné výchovy a sportu. I v ČSTV tak byly patrné společenské tendence proměňující politické ovzduší druhé poloviny 60. let. Projevovaly se zejména v podmínkách organizace a zásadách tělesné výchovy. Nejvýrazněji se tyto tendence objevily v diskuzích a příspěvcích přednesených na III. celorepublikovém sjezdu ČSTV ve dnech 13. – 15. dubna 1967. Předchozí sjezd se věnoval především plánování československých sportovních her a nutností navyšovat počty a zlepšovat kvalifikace cvičitelů a trenérů.

Na sjezdu v roce 1967 už ale rezonovaly spíše potřeby adaptace na společenské změny a řešení problémů, které se projevovaly na poli organizace tělesné výchovy. Jednalo se zejména o finanční a hospodářské problémy, jejich kritiku a přijetí opatření k nápravě. V důležitém programovém dokumentu sjezdu, který tvořil výhled do budoucna, nazvaném *„Hlavní směry dalšího rozvoje tělesné výchovy v ČSSR“*, byly tyto změny deklarovány v rámci jednotlivých kapitol. Kritika delegátů i předsednictva se týkala nedostatečného financování TJ, nekvalitního a kapacitně nevyhovujícího zázemí sportovišť, nedostatečného personálního zajištění a materiálního vybavení, například nedostatku cvičebního nářadí a zároveň nezajištění opraven existujících sportovních pomůcek.

ČSTV proto v rámci možností zlepšení financování poukázala na výhody znovuzavedení institutu sportovního sázení a sanování rozpočtu a činností TJ z těchto zdrojů. Zároveň bylo tělovýchovným organizacím povoleno zřizovat drobnou výdělečnou činnost. Bylo tak umožněno zavést bufetový prodej na sportovních akcích nebo provozovat jinou prospěšnou přidruženou činnost (např. oprava nářadí). Tato hospodářská opatření znamenala i posun od centralizace řízení prostřednictvím vyšších orgánů směrem k decentralizaci a přenesení odpovědnosti za provozování a spravování

¹⁰⁶ Viz.: Československý svaz tělesné výchovy. In: Knapík a Franc, Průvodce, sv. 1, s. 221.

majetku na samotné TJ. Nicméně, s důrazným doporučením, aby se tak dělo za významnější spoluúčasti ostatních společensko-politických organizací v okolí jako byly rady odborového hnutí, národní výbory nebo státní podniky. ČSTV tak jasně deklaroval, že není v jeho kompetenci, ani možnostech plně pokrýt zejména finanční náklady nižších složek.

Dokument rovněž konstatoval některé nesprávné postupy, kterých se ČSTV dopustil, například že nepřístupoval k jednotlivým TJ individuálně s ohledem na místní specifika, ale také nezapomenul zdůraznit kritiku stavu ideologické výchovy funkcionářů ČSTV, která nenaplnila politická očekávání.¹⁰⁷

Některé poznámky v programu také naznačily postupující zájem občanů o turistiku a rekreaci, když bylo zdůrazněno, že navzdory této rostoucí společenské tendenci, nemá ČSTV, ani jeho pracovníci, tento trend dostatečně pod kontrolou, neboť dosud nepodléhal koncepci tělesné výchovy v socialistické společnosti. Postup směrem k uvolňování poměrů i v oblasti organizované tělesné výchově naznačoval také plán ediční činnosti: *„V edičních plánech věnovat pozornost sportovní dětské a mládežnické literatuře, vydávat přitažlivé, populárně naučné tituly k problematice volného času, životosprávy, stárnutí z hlediska funkce a vlivu tělesné výchovy, rozšířit výběr moderních a levných turistických průvodců pro vnitrostátní a zahraniční návštěvníky. Připravit nové edice pro uveřejňování původních děl našich autorů, překladů světové literatury, obrázkové horolezecké a cestopisné publikace.“*¹⁰⁸

Mezinárodní soutěže

Příprava vrcholových sportovců a sportovních reprezentantů, byla také v Československu vedena po roce 1948 snahou proniknout na pole mezinárodního sportu a soutěží a dokázat tak úroveň a vyspělost socialistických sportovních organizací a sportovců. Sovětský svaz, ale také státy spadající do sféry jeho vlivu, tak po válce usilovaly začlenit se do Mezinárodního olympijského výboru (dále jen MOV). Sovětský svaz byl nakonec přijat za člena MOV po vyřešení formálních náležitostí a vypořádání se s podmínkami amatérského pojetí sportu v MOV dne 7. května 1951. Již následující rok na

¹⁰⁷ Viz. programový dokument ČSTV: *Hlavní směry dalšího rozvoje tělesné výchovy v ČSSR*. In: *Protokol III. sjezdu Československého svazu tělesné výchovy*, Praha, 1968, s. 333 – 370.

¹⁰⁸ Cit. dle: *Protokol III. sjezdu*, s. 346.

olympijských hrách v Helsinkách pak sovětští sportovci zazářili svými výkony a dosáhli vytčeného politického cíle. Podle zjištění Brigity Stloukalové jim nahrávalo právě rozdílné pojetí profesionalismu a amatérismu ve světovém sportu: „Tzv. kapitalistické země nemohly na olympijské hry vysílat své nejlepší sportovce, protože hranice mezi profesionálním a amatérským sportem byla u nich příliš zřetelná.“¹⁰⁹ Tato nerovnováha trvala i během letních olympijských her v Mexiku v roce 1968.

Československý olympijský výbor (dále jen ČSOV) však měl na rozdíl od Sovětského svazu svou prvorepublikovou tradici a byl obnoven již v květnu 1945. Protože však působil jakožto orgán spíše administrativně-organizačního charakteru s vazbami na mezinárodní organizaci, nebylo považováno za žádoucí, aby byl integrován do jednotné tělovýchovné organizace. Toto relativně samostatné postavení se ČSOV podařilo uchovat poměrně dlouho, protože kromě úřední činnosti nijak zvlášť nefungoval. Od roku 1955 se jeho představitelem stal předseda SVTVS Václav Pleskot. Ke kontrole činnosti tak mělo docházet na personálním základě, neboť praxe, že předseda jednotné tělovýchovné organizace bude zároveň představitelem ČSOV, byla zachována i po nové zákonné úpravě poměrů v organizaci sportu.¹¹⁰ Tehdy se stal představitelem ČSOV předseda ČSTV František Vodsloň, který byl vystřídán v prosinci 1967 Emanuelem Bosákem.¹¹¹

Pod novým vedením pak dokonce ČSTV diskutovalo i o návrhu, aby Praha hostila olympijské hry v roce 1969. Přístup ČSOV k mezinárodní situaci a olympijským hrám se však zásadně proměnil po srpnových událostech roku 1968. ČSOV prostřednictvím tajemníka Františka Kroutila podal oficiální protest k MOV, aby žádal, aby mezinárodní jury zaujala zamítavý postoj k účasti států, podílejících se na okupaci Československa, na nadcházející olympiádě. Přestože MOV se k tomuto kroku neodhodlal,¹¹² ČSOV nakonec do Mexika svou reprezentaci vyslal a ta odvděčila řadou cenných sportovně-politických úspěchů. Vedle dalších excelovalo na olympiádě v Mexiku, za vyjadřování podpory

¹⁰⁹ K povaze amatérismu a profesionalismu v olympijském hnutí a citováno dle viz.: STLOUKALOVÁ Brigita. Profesionalismus a amatérismus v zrcadle socialistického sportu. In: Tělesná kultura, 2008, 31 (1), s. 68 – 84, s. 73.

¹¹⁰ Vývoj olympijského hnutí, s. 4.

¹¹¹ František Vodsloň (1906-2002) byl čelným představitelem ČSTV, poslancem Národního (1960-1964), později Federálního shromáždění (1969) a odmítl hlasovat pro dočasné setrvání sovětských vojsk na československém území a Emanuel Bosák (1924-2011) byl předsedou ČSOV (1967-1970) a českým ministrem mládeže a tělovýchovy (1969). Viz.: <www.wikipedia.cz>. [8. 7. 2015]

¹¹² Vývoj olympijského hnutí, s. 4.

mnohých diváků, zejména gymnastické družstvo, jehož členkou byla Věra Čáslavská.¹¹³ Gymnastka vybojovala čtyři zlaté medaile v soutěži jednotlivců a stala se tváří Mexických her. Poněkud prorocky se v tomto ohledu vyjádřila i dobová média: „*Jako královna se rozloučila se všemi poctami. Byla mistryní mistryň, největší, nejúplnější, nejdokonalejší mistryní všech dob.*“¹¹⁴ Takto vynášely Věru Čáslavskou publikace o mexické olympiádě ještě v roce 1969, kdy však za své názory na události Pražského jara a nesouhlas s okupací, který se nebála veřejně vyjádřit už na olympiádě, upadla v nemilost. Odmítnutí odvolat své postoje pro ni stalo rovněž rozhodnutím o faktickém ukončení slibné sportovní kariéry.¹¹⁵

Horolezectví a jeho organizace

Horolezectví na českém území mělo tradici již z doby rakousko-uherského mocnářství, kdy byla roku 1897 zřízena a úřady uznána česká pobočka slovinského alpského spolku Slovinské planinské družstvo (1893).¹¹⁶ Po rozpadu rakousko-uherské monarchie a vzniku Československé republiky roku 1918 slovinská pobočka horolezeckého spolku na českém území zanikla a nová organizace čistě horolezeckého zaměření nebyla ustavena. Horolezci však získali zázemí v Klubu československých turistů. Tento stav vydržel, alespoň v Praze, až do roku 1924, kdy vznikl Klub alpistů československých (KAČS).¹¹⁷ Důležitou událostí v poválečném vývoji je založení Svazu československých horolezců (dále jen SČH) v roce 1946 jako výsledek jejich sjezdu na Hrubé Skále a také ustavení Československé himalájské společnosti.¹¹⁸ Po roce 1948 se v rámci sjednocování tělesné výchovy a sportu začlenily pod jednotnou organizaci s centralistickým řízením i horolezecké svazy a sdružení. Byly zde zastoupeny Ústřední horolezeckou sekcí.

Českoslovenští horolezci se v našich geografických podmínkách připravovali na případnou možnost velehorských výstupů během zimního období především v oblasti

¹¹³ O jejím životě viz.: KOSATÍK, Pavel. *Věra Čáslavská – život na Olympu*. Praha 2012.

¹¹⁴ Cit. dle: ČERVINKA, PACINA. *Mexická dramata*, s. 16.

¹¹⁵ Viz.: KOSATÍK, P., *Věra Čáslavská*, s. 78.

¹¹⁶ Informace k počátkům horolezeckého hnutí na webových stránkách oficiálního *Českého horolezeckého svazu* (ČHS) online: <<http://www.horosvaz.cz/udalosti/31-zalozen-cesky-odbor-slovinskeho-planinskeho-druzstva/>>. [10. 7. 2015]

¹¹⁷ PROCHÁZKA, Vladimír. *111. let českého horolezectví* (2007) dostupný online: <<http://www.horosvaz.cz/vyhledavani-archive/167-111-let-ceskeho-horolezectvi/>>. [10. 7. 2015]

¹¹⁸ PROCHÁZKA, Vladimír a kol., *Horolezectví*, Praha 1990, s. 33 a bližší informace viz. KRAUS, Alois. *Česká himalájská společnost* (26. 04. 1977) dostupné online: <<http://www.horosvaz.cz/exemplare/8-ceskoslovenska-himalajska-spolecnost/>>. [11. 7. 2015]

Vysokých Tater. Ti nejlepší se pak dostávali i jako českoslovenští reprezentanti na zájezdy a horolezecká setkání či cvičení do ciziny. Po sjednocení tělovýchovy se nicméně českoslovenští horolezci dostávali do velehorských oblastí až od druhé poloviny 50. let a přední místo tehdy zaujaly hory Kavkazu. Podle Vladimíra Procházky je „od té doby [...] Kavkaz ve větší nebo menší míře navštěvován již pravidelně.“¹¹⁹

Zlom pak pro československé horolezectví nastal v roce 1965, kdy byla podniknuta samostatná československá horolezecká výprava do Hindukúše.¹²⁰ Do této doby bylo mnoho československých horolezců pouze členy mezinárodních expedic. Další významné výstupy československých horolezeckých expedic do oblastí velehor následovaly například roku 1967 nebo 1969, kdy lze podle Vladimíra Procházky zaznamenat nejbohatší expediční činnost.¹²¹ Slibný a optimistický vývoj pro horolezecké výpravy z Československa však v tomto období dočasně poznamenaly důsledky nastupující normalizace, ale také tragická výprava československých horolezců roku 1970 na Huascarán v Peru¹²², ze které se nikdo nevrátil živý. Přestože možnosti cestování nebyly v době normalizace takové jako během roku 1968, postupující trend vyjíždění československých horolezců, byť s omezenými možnostmi, však již zastaven nebyl.¹²³

3. PRAKTICKÁ ČÁST- PŘÍBĚH „ŠLÁPOT“

3.1. Kdo byly Šlápoty

„Šlápoty“ je pseudonym, kterým označovaly samy sebe čtyři dívky z horolezeckých oddílů HK Slavoj Vyšehrad a HK Slávie, jež se v roce 1967 vydaly na výpravu směřující z Prahy do Mexico City. Jarmila Očásková, Věra Komárková, Zdena Opatrná a Květa Tarantová se rozhodly, že během necelého jednoho roku dojdou pěšky na zahájení XIX. olympijských letních her, které se měly odehrát v Mexico City v říjnu roku 1968. Na tomto

¹¹⁹ PROCHÁZKA, V., *Horolezectví*, s. 33 - 34.

¹²⁰ K způsobu a složení účastí na velehorských výstupech viz. PROCHÁZKA, V., *Horolezectví*, s. 35. K první československé expedici do Hindukúše roku 1965 viz. KLUVÁNEK, Ivan. *Československé horolezectví roku 1965*. In: *Krásy Slovenska*, 1966, roč. XLIII, č. 3, s. 90- 92. Dostupné online: <<http://www.horosvaz.cz/res/archive/054/010081.pdf?seek=1>>. [11. 7. 2015]

¹²¹ PROCHÁZKA, V., *Horolezectví* s. 34.

¹²² *Osudové okamžiky. Huascarán 1970*. [online] Česká televize© 19. 3. 2002. Dostupné online: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1091682868-osudove-okamziky/401213100081034-huascaran-1970/>>. [11. 7. 2015]

¹²³ O možnostech specializovaných oddílových zájezdů do zahraničí a jejich umožňování hovoří například Květa Tarantová: „*Oddíl přemýšlel, voni se vždycky dělaly takový zájezdy pro horolezce do zahraničí (...)*.“ Cit. dle: Rozhovor s Květou Tarantovou, vedla Barbora Komancová. 25. 6. 2015, Královice.

místě představím stručné medailonky hlavních akterek, které jsem sestavila na základě aktuálně dostupných materiálů. Z tohoto důvodu tak nebudou medailonky svým rozsahem vyrovnané.

Jarmila Očásková (21. 1. 1931 – srpen 2004)¹²⁴, nejstarší a tudíž i nejzkušenější členka výpravy, byla neoficiálně označována za vůdkyni výpravy. Pocházela z umělecké rodiny, její otec Viktor Očásek¹²⁵ byl divadelním, později i televizním hercem. V době zahájení výpravy jí bylo třicet šest let. Po návratu z putování do Mexika byla zaměstnána jako redaktorka v *Československém sportu* se zaměřením na horolezectví a turistiku. Na rozdíl od Věry Komárkové se v Mexiku neprovdala, nicméně zde otěhotněla a po návratu se jí narodil syn.¹²⁶ V důchodovém věku se pak věnovala opět divadelní činnosti ve vedlejších rolích jako externí herec.¹²⁷ Diváci ji mohli vidět například ještě roku 1999 v inscenaci divadla Na Zábradlí v roli Vojnické v Čechovově hře *Strýček Váňa*.¹²⁸

Věra Komárková (25. 12. 1942 Písek, Československo – 25. května 2005, Leyisin, Švýcarsko) byla současníky považována za nejnadanější horolezkyni výpravy, která měla již před zahájením cesty ve svých pětadvaceti letech za sebou nemálo náročné velehorské výstupy. Taktéž po osobní stránce byla již zkušenou ženou, vdanou i rozvedenou. Její rodné jméno znělo Růžicková a jejím otcem byl významný vědec, botanik Jiří Růžicka, zabývající se studiem sinic a řas.¹²⁹

¹²⁴ Životopisná data Jarmily Očáskové se mi nepodařilo bezpečně dohledat. Datum narození dne 20. 1. 1931 je možné považovat za potvrzené vzhledem k informacím, které mi v rozhovoru poskytla Květa Tarantová a oveření jsem provedla díky navádějícím zmínkám o věku sedmdesáti tří let, ve kterých zemřela. Na základě uvedených údajů lze rekonstruovat, že Jarmila Očásková zemřela pravděpodobně v srpnu 2004. – viz.: HÝŽA, KAČOR, ŠVIHÁLEK, *Zapomenuté výpravy*, s. 168.

¹²⁵ Viktor Očásek (21. 5. 1897 – 18. 4. 1975) byl český filmový i divadelní herec. Viz.: <<http://www.csfd.cz/tvurce/21827-viktor-ocasek/>>. [25. 6. 2015]

¹²⁶ Informace o životě Jarmily Očáskové po návratu poskytla její blízká přítelkyně Květa Tarantová: Rozhovor s KT, 25. 6. 2015 a taktéž ze vzpomínek ostatních účastnic v dokumentárním cyklu: *Šlápoty. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2002, dostupné: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/video/>>. [26. 5. 2015]

¹²⁷ V 50. letech, před konáním výpravy, také příležitostně hrála v divadle, například v roce 1951 ve Vesnickém divadle. Hra *Lidový král*. 1951. In Virtuální studivna Divadelního ústavu. Dostupné [online] z databáze Divadelního ústavu: <<http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=32467&tab=photo&print=1>>. [17. 7. 2015]

¹²⁸ Záznam o hře: *Strýček Váňa*. Divadlo Na Zábradlí. 1999. Dostupné: <<http://www.i-divadlo.cz/divadlo/divadlo-na-zabradli/strycek-vana>>. [17. 7. 2015]

¹²⁹ *Počátky biologických pracovišť Akademie věd před založením Hydrobotanické laboratoře Botanického ústavu (1948 – 1971)*. Dostupné: <<http://www.butbn.cas.cz/sites/default/files/downloads/historie-butbn-do-2005.pdf>>. [4. 7. 2015]

Věra sama zdědila velké nadání pro přírodní vědy, které projevila již v 16 letech, kdy byla přijata k mimořádnému studiu na Univerzitě Karlově.¹³⁰ Posléze se stala celosvětově uznávanou botaničkou zaměřující se na studium alpské vysokohorské vegetace.¹³¹ Působila na americké univerzitě v Coloradu, kde svým studiem přispěla k řadě odborných článků.¹³²

Jako představitelka českého ženského horolezectví se zapsala na seznam účastnic ženských horolezeckých výprav. V rámci ženské výpravy pokořila roku 1978 Annapurnu (8091 m.n.m.) a roku 1984 spolu s další krajankou, horolezkyní Dinou Štěrbovou jako první ženy zdolaly další ze seznamu tzv. osmitisícovek - Čo Oju (8201 m.n.m.).¹³³

Do Spojených států odjela Věra Komárková na konci roku 1969 a rozhodla se zde zůstat. V roce 1986 se posléze přestěhovala zpět do Evropy a usadila se ve Švýcarsku, kde žila až do své smrti v roce 2005.¹³⁴ Po pádu komunistického režimu pak několikrát do roka jezdila navštěvovat československé příbuzné a přátele. Dle vzpomínek Květy Tarantové, se do Čech nepřestěhovala kvůli finančnímu zajištění, které měla ve Švýcarsku.¹³⁵ Chystala se prý ale vrátit zpět v důchodovém věku, kterého se však nedožila.

Zdena Opatrná (26. 5. 1946 - ?5. leden? 2005)¹³⁶

¹³⁰ Věra Komárková studovala na PŘF UK od školního roku 1959/60 do 1963/64. Ověřeno dotazem 10. 7. 2015 k pracovníku Mgr. Petru Cajthamlovi v Archivu Univerzity Karlovy v Praze.

¹³¹ Komárková, Věra. *Alpská vegetace Roháčů*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta UK, Praha 1964.

¹³² Například KOMARCOVA Vera, WEBER P.J. *An alpine vegetation map of Niwot Ridge*. Colorado, USA. In: Arctic & Alpine Research 10, 1-30. Dostupné online: <<http://www.ou.edu/cas/botany-micro/ben/ben350.html>> . [17. 6. 2015]

¹³³ O horolezeckých úspěších Věry Komárkové vypráví kniha jiné české horolezkyně Diny Štěrbové. Viz.: ŠTĚRBOVÁ, Dina. *Touhy a úděl – první ženy na osmitisícovkách*. Český Těšín 2014, s. 121 – 132 a 190 – 208.

¹³⁴ Její nekrology byly zveřejněny v českých i zahraničních zprávách, např. *Vera Komarkova – Pioneer of women's mountaineering*. In: The Independent [online] 15. 6. 2005, dostupný : <<http://www.independent.co.uk/news/obituaries/vera-komarkova-6144251.html>>. [29. 6. 2015]

¹³⁵ „Ona řkala, že tady by děti neuživila, ona se sem chystala na penzi, ona měla ty dva kluky, takže oni byli tady, chodili do školy a ona prostě v tom Švýcarsku učila na nějaký škole, takže to měla blízko (...).“ Rozhovor s K. Tarantovou, vedla B. Komancová, 25. 6. 2015.

¹³⁶ U Zdeny Opatrné se mi bohužel také nepodařilo z dostupných zdrojů zjistit její datum úmrtí. Datum narození je jako v případě Jarmily Očáskové určeno z pomoci pramenného materiálu, kdy rok 1946: Rozhovor s KT, 25. 6. 2015 a den z: *Deníkové zápisy*, 26. 5. 1968. Přibližné datum úmrtí bylo vypočítáno s ohledem na informace: „Dva měsíce po natáčení, dva dny před premiérou prvního dílu Zapomenutých výprav, zemřela Zdena.“ publikované v: HÝŽA, KAČOR, ŠVIHÁLEK, *Zapomenuté výpravy*, s. 168. Pro informace o premiéře prvního dílu tohoto dokumentárního cyklu viz.: *Šlápoty. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/titulky>>. [16. 7. 2015]

Zdena Opatrná byla sice benjamínkem výpravy, nicméně k absolvování cesty byla přizvána jako předposlední.¹³⁷ O jejím životě před výpravou a studiu se mi nepodařilo zjistit bližší podrobnosti, než jak uvádí Květa Tarantová: „Zdena měla náhou střední školu, ale ne opravdu se nepamatuju co to bylo za obor.“¹³⁸ Z dokumentárního cyklu bylo možné se dozvědět, další informace o její životní pouti.¹³⁹ Po návratu zpět do Československa pracovala jako produkční v Pražském kulturním středisku a posléze v Parku kultury. Podle svých slov po narození dcery Madlenky se poté až do 90. let věnovala paspartování. Na sklonku života si pak přibližně okolo roku 1994 nebo 1995 spolu s přítelkyněmi otevřela knihkupectví a galerii.¹⁴⁰

Květa Tarantová (22. 3. 1945)

Květa Tarantová je poslední žijící „Šlápou“ a k výpravě byla podle svých slov přibrána jako poslední.¹⁴¹ Měla elektrotechnické vzdělání a v průběhu studia si dala roční pauzu, aby mohla jít do Mexika. K oboru elektrotechniky měla blízko, protože její tatínek byl elektrikářem.¹⁴² Svůj životní osud po pěším dobrodružství shrnula v díle dokumentárního cyklu takto: „Pět let po návratu jsem se provdala, během 3 let se mi narodili 2 synové, bohužel ten starší byl těžce nemocný, v podstatě jsem musela zaměstnání opustit a byla jsem

¹³⁷ Upozorňuji tímto na pravděpodobně chybné uvedení informace, jak se účastnice k výpravě přidávaly na stránkách knihy: HÝŽA, KAČOR, ŠVIHÁLEK, *Zapomenuté výpravy*, s. 158. Z rozhovoru s Květou Tarantovou jasně vyplývá, že k výpravě se jako poslední připojila K. Tarantová: Rozhovor s KT, 25. 6. 2015 a také z dokumentárního cyklu *Zapomenuté výpravy*, kde Zdena v 00:02:04 hovoří o tom, že: „Jednou na schůzi právě na technice, mě oslovila Jarmila, jestli bych nechtěla jít pěšky do Mexika, já jsem to hned přijala.“ *Šlápou. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelivize.cz/ivysilani/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/titulky>>. [16. 7. 2015]

¹³⁸ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹³⁹ V 00:18:35 shrnuje Zdena svou životní dráhu – viz.: *Šlápou. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelivize.cz/ivysilani/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/titulky>>. [16. 7. 2015]

¹⁴⁰ V dokumentu, který byl natočen v roce 2004 v 00:19:01 uvádí: „Před 10 lety jsem s několika kolegyněmi založila tuto malou galerii a knihkupectví, to je takový osud až do dneška, můj život celý.“ Cit. dle: *Šlápou. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelivize.cz/ivysilani/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/titulky>>. [16. 7. 2015]

¹⁴¹ Viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁴² O vzdělání a svém krátkém působení ve Škodových závodech v Praze hovořila v rozhovoru: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015, nicméně pozici ve společnosti se mi nepodařilo ověřit.

doma celých 18 let. Pracovala jsem ve sběrně Sazky až do svého důchodu. Bohužel syn před 5 lety, ve věku 25 let zemřel.“¹⁴³

Dívky byly členkami dvou pražských horolezeckých oddílů. První tři zmíněné patřily do HO Slávie VŠ a poslední zmiňovaná, Květa Tarantová, spadala do okruhu lezců z oddílu Slavoj Vyšehrad.¹⁴⁴ Fungování horolezeckého oddílu Slavoj Vyšehrad (dnes horolezecký klub) se podle zveřejněných informací na stránkách oddílu klade do roku 1954. V období 1966-1982 byl předsedou oddílu Zdeněk Pacholík.¹⁴⁵ HO Slávie VŠ byl oddílem horolezců z akademického prostředí (v současné době existuje pravděpodobně pod názvem AKA) a jeho předsedou ve zmiňovaném období byl Vladimír Suchý.¹⁴⁶

3.2. Zrod myšlenky a příprava cesty

Příběh Šlápot do Mexika nezačíná samotným slavnostním vykročením ze Staroměstského náměstí v pátek dne 13. října 1967, ale již o rok dříve. Nápad samotný se prý objevil při diskuzi členů horolezeckého oddílu Slávie VŠ po schůzi v restauraci nad pivem.¹⁴⁷ Iniciátora myšlenky není možné zjistit, nicméně organizátorkou navrženého podniku se stala Jarmila Očásková, která k sobě postupně přibírala další členky, Věru Komárkovou a Zdenou Opatrnou. Jako poslední se k výpravě připojila Květa Tarantová, která prý nahradila původní adeptku, jež vzhledem k nastávajícímu mateřství nakonec účast na výpravě odmítla.¹⁴⁸ Ačkoliv prý Květa Tarantová prostředí oddílu Slávie blíže znala¹⁴⁹, protože docházela i na některá jejich cvičení či besedy, byla oslovena Zdenou

¹⁴³ Cit. dle: *Šlápoty. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/titulky>>. [16. 7. 2015] Vzhledem k tomu, že téma rodinného a osobního života v pozdějších letech není tématem této práce a vzhledem k bolestivé skutečnosti nad ztrátou syna mi nepřípadalo vhodné se více k tomuto tématu vyjadřovat.

¹⁴⁴

¹⁴⁵ Informace z: PACHOLÍK, Zdeněk. Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“, Praha 17. 7. 2015.

¹⁴⁶ SUCHÝ, Vladimír. Co neodnesl čas. Praha 1999, dostupné online: <<http://www.akapraha.cz/w/index.php/Historie>>. [17. 7. 2015]

¹⁴⁷ OČÁSKOVÁ, J. a kol., *Šlápoty*, s. 241.

¹⁴⁸ „Protože vona měla jít jiná místo mě, ale vona přišla do jinýho stavu a šla se vdávat, takže jako sháněly v podstatě dost narychlo poslední, protože voni mě oslovily někdy v červnu a v říjnu jsme odcházely, že jo.“ Rozhovor s K. Tarantovou, vedla B. Komancová, s. 4.

¹⁴⁹ Květa Tarantová byla členkou Horolezeckého oddílu TJ Slavoj Vyšehrad viz. OČÁSKOVÁ, J. a kol., *Šlápoty*, s. 241 a Dotazník k BP „Šlápoty“ od Zdeňka Filly, 12. 7. 2015. Informace k historii a činnosti oddílu viz.: *HK Slavoj Vyšehrad*. Dostupné: <<http://www.hkvysehrad.cz/archive/>>. [20. 4. 2015]

Opatrnou při setkání na skalách. Podle svých slov ani na chvíli nezaváhala, zda se má k výpravě přidat.¹⁵⁰

Pro přípravu a plánování výpravy byly, jak podle cestopisu, tak podle rozhovoru s pamětnicí, stěžejní tři činnosti: získat povolení a podporu ze strany oddílu a svazu ČSTV, získat materiální a finanční zajištění cesty, vytvořit kartografický a časový plán.

Samotné diskuze nad přípravou a plánováním trasy byly ovlivněny pravděpodobně několika následujícími faktory. Mezi prvními byl způsob, jak nápad jít pěšky právě do Mexika na olympijské hry, vůbec provést. V tomto případě se vzpomínky na události shodují přibližně na tom, co uvádí jeden člen tehdejšího oddílu Slavoje Vyšehrad: *„Účastnice výpravy nepatřily k vrcholovým sportovcům (s výjimkou Věry Komárkové, která se však proslavila ve velehorách až později), přesto měly snahu dokázat něco výjimečného, co by je odlišilo od „šedého průměru“, který byl v té době standardem. Měly touhu poznávat nové věci, cestovat. V tehdejší době nebylo snadné vycestovat ani v rámci RVHP, natož potom do kapitalistické ciziny. Vymyslely proto projekt, který byl zcela unikátní (možná i fantasmagorický) a který ohromil nejen kamarády, ale zejména funkcionáře ČSTV a pracovníky Ministerstva vnitra tak, že k němu dali souhlas. Byla to jedna z možností jak legálně vycestovat z ČSSR.“*¹⁵¹ Podnik prý odpovídal způsobem a odvahou uvažováním lidí, kteří byli členy horolezeckých oddílů.¹⁵² Cesta byla tedy vymyšlena tak, aby zaujala i ústřední státní orgány, které rozhodovaly o vydání povolení k cestování a byla také neotřelou nabídkou k reprezentaci Československa i sportovních svazů.

Ačkoliv, jak uvádí shodně epilog cestopisu Šlápůt, se nápad na pěší putování do dějiště olympijských her zrodil již na podzim roku 1966, tak intenzivní plánování s konkrétní sestavou probíhalo teprve od jara 1967. Původně se nápadem nadchly tři členky oddílu Slávie VŠ na večerní schůzi, čtvrtá k nim přibyla později. Vzpomínky i novinové články uvádějí důvody, na základě kterých se vytvořila právě čtyřčlenná ženská skupina, poměrně shodně: ženská, protože smíšená skupina by po takovouto dobu podle účastnic nepřípadala v úvahu, čtyři je stav ideální z hlediska dělení při případných

¹⁵⁰ „No a já jsem samozřejmě řekla okamžitě, že jo.“ Rozhovor s K. T., s. 4-5.

¹⁵¹ Cit. dle: Filla, Zdeněk. Dotazník k BP „Slápůt do Mexika“, 12. 7. 2015, ot. 4.

¹⁵² Z osobního rozhovoru pamětnice p. Léblkové s B. Komancovou dne 13. 7.

krizových situacích, ale také z hlediska spaní ve stanu.¹⁵³ Můžeme se jen dohadovat, zda hrálo roli i to, které cizí jazyky jednotlivé dívky uměly a jakou měly zdatnost v horolezecké disciplíně. Důležitější spíše bylo hledisko, že se většina z nich již předtím znala, byly pro takový podnik dostatečně odvážné a bez rodinných závazků. Byly také ochotny a mohly přerušit dosavadní denní povinnosti na jeden celý rok. Odchod byl dle pamětnice, paní Květy Tarantové, zvolen s ohledem na plánovaný termín zahájení olympijských her. Termín byl však také možná způsoben i nenadále vynucenou výměnou čtvrté účastnice, na místo které dívky sehnaly náhradnici - Květu Tarantovou.

Přípravy podle mně dostupných zdrojů tak probíhaly zhruba od června 1967, nicméně, o hlavních jednáních s institucemi a organizacemi mi i vzhledem k dostupným materiálům chybí detailnější informace. Přípravy probíhaly jednak plánováním jednotlivých úseků trasy podle automap¹⁵⁴ a informací, které organizátorky získávaly prostřednictvím žádostí, jež rozesílaly kontaktním osobám v zahraničních sportovních, zejména horolezeckých organizacích. Trasu měly důkladněji naplánovanu pouze přes Evropu, americkou část putování teprve v průběhu cesty za pomoci místních turistických organizací či sportovních klubů detailněji dotvářely. Trasa byla naplánována podle hlavních dopravních spojů. V Evropě pak byla zvolena zejména s ohledem na destinace spojené se sportovními událostmi či hlavními městy oblasti, kterou musela výprava projít, aby se dostala do míst, odkud měla vycházet, popřípadě plout do dalších krajín.

Přes Vídeň se Šlápoty vydaly pryč na základě pozvání.¹⁵⁵ Ten jim údajně při své návštěvě Čech náhodně zastavil, když stopovaly, a přislíbil jim pomoc a doporučil jim kontaktovat noviny jako vhodný nástroj k zajištění financování a prosazení své cesty vůči oficiálním úřadům. Z rozhovorů, které jsem provedla s pamětníky z horolezeckých oddílů, jsem nicméně byla informována, že tato praxe nebyla nijak ojedinělou a že byla osvědčenou taktikou, chtěl-li někdo vycestovat. Režim totiž soukromé cesty příliš nepodporoval, ale sportovním výpravám, hodilo-li se mu to, jako nástroji možné

¹⁵³

¹⁵⁴ Turistické cesty byly a troufám si tvrdit, že i nyní jsou, důkladně a kvalitně značené pouze na českém území zásluhou činnosti KČT, v jiných zemích takto propracovaná turistická infrastruktura obvyklá není.

¹⁵⁵ *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

propagace, nebránil.¹⁵⁶ Do jaké míry hrál tento faktor, tedy informování veřejnosti prostřednictvím novin a získání mediálního ohlasu dříve, než měly dívky povolení cestu podniknout od úřadů (tedy devizový příslib, výjezdní doložku a pasy)¹⁵⁷ a do jaké míry lze povolení přičítat uvolňující se atmosféře ve společnosti, která zasáhla i do oblasti cestování, je otázkou pro další srovnávání.

Není ale třeba pochybovat o tom, že uvedená taktika byla zvolena s ohledem na doporučení a praxi, která pravděpodobně nebyla nová. Také se přikláním k interpretaci, že zveřejnění informace a následné záporné rozhodnutí ze strany úřadů by režimu nijak neprospělo. V ovzduší probouzejícího se společenského pohybu by je musel navíc objasňovat. Doplním jen, že také komentář narátorky přispívá k této tezi: *„Ale jako za sebe můžu říct, že ne, protože když jsem tam za tím policajtem byla, tak v podstatě jako mi téměř řekl, že ji samozřejmě dostanem, že prostě za těchto okolností si nemůžou dovolit a ani nemaj zájem, nám prostě v takovýdle cestě bránit.“*¹⁵⁸

V případě Šlápot se přízeň institucionálních složek zastupovali zástupci tělovýchovných jednot, a dále samotný ÚV ČSTV, v jehož kompetenci byla podpora propagace olympijského sportu v rámci ČSOV. Podrobnosti o detailním jednání o podmínkách povolení, ani o personálním vlivu na vyšší organizační úrovni, se mi zatím nepodařilo zjistit. Květa Tarantová těchto jednání osobně účastna nebyla, Jarmila Očásková a dále Věra Komárková, které měly jednání na starosti, již nežijí. Ze vzpomínek pamětnice nicméně vyplývá, že důležitou součástí vyjednávání byla přátelská přímluva členů horolezeckých oddílů: *„No on to byl sedmašedesátej rok a ten byl už takovej trošku volnější, takže se samozřejmě začlo, že se za nás postaví předsednictvo tělovýchovný jednoty, že jo, tím pádem že se za nás by se mohlo postavit i ČSTV.“*¹⁵⁹

Financování a materiální vybavení výpravy bylo další nedílnou a klíčovou složkou příprav, neboť spoluvytvářelo základní předpoklad, zda se cesta uskuteční nebo ne. Názor, že je *„to turistika v pravém, v dnešním věku automobilismu už trochu zapomenutém slova*

¹⁵⁶ Tuto skutečnost alespoň uvádějí někteří z pamětníků, se kterými dělala B. Komancová osobní soukromý rozhovor.

¹⁵⁷ Viz podkapitola: 2.3. Cestování a jeho možnosti v socialistickém Československu.

¹⁵⁸ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁵⁹ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015. (odkaz na podobnou věc u Zikmunda a Hanzelky – poskytly jim Tatru k cestě a tím je materiálně podpořili)

smyslu,“ byl dle dobových redaktorů hodný cestovatelské tradice.¹⁶⁰ Nicméně, zde se otevírá i další interpretace, že se v případě Šlápů mohlo jednat spíše o situaci v duchu rčení „Účel světí prostředky“. Prostředků na cestu totiž ani nemohlo být mnoho, když vezmeme v úvahu dobové diskuze nad nedostatečným financováním tělovýchovy a sportu.¹⁶¹ To nesnižuje úspěch „Šlápů“, které svým příkladem skutečně ukázaly, že i za daných podmínek se cesta může uskutečnit, nicméně bych pěší charakter cesty označila spíše za průvodní jev, než za motiv cesty jako takové. Tak lze ostatně chápat i další komentář ze stránek dobových novin: „*Ani jednou si ale „Mexičanky“ na nedostatek deviz nestěžovaly. Vždyť jim šlo právě o to, dokázat, že takovou cestu lze absolvovat opravdu s málem.*“¹⁶² Hlavní motiv cesty tak vyjádřila, podle mého soudu, nejpregnantněji její pamětnice: „*Ale jako bylo mi jasný, nabízej mi fantastickou cestu – jdu.*“¹⁶³

To, že po návratu z výpravy vydaly cestopis, vnímám tento počín spíše jako prostředek, jak se po návratu se zážitky z cesty, ale také společenské role, kterou svým podnikem na sebe na čas dívky vzaly, vyrovnat a uzavřít jej. Z textu deníků, ale i z oficiálně vydaného cestopisu, kde se objevují shodná, nadšená líčení krajiny a hor, vyplývá, že motivem cesty pro horolezkyně nejpřednějším byla možnost vidět přírodu a zdolávat vrcholky v místech, kam by se za normálních okolností nedostaly nebo kam by je samotné ani nenapadlo se vydat.

Jak už jsem však naznačila výše, podpora redakce *Československého sportu* a také rozhlasu nekončila pouze u toho, že mediální ohlas pomohl členkám Šlápů k povolení vycestovat. Sloužila zároveň jako hlavní finanční zdroj cesty.¹⁶⁴ Za zasílané reportáže a jejich pravidelné uveřejňování dostávaly finanční odměnu a redakce jim hradila také letenku z Mexika zpět do Československa.¹⁶⁵

Trasa byla pak naplánována i s ohledem na distribuci a vyzvedávání zásobovacích balíčků s oblečením, novinami a vším potřebným materiálem, který si nashromáždily. O zasílání zásilek se jim starala kamarádka Světlá Rossmannová, která jim je na předem

¹⁶⁰ Cit. dle: *Československý sport*, 12. 1. 1968, roč. 16, č.10 s. 5.

¹⁶¹ Protokol o III. Sjezdu a novinový článek v *Š.sportu*

¹⁶² *Československý sport*, 12. 1. 1968, roč. 16, č.10 s. 5.

¹⁶³ Rozhovor s KT, 25. 6. 2015.

¹⁶⁴ *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁶⁵ Tamtéž a OČÁSKOVÁ. J. a kol. *Šlápů*, s. 245.

domluvené pošty na trase nechávala zasílat.¹⁶⁶ Trvalé zásobování a výbavu na cesty se Šlápoty rozhodly zajistit tím, že vybraným podnikům zasílaly dopisy se žádostmi o podporu jejich zboží, které mohly během cesty sloužit i jako propagace československých výrobků. Mnohé podniky jejich žádostem skutečně vyhověly a Šlápoty se jim odvděčily uveřejněním a chválou jejich výrobků na stránkách novin i při rozhovorech s náhodnými lidmi, kteří je při cestě zpovídali.¹⁶⁷

Dle slov Květy Tarantové byla ovšem tato propagace opět spíše účelová, způsob, jak získat příslušné zásoby a materiál: „*Takže ty výrobky, to byla trošku záminka, ne že bysme je nepropagovaly, samozřejmě, když se nás ptali, odkud to máme, tak samozřejmě jsme to všechno z Česka měly, boty jsme dostaly, oblečení jsme dostaly, kdeco jsme prostě dostaly, včetně nějakýho jídla atd., ale v podstatě to byl takovej, jako já, když jsem byla na Kavkaze, tak to bylo v podstatě skoro totéž.*“¹⁶⁸

Šlápoty se vzhledem k velice nízkému rozpočtu snažily vyjednávat si také samy některé finanční úlevy. Tak se jim prý díky kontaktu na celní správě podařilo, že na většině zahraničních pošt nemusely platit celní poplatky, což by byla bývala další finanční zátěž.¹⁶⁹ Během cesty se jim naskytly ještě další náhodné finanční zdroje a to když například dostaly příspěvky od místních příznivců, ze sbírek v rámci krajanské obce nebo za poskytnuté rozhovory pro zahraniční noviny či televizi.¹⁷⁰

Dívky pak také získaly materiální podporu formou ubytování a stravy zejména na evropském kontinentu, kde měly díky přízni sportovních organizací a olympijských výborů, ale i československých velvyslanectví téměř nepřetržitě zajištěno ubytování a placeno jídlo. Poměrně častým jevem se pak stal fenomén pozvání na jídla do restaurací i do domácností lidí, kteří je dobrovolně hostili.¹⁷¹

Zajímavým jevem pak bylo zajištění zdravotní péče, kterou účastnice výpravy vyhledávaly zejména na americké půdě. Zdena Opatrná ke konci putování trpěla

¹⁶⁶ Rozhovor a Světlou Rossmannovou a Dotazník k BP, 13. 7. 2015.

¹⁶⁷ *Pochod Praha-Mexiko*, č. 15. In: *Československý sport*, roč. XVI, č. 34, s. 2.

¹⁶⁸ *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Souhrnná představa o financování i s částkami viz.: OČÁSKOVÁ, J. a kol. *Šlápoty*, s. 245 a dále u jednotlivých položek detailně viz. *Deníkové zápisy*, 1967-1968.

¹⁷¹ *Deníkové zápisy*, 1967-1968.

astmatickými záchvaty a i ostatní musely být několikrát lékařsky ošetřeny. Z financování zdravotního ošetření měly dívky obavy, nakonec ale mohly počítat s podporou velvyslanectví.¹⁷² Hlavní příčinou byl podle pamětnice nedostatek času, neboť všechny dívky byly před výpravou buď zaměstnány či studovaly. Na dotaz, zda měly možnost se připravit alespoň informačně, mi bylo sděleno, že se této oblasti mnoho nevěnovaly.¹⁷³

V rámci reflexe přípravy cesty mne ještě zajímalo, jak se na podnik Šlápôt dávaly jejich rodiny a zejména, zda jedním z motivů cesty nemohla být také úvaha z ciziny se už nevrátit a trvale se zde usadit, nebo zda mohla cesta jejich rozhodnutí pro případnou emigraci ovlivnit. Sama pamětnice však zvažovala míru svého přesvědčení, že Věra Komárková, která se během mexického úseku vdala a později v roce 1970 emigrovala do USA, byla již předem motivována v zahraničí zůstat nebo to, že se zde vdala, bylo výsledkem spontánního rozhodnutí: „*Vona byla strašně zamilovaná, takže jako (odmlka) jako já nevím, spíš si myslím, že to tak trošku spolu souviselo, ale, asi asi moc ne.*“¹⁷⁴ V tomto případě je ale také možné, že spíše než politické přesvědčení nebo západní podmínky života, vedly Věru Komárkovou k rozhodnutí odejít do ciziny profesní kariéra a touha po studiu, pro které vzhledem k mírnému podnebí nebyly v Československu příhodné podmínky: „*Já jsem se přihlásila na různé univerzity v USA, chtěla jsem dělat horskou vegetaci a také polární a to se mi díky Bohu zdařilo.*“¹⁷⁵ Ostatní dle vzpomínek o emigraci prý neuvažovaly, snad jen v jednom okamžiku, kdy se dozvěděly o okupaci.¹⁷⁶ Ačkoliv však prošly mnoho západních zemí, a měly rovněž příležitost se rozhodnout, představa emigrace nebyla pro dívky patrně příliš lákavá i vzhledem k nedostatečné jazykové výbavě.¹⁷⁷

Na základě dostupných materiálů není možné detailněji sledovat, natož hodnotit individuální uvažování jednotlivých účastnic, jejich motivů či důvodů, a ani to není mým

¹⁷² Deníkové zápisy, 20. 4. 1968.

¹⁷³ Viz. OČÁSKOVÁ, J. a kol. *Šlápoty*, s. 241 nebo *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁷⁴ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁷⁵ Cit. dle: *Šlápoty. Zapomenuté výpravy*. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/video/>>. [26. 5. 2015] v minutách: 00:17:22.

¹⁷⁶ *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁷⁷ Jazyková výbava účastnic byla pravděpodobně následující: při odchodu z Československa mluvila Věra Komárková anglicky a německy, Jarmila španělsky a Květa velice málo francouzsky. Zdena pravděpodobně neovládala žádný jazyk tak, aby mohla poskytovat rozhovory. Informace nasbírané z informací o rozpravách v cizích jazycích na jednotlivých místech deníkových zápisů – viz.: *Deníkové zápisy*, 1967-1968.

záměrem. Chtěla jsem spíše jen naznačit možnosti uvažování a jednoho z narativů, kdy se lidé z cest do komunistického Československa vrátili, ačkoliv měli příležitost k tomu, aby zůstali v zahraničí, mnohým v tom mohla bránit skutečnost, že by za prvé ztratili kontakt se svými rodinami a za druhé, že by jim mohli svým útekem velice přitížit jak z pohledu zdravotního nebo že by mohli zapříčinit šikanu ze strany režimu.¹⁷⁸

3.3. Průběh cesty - Evropa¹⁷⁹

Šlápoty vyšly ze Staroměstského náměstí dne 13. 10. 1967 v pátek za slavnostního potlesku příbuzných, přátel a dalších podporovatelů republikou směrem na přechod Hatě, kde měly překročit státní hranici.¹⁸⁰

V Rakousku je hned za hranicemi vřele přijaly a díky přítomným novinářům je po cestě mnoho lidí poznávalo a snad i díky tomu (což je provázelo celou trasou jak po Evropě, tak po Americe) se jim jednalo s místními snáze. V Rakousku mnoho času pod stanem ještě nespaly, protože jim většinou v restauraci poskytly nocleh v tanečních sálech a batohy také občas nemusely nosit, protože jim občas někdo zastavil a po odmítnutí svezení jim alespoň do další cílové destinace věci odvezl.¹⁸¹ Jejich hlavními zastávkami se stala Vídeň. Reportáže z počátku cesty jsou plné optimismu a líčení způsobu cesty, bydlení a zásobování, popřípadě dojmů z památek a okolí. Postupně si stanovují týmové role, kdy se dělí na dvě hlavní kuchařky a dvě pomocné, střídají se ve vaření a psaní reportáží, zpravidla jednou za týden mají odpočinkový den, kdy zůstávají na jednom místě, odpočívají, zažívají, perou a píší korespondenci a reportáže.¹⁸² Pokud jedné z nich není dobře, tak jede autostopem do cíle s bagáží a tam na ostatní čeká.¹⁸³ Podmínky počasí se stávají složitějšími, zatím nicméně zhruba do úseku přes Francii spí pod střechem. Ve

¹⁷⁸ Tvzení je založeno na mých rozhovorech s narátory v rámci zpracovávání Diplomové práce na téma Dlouhodobých pobytů československých občanů v zahraničí v 60. a 70. letech 20. století.

¹⁷⁹ Praktická část a její jednotlivé kapitoly vycházejí především z následujících pramenů: *Deníkové zápisy 1967-1968*, cestopis *Šlápoty do Mexika*, *Rozhovor s KT* a v neposlední řadě i z reportáží uveřejněných v *Československém sportu* v období říjen 1967 – říjen 1968.

¹⁸⁰ Např.: *Deníkové zápisy*, 13. 10. 1968 nebo *Pochod Praha-Mexiko*, č. 2, in: *Československém sport*, roč. XV, č. 253, 26. 10. 1967, s. 2.

¹⁸¹ Úsek v Rakousku absolvovaly v rozmezí od 21.10. 1967 – 3. 11. 1967 viz. *Deníkové zápisy*, 21. 10. 1967 – 3. 11.1967.

¹⁸² Informace z: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015 a také z analýzy průběhu celé výpravy viz. *Deníkové zápisy*, 1967 – 1968.

¹⁸³ V deníkových záznamech tak například: „[...] a vzal nám batohy do Bernu i s Květou, které bylo blbě od žaludku.“ Cit. dle: *Deníkové zápisy*, 24. 11. 1967.

městech mají buď kontakt na nějakého známého, osobu z velvyslanectví nebo sportovní organizace a zpravidla u nich přespávají nebo na velvyslanectví na kurýrce, tj. na pokojích pro poštovní kurýry.¹⁸⁴ Zpravidla jsou hosty velvyslance, jsou zvány na večírky a společná jídla s členy velvyslanectví i představiteli města. Zastavují se na radnicích pro razítka a podpisy do památníků. Z deníku je zřejmé, že s sebou mají nějaké propagační materiály, jednalo se například o odznaky, vlaječky, krojované panenky apod. V deníkových záznamech je většinou podrobný zápis ušlé vzdálenosti (průměrně měly plánováno přes 30 km na den), detailní popis trasy se všemi odpočinky, zastávkami i stravováním, výdaji i příjmy a zpočátku i zaznamenávají témata hovoru při cestě či večer.¹⁸⁵ Badatelsky zajímavé je i množství jmen, které se v deníkových zápiscích nachází s popisy, o koho se jednalo, zda byl sympatický či nikoliv a pokud se jich na něco ptal, tak jaké měl znalosti o nich samotných a jejich cestě, o Československu a poměrech zde (toto zejména v Americe) a o tom, na co se jich ptal.¹⁸⁶ Charakteristiky se ale většinou omezují na konstatování, že byl někdo milý, protivný, otázky byly ucházející nebo blbé apod. Pokud líčí novináře či člověka, který je náhodně zastaví a ptá se na politiku, zpravidla to komentují negativně, že měl blbé dotazy na politiku nebo je to v deníku pouze jako konstatování bez dalšího rozboru.¹⁸⁷ Účastnice, Květa Tarantová, se nicméně domnívala, že obsahově nebylo nic měněno.¹⁸⁸ V dikci reportážních textů se vesměs neobjevují narážky na politickou situaci, životní úroveň či vyzdvihování pouze socialistického zřízení. Jsou to osobní čtivé příběhy o trampotách na cestách čtyř dívek. Tato tendence ale není jen záležitostí oficiálního textu určeného široké veřejnosti ať už v novinách, či později v cestopise, ale je to hlavní rys i deníkových záznamů. To, co se spíše objevuje v hodnocení a komparativním hledáčku není ani tolik země, kterou procházejí a lidé, které

¹⁸⁴ Na tzv. kurýrce spaly například v Montrealu nebo třeba na pařížském velvyslanectví: „Vrátný o nás věděl, zavedl nás na kurýrku, 2 malé pokojíky s předsíňkou a sprchou.“ Cit. dle: *Deníkové zápisy*, 29. 12. 1967.

¹⁸⁵ Průměrná pochodová denní vzdálenost viz: OČÁSKOVÁ J. a kol., *Šlápoty*, s. 242.

¹⁸⁶ V deníku se objevuje velké množství jmen, ale pro potřeby práce jejich výčet nebyl stěžejní. Významnější osoby např. z prostředí ČSOV nebo jednotlivých ministerstev byly zmíněny například v průběhu reportáží v Československém sportu nebo se jednalo např. o názvy rodin, které je pohostily. Viz.: Rozhovor s KT, 25. 6. 2015. Pokud by uváděly jména lidí, u kterých si nebyly jisté, zda by díky tomu neměli oni nebo jejich blízcí problémy. Cit. dle: Rozhovor s KT, 25. 6. 2015.

¹⁸⁷ „Zajímal se o svobodu projevu u nás, na naše náboženství, rozdíl mezi kapitalismem a socialismem atd.“ Cit. dle: *Deníkové zápisy*, 12. 2. 1968.

¹⁸⁸ Rozhovor s KT, 25. 6. 2015.

potkávají, ale spíše srovnávání jejich přístupu k nim a jejich akci jako takové.¹⁸⁹ Pěkným příkladem takového srovnávání může být i hodnocení jednotlivých návštěv a pobytů na velvyslanectvím a na programu, kterého se účastní. Tyto pasáže proto mohou být zajímavým pramenem pro poznání prostředí a poměrů diplomatických ambasád, tak jak působily na návštěvníky. Takovéto srovnání se projevuje například ve srovnání programu v Curychu a Bernu či komentáře k Washingtonského velvyslanectví.¹⁹⁰

Během konce října a listopadu procházely Šlápoty SRN, v reportáži se zmiňovaly o západoněmeckých podmínkách hezky a bez jakéhokoliv politického zabarvení. Zajímavý je z hlediska vyprávění i výběr zážitků a textu pro publikování v reportážích¹⁹¹ i v cestopise samotném. Zmínka o odsunutém Němci, se kterým se setkaly, byla zmíněna i v cestopise: „Bylo vidět, že je pan Adolf Winkler rád, že si zase může promluvit česky, a my taky.“¹⁹², výpověď nicméně již neuvádí jeho dovětek, že by se do Čech již nevrátil: „Když jsme řekly kdo jsme, přišel si k nám sednout pan Adolf Winkler, který pocházel od Olomouce, kde žil 50 let a byl odsunut. Dnes říká, že by se nevrátil za žádnou cenu, byl rád, že si může zas promluvit česky [...]“¹⁹³ a konstatuje jen získaný dojem, že si pán zase rád popovídal česky. Zajímavým rysem této výpovědi může být ale samotná recepce toho, jak lidé, se kterými na cestě hovořili, reagovali na jejich cestu. Ilustruje to například další deníkový komentář: „Za Wangen jsme se sešly s krajanem odsunutým Němcem z Uničova, který se hrozně divil, že nás na takovou cestu vůbec pustili.“¹⁹⁴ I další zmínka: „Věra se jich zeptala, zda si je může vyfotit a oni hrdě prohlásili, že u nich může každý fotit co chce.“¹⁹⁵, kterou učinili západoněmečtí policisté, se nedostal na stránky cestopisu. Je na místě si připomenout, že cestopis vyšel v roce 1971, tedy již v době započatého normalizačního

¹⁸⁹ Například v Anglii se setkaly s vstřícným přijetím: „Velmi nás to překvapilo, poněvadž nám říkali, že Angličané jsou uzavření a neradi zvou do svého domu.“ Cit. dle: Deníkové zápisy, 19. 1. 1968.

¹⁹⁰ Pro ilustraci například komentáře k programu tiskovky uspořádané velvyslanectvím v Bernu: „Proti tiskovce v Curychu bylo toto setkání více přátelské.“ Cit. dle: Deníkové zápisy, 24. 11. 1967 nebo „Opravdu se nám zdá, že ve Washingtonu je nejlepší parta.“ Cit. dle: Tamtéž, 26. 3. 1968 nebo o návštěvě mexického velvyslanectví ve Washingtonu, kdy uvádí: „Mexické velvyslanectví má krásnou výzdobu. [...] Vůbec se nám tam líbilo.“ Cit. dle: Tamtéž. Dále jsou na různých místech zaznamenána přijetí od jednotlivých zaměstnanců velvyslanectví ČSSR a ohlas je velmi kladný. Popisují jednotlivé postavy, budovy a výzdobu.

¹⁹¹ V deníku, který jsem měla k dispozici, jsem například nezaznamenala zmínku o tématu módního trendu minisukní, která byla součástí článku Československého sportu, viz.: *Pochod Praha-Mexiko*, č. 18. In: *Československý sport.*, roč. XVI, č. 54, s. 2.

¹⁹² OČÁSKOVÁ, J. a kol., *Šlápoty*, s. 26.

¹⁹³ Cit. dle: *Deníkové zápisy*, 3. 11. 1967.

¹⁹⁴ Cit. dle: *Deníkové zápisy*, 15. 11. 1967.

¹⁹⁵ Cit. dle: *Deníkové zápisy*, 5. 11. 1967.

procesu, proto tento přístup nijak nezarazil. Považovaly dívky tuto skutečnost za nedůležitou nebo ji záměrně v textu knihy nezmínily? Je možné, že v původním návrhu knihy příhoda byla, ale bylo jim doporučeno ji vyškrtnout? Na první otázky se mi rozhodně nepodařilo odpovědět, nicméně představu, jak text vznikl a jakou měl nakonec podobu, jsem si mohla učinit z prohlášení, že: „„Protože my sme nejmenovali. To jako zase zaprvé keď už ani nevim, jak se ten člověk jmenoval, a za druhé to bylo zbytečné taková to v podstatě někomu dělat ostudu.“¹⁹⁶

Mezi významnými zastávkami na cestě po Evropě byl i Mnichov, dějiště příštích XX. olympijských her 1972. V kontextu západoněmeckého státu bylo i v reportáži referováno o pohostinnosti této země a Šlápoty také dělaly rozhovor pro místní televizi i noviny. V Mnichově se o ně starali členové olympijského přípravného výboru, dělaly rozhovory s televizí a novinami. Zajímavou poznámku učinily ve srovnání s Prahou, že jim ji Mnichov připomíná svými rozkopanými ulicemi.¹⁹⁷ Srovnávání měst, která navštívily, s Prahou bylo také z častých témat rozhovorů s novináři. To, že se jednalo o sportovní výpravu k propagaci olympijských her, bylo bráno i ze strany německého olympijského výboru, který pověřil trenéra německých maratónských běžců, aby se o pobyt Šlápót při průběhu Německem staraly.¹⁹⁸

Na švýcarských hranicích je převzali pod ochranu pracovníci z místní pobočky ČSA.¹⁹⁹ Důležitou zastávkou ve Švýcarsku bylo pak světové centrum Mezinárodního olympijského výboru Lausanne, kde se o ně staral československý tajemník MOV Dr. František Kroutil.²⁰⁰ V Ženevě pak navštívily i Mezinárodní sídlo OSN.²⁰¹

Do Francie vstupovaly Šlápoty na počátku prosince. Významnou zastávkou pak byl i Grenoble, kam dorazily několik dní před zahájením X. zimních olympijských her a mohly vyzkoušet jako první olympijskou vesnici.²⁰² Na své cestě měly možnost se setkat i

¹⁹⁶ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

¹⁹⁷ Viz. *Deníkové zápisy*, 8. 11. 1967.

¹⁹⁸ Jednalo se o Hanse-Wernera von der Planitze, informace viz.: [https://de.wikipedia.org/wiki/Planitz_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Planitz_(Adelsgeschlecht)). [24. 6. 2015]

¹⁹⁹ OČÁSKOVÁ, J. a kol., *Šlápoty*, s. 36.

²⁰⁰ KÖSSL, Jiří. *Historie českého olympijského výboru a olympijského hnutí*, Praha 1993, s. 11.

²⁰¹ OČÁSKOVÁ, J. a kol., *Šlápoty*, s. 40.

²⁰² K olympijským hrám viz.: KÖSSL, J., *Historie olympijského výboru*, s. 13 a k pobytu v olympijské vesnici viz.: *Deníkové zápisy*, 7. 12. 1967.

s významnými politickými osobnostmi, jako byl například francouzský ministr pro sport a mládež.²⁰³

Ačkoliv, jak uvádí Květa Tarantová, neměly mnoho příležitostí seznámit se s aktuálním politickým děním, o politické názory a dění se přeci jen trochu zajímaly, například v souvislosti s americkými prezidentskými volbami.²⁰⁴ Zajímavou skutečností je absence svých názorových příklonů k podobným tématům, fungovala zde autocenzura či jako mladé dívky měly zcela jiné zájmy?

Charakter jejich cesty Francií udával i zvýrazněný podtitul novinového článku: „*Ve sladké a studené Francii*“²⁰⁵ Počasí prý ale nebylo jediným důvodem k nevlídnému nahlížení na Francii, podle vzpomínek procházely také chudým a nehostinnou částí Francie.²⁰⁶ V tomto bodě není ale zcela jasné, k jakému kraji se komparace vztahuje, zda k československým podmínkám nebo byl obraz tamní francouzské krajiny ovlivněn a srovnáván s oblastmi švýcarskými, německými a rakouskými? Téma Vánoc se nevyhnulo ani reportáži o pochodu do Mexika, nicméně kromě popisu kde Vánoce trávily, čím je oslavily, nepřinášela reportáž ani deníkové záznamy žádné výraznější postřehy, například o zvycích, způsobu prožívání Vánoc atd.²⁰⁷ Například při týdenním pobytu ve Francii, kde také prožívaly oslavy Nového roku, zaznamenaly pouze, že rozdíl mezi oslavou ve Francii a v Československu je v míře nočního hluku a množství lidí v ulicích.²⁰⁸ Na jedné straně je možné to přisuzovat tvrzení, jež se v průběhu deníkových zápisů opakovaně objevilo, že se nikde nezdržely tak dlouho, aby si obraz o společnosti a životu udělaly, na druhou stranu je někdy až zarážející výrazná absence srovnávání s domovem a větší pozorovací postřehy.²⁰⁹ Pozornost je ale věnována, a to také i v deníkových soukromých zápiscích, jen vlastnímu prožívání cesty a nanejvýš prožívání horolezeckého „genia loci“, pokud na nějaké narazily. Toto také koresponduje s prohlášením Věry Komárkové o prvotních

²⁰³ Jednalo se o *Francoise Missoffa* viz.: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Missoffe>. [17. 7. 2015]

²⁰⁴ Například viz.: *Deníkové zápisy*, 24. 3. 1968

²⁰⁵ Viz: *Pochod Praha-Mexiko*. In: *Československý sport*, 1967, roč. XV, č. 301, s. 2.

²⁰⁶ Viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015 a *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:06:11.

²⁰⁷ Nicméně přeci jen zmínily nějaký zvyk. Jednalo se o tzv. tříkrálový koláč, viz.: *Pochod Praha-Mexiko*. č. 16. In: *Československý sport*, 1968, roč. XVI, č. 41, s. 5. O Vánocích dále: *Pochod Praha-Mexiko*. č. 11. In: *Československý sport*, 1968, roč. XVI, č. 10, s. 5.

²⁰⁸ *Deníkové zápisy*, 31. 12. 1967.

²⁰⁹ Květa Tarantová to přisuzuje i tomu, že se nikdy nezdržely na jednom místě dostatečně dlouho. Viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

plánech k podniknutí této cesty: „*Já myslím, že jsme o tom začaly mluvit jako o zahraničním výletu na lezení a pak jsme to změnily, protože jsme si řekly, že bychom to mohly prodat nějakým novinám, a z nějakého důvodu by to mohlo být atraktivnější, včetně úřadů, které by nám mohly dát povolení na cestu, kdyby to bylo za takovým účelem.*“²¹⁰

Cenné mohou být nicméně popisy jednotlivé struktury osídlení a podoby infrastruktury, protože to, ačkoliv asi nebylo záměrem, lze při čtení deníku a cestopisu pozorovat a bezděčně provádí srovnání a popis, aniž by si toho, dle mého názoru, byly vědomé. Například vzhledem k popisu silnice, hustoty dopravy a obydlí, kde se ptají na nocleh či poštu apod. si pozorný čtenář cestopisu mohl udělat o podobě soudobého anglického venkova či amerických farem. „*Na anglickém venkově je zajímavé, že i malé domky jsou všechny upravené, čistounké. Skoro všude mají krb, zařízené pokoje, téměř žádný rozdíl mezi městem a venkovem.*“²¹¹ V Anglii byl hlavní zastávkou Londýn, protože se zde mohly setkat se svými přáteli, kteří jim pomohli vyjednat plavbu do Ameriky.²¹² V průběhu celé cesty nebylo příliš možností ať už vzhledem k financím, tak také z hlediska časového plánu, aby dělaly přílišné zastávky či zacházky. Ačkoliv navštívily třeba kina, galerie či příležitostné výstavy, zmínek o návštěvě kulturních akcí soukromého rázu příliš není. Na mnoha místech mají organizovaná setkání s krajany, kteří se o nich dozvědí buď z médií nebo kontakty na sportovní organizace či vyslanectví.²¹³ Informace ale nejdou za hranici běžného pozorování, a tak například cestu dánskou zaoceánskou lodí zaznamenali skrze jídlo, počasí a denní rutiny cestujících.²¹⁴

3.4. Průběh cesty – Amerika

Do kanadského přístavu vpluly 3. března 1968, několik dní po skončení platnosti svých kanadských víz, které jim ale celník prý bez problému na místě prodloužil a předá je místním pracovníkům konzulátu, kteří jim zajistí prohlídku Montrealu a zařídí jim odvoz

²¹⁰ Cit. dle: *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:02:04.

²¹¹ *Deníkové zápisy*, 2. 2.1968.

²¹² Viz. *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015 a deníkové zprávy o pobytu v Anglii: *Deníkové zápisy*, 15. 1. 1968 – 30. 1. 1968.

²¹³ Kulturní akce jako například galerie v Paříži, koncert Milese Davise, návštěva slavné Olympie v Paříži a vystoupení Mireille Mathieu apod. Analýza deníkových záznamů: *Deníkové zápisy*, 1967-1968.

²¹⁴ Viz.: Tamtéž, 14. 2. 1968 – 3. 3. 1968.

autem do New Yorku.²¹⁵ Je to jediná část, kterou jedou vozem, protože původní trasa nepočítala s tím, že dopluží do Kanady, ale do New Yorku a časový plán by tímto nestihly. New York je samozřejmě další významnou zastávkou, kde komentují dojmy z jednotlivých částí města a setkání. Na tomto místě je třeba také zmínit, jakým způsobem fungovala jejich cesta z hlediska toho, že řadu z pochodových dní byly hosty některých lidí. Cesta i kontakty se vyvíjely spontánně, známý známého a ti si je předávaly a zvaly je k sobě domů. Setkávaly se i s řadou krajanů²¹⁶ Domnívám se, že s líčením setkání s krajany nemusely mít problémy, protože se většinou zmiňují pouze o těch, kteří byli v cizině, v tomto případě v Americe, usedlí více jak dvacet let, tedy před rokem komunistického převzetí moci 1948.²¹⁷ V New Yorku je zajímavý Greenwich Village – místo setkávání hippies, více se ale o nich nerozepisovaly. Setkaly se zde i s režisérem Milošem Formanem, který zde měl o hippies točit film a Na koncert Milese Davise, Věru Komárkovou, fanyнку jazzové hudby, doprovodila Zdena Opatrná.²¹⁸

Po celou cestu Spojenými státy se o ně zásluhou přímluvy československého velvyslanectví starala policie. Poskytovala jim ochranu v případě potřeby, na některých místech jim dala i doporučení, protože bez něj mohly mít problémy při kontaktu s místními majiteli farem.²¹⁹ Při poznámkách o náplni rozhovorů, které s nimi američtí novináři vedly, se snažily postihnout vždy povahu konkrétního novináře. Zajímalo mne, na jaký typ otázek se novináři ptaly a zda nevynechávaly i politiku a srovnání. Z deníku i z rozhovoru vyplynulo, že některé otázky politického rázu dostávaly. Zejména Věra Komárková, která byla díky své jazykové výbavě mluvčí výpravy, se s tímto musela vyrovnávat: „*Voni určitě se nás na něco ptali, ale já anglicky nemluvim a Věra byla dyvky velice opatrná, ne-li tomu, že teda nechápu, k čemu by jim bylo, že by jim vykládala nějaký*

²¹⁵ Viz.: Tamtéž, 3. 3. – 7. 3. 1968, o prodloužení víz není například v cestopise žádná zmínka, viz.: OČÁSKOVÁ, J. a kol., *Šlápoty*, s. 91.

²¹⁶ Současná definice krajana: „Krajané jsou etničtí Češi, kteří trvale žijí mimo území České republiky. Nejpresnější definice této skupiny cizinců je obsažena v usnesení vlády č. 72/1996, které uvádí ve svém názvu, že se jedná o cizince s prokázaným českým původem žijící v zahraničí.“ Cit. dle *Integrace*. <Ministerstvo vnitra České republiky. [online] <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>. [19. 7. 2015]

²¹⁷ Vzhledem k množství setkání nelze na tomto místě vypisovat jednotlivá setkání – viz.: *Deníkové zápisy*, 1967-1968.

²¹⁸ Viz.: *Deníkové zápisy*, 9. 3. 1968.

²¹⁹ Viz. např.: Tamtéž, 26. 4. 1968.

nějaký věci.“²²⁰ Zabývala jsem se otázkou, do jaké míry mohly být Šlápoty obeznámeny s děním v Československu a zda měly o společenském pohybu u nás zprávy. Z deníku je patrné, že ačkoliv se zpožděním, tak československé noviny zejména při pobytu na velvyslanectvích měly možnost číst, ačkoliv například konkrétní zápis zní: „*Po večeři jsme jely na schůzi. Byla pro nás velmi zajímavá, protože se tam jednalo o nastávajícím systému unás doma.*“²²¹ Nicméně zmínka o tom není tak častá, proto obraz událostí i vzhledem ke zpoždění, s jakým noviny mohly číst, nemusel být dostatečný. To ostatně potvrzuje i Zdena Opatrná: „*Takže když mi lidé vyprávěli nějaké zážitky, já jsem je znala pouze z amerického tisku útržkovitě, nebo z novin, které nám naši poslali.*“²²² Tomuto faktu nahrává ale i tvrzení v reportáži, kde se redaktoři čtenářům omlouvají, že díky problémům s poštou se americké reportáže k nim dostávají opožděně.²²³ Také je třeba mít na vědomí, že angličtinu plně ovládala jen Věra Komárková a ostatní jen velice omezeně. Tento limit mohl být taktéž faktorem, který mohl ovlivnit povahu vnímané reality zachycenou deníkových záznamech.

Třebaže tématu historicko-politických událostí ve svém deníku příliš prostoru nedávají, tak například sledují názorové tendence občanů Spojených států na volbu prezidenta.²²⁴ Nicméně jako vždy chybí jakýkoliv vlastní komentář či názor a může být jen hypotetickou domněnkou, zda to je z důvodu nezájmu nebo strachu ho projevit. K politické situaci se otevřeněji vyjadřují jen minimálně a to v případě volby prezidenta republiky nebo oficiální pozdravné korespondence: „*Za chvíli vyběhla Věra a volala Svoboda.*“²²⁵ Druhá etapa putování po Spojených státech se odvíjí od zastávky ve městě Wichitě. Zde se během června rozhodly udělat si odpočinek od putování po vytyčené trase a udělaly si prázdniny.²²⁶ Při tázání se po důvodu výběru této lokality pro dovolenou mi bylo sděleno, že zkrátka proto, že to nebyla Evropa a bylo léto.²²⁷

²²⁰ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

²²¹ Pravopisné chyby jsou ponechány díky doslovné citaci dle: *Deníkové zápisy*, 25. 3. 1968.

²²² Cit. dle: *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:13:36.

²²³ Viz.: *Pochod Praha-Mexiko*. č. 41. In: *Československý sport*, 1968, roč. XVI, č. 194, s. 2.

²²⁴ Viz.: *Deníkové zápisy*, 28. 5. 1968.

²²⁵ Cit. dle: *Tamtéž*, 30. 3. 1968 a korespondence viz.: *Tamtéž*, 2. 4. 1968.

²²⁶ Navštívily například Grand Canyon, Los Angeles, San Francisco a dojely až do Colorado Springs. Viz.: *Deníkové zápisy*, 7. 6. 1968 – 22. 6. 1968. O tomto období jako o prázdninách hovoří Věra Komárková, viz.: *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:09:37.

²²⁷ Viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

Bohužel pro zásadní období srpna 1968 jsem deníkové zápisy neměla k dispozici. Zdálo se, že by byla cesta a její popis tímto výrazněji ovlivněny, Šlápoty si žily „svým“ životem a v posledních etapách se potýkaly s vlastními problémy.²²⁸ Zdena Opatrná ovšem svou osobní neúčast shrnula následovně: „*Strašně dlouho jsem trpěla tím, že jsem nezažila ani to jaro, ani okupaci.*“²²⁹ Svou osobní neúčast na dění v Československu podobně shrnula také Květa Tarantová: „*No z kraje aspoň mě osobně dost vadilo, že sem tady v tom šestaosmdesátém nebyla, ale spíš proto asi že sem asi byla zvědavá, než kvůli samotnému faktu.*“²³⁰ O možnosti zůstat za hranicemi prý sice přemýšlely, ale k návratu se rozhodly všechny.²³¹

Mexická horolezecká federace, od které měly příslibenu pomoc, jim spolu s československým velvyslanectvím program připravila do největších detailů.²³² Závěrečná etapa cesty byla poznamenána proměnou způsobu pochodu, protože je nepřetržitě doprovázely horolezci z mexických oddílů a federace a dívky to postupem času chápaly i jako překážku, protože byly pod neustálým dozorem.²³³ Při líčení mexického úseku tak vypluly na povrch dvě tendence pojetí cesty. Na jedné straně sportovní osobní výkon a možnost projít místa, kam by se nikdy nepodívaly, a na druhé straně odvrácená oficiální stránka cesty, kdy se cítily být místy součástí přízně a propagace svázány. Po oslavách posledního slavnostního dne pochodu, dne 29. 9. 1968, vstoupily do Mexico city.²³⁴ Mexická sportovní federace zařídila dívkám ubytování v olympijském táboře mládeže, nicméně v této fázi prý vrcholil konflikt mezi dívkami a federací o jejich dalším působení. Šlápoty po odvedené práci a úspěšném pochodu chtěly ještě procestovat Mexiko a zúčastnit se horolezeckého výstupu na Popocatepetl, a tak jim zástupci federace sdělili, že

²²⁸ Zdena Opatrná trpěla například astmatickými záchvaty, vzhledem k vysokým denním teplotám a dlouhým vzdálenostem mezi obydlenými částmi Texasu měly problémy s pitnou vodou apod. Viz.: *Deníkové zápisy*, červenec 1968.

²²⁹ Cit. dle: *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:13:27.

²³⁰ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

²³¹ Květa Tarantová se rozhodně vyjádřila k tomu, že se chtěla vrátit a naznačila, že ostatní také. U Věry Komárkové nicméně trochu zaváhala. Věra Komárková se také do Spojených států posléze vrátila natrvalo. Viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015. Na druhou stranu v deníku se zmiňovaly, že dostaly nabídku ročního stipendia na univerzitě v Monterrey, viz.: *Deníkové zápisy*, 18. 9. 1968.

²³² Jednalo se o turisticko-horolezeckou organizaci zastřešující všechny příslušné organizace v Mexiku: Federación Mexicana de Excursionismo. Viz.: OČÁSKOVÁ J. a kol., *Šlápoty*, s. 196.

²³³ K tomu se vyjadřují například viz.: *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:10:55 či *Deníkové zápisy*, 18. 9. 1968.

²³⁴ Viz. OČÁSKOVÁ J. a kol., *Šlápoty*, s. 236.

tedy stahují svou oficiální podporu a tudíž i možnost Šlápótám dostat se jako divačky na olympijské hry.²³⁵

V září, kdy již pobývaly Šlápoty v Mexiku, se proměnila i dikce reportáže o Šlápótách na straně Československého sportu. Až nyní se objevila reflexe ohlasů v americkém tisku o putování Šlápót.²³⁶ I zde je ale na místě opatrnost v interpretaci, protože kromě úvah o návratu k formě novinových článků vyzdvihujících „úspěchy československých občanů ve zprávách, co se o úspěchu v zahraničí psalo“ tento fakt mohl být i způsoben tím, že redakce až nyní dostala výstřižky, které shromažďovalo o Šlápótách pracovníci velvyslanectví ve Washingtonu, kteří se staraly o publicitu. Závěr pochodu Praha – Mexiko byl poněkud odlišný od vrcholného zakončení takové výpravy. Šlápoty zvládly obtížný sportovní výkon a v rámci možností přispívaly k propagování československého sportu, ale na samotné hry nedostaly.

3.5. Návrat

Návrat do Československa byl poznamenán ještě dalšími důležitými událostmi, které se již na stránkách cestopisu ani novin neobjevily. Předně samotné putování po Mexiku poté, co Šlápoty dorazily do hlavního města olympijských her po 7775 km téměř ročního pochodu.²³⁷ Osobní deníkové zápisy nicméně pokračují a zaznamenávají i cestování po Mexiku, kdy celý svět upírá zraky k olympijským bojům. Na stránkách novin je pochopitelné, že tento kus již může chybět, protože reportáže byly výslovně spjaté s pochodem do Mexika, nikoliv po Mexiku. V cestopise nicméně mohl být tento epilog ještě více rozpracován, což se nestalo. Mohlo to být způsobeno jednak již více osobním charakterem dalšího pobytu a také událostmi, které jej provázely. Věra Komárková se v Mexiku totiž provdala za mexického horolezce a průvodce Šlápót Jaima Aguilara Espinozu.²³⁸ Do Československa se tak vracela s pravděpodobně již s představou budoucího návratu, který se také nakonec uskutečnil v závěru roku 1969. Věra Komárková

²³⁵ Výstupu na Popocatepetl viz.: Tamtéž, s. 238 a k podmínkám dalšího pobytu Šlápót viz.: Tamtéž, s. 236.

²³⁶ Viz.: *Pochod Praha-Mexiko. Jak je vidí Amerika*. In: *Československý sport*, 1968, roč. XVI, č. 229, s. 3.

²³⁷ OČÁSKOVÁ J., *Šlápoty*, s. 236.

²³⁸ Byl to zástupce mezinárodního oddělení mexické vládní organizace mládeže – Instituto Nacional de la Juventud Mexicana. Viz.: OČÁSKOVÁ J., *Šlápoty*, s. 196. Nicméně podle slov Květy Tarantové spolu po svatbě nežily a manželství nemělo dlouhého trvání, viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

získala vysokoškolské stipendium na univerzitě, které si při dovolené ve Stanfordu pravděpodobně vyjednala a ve Spojených státech se nakonec usadila.²³⁹ V rámci sňatku mohla mít větší pravděpodobnost k udělení dalšího povolení k cestě do zámoří. Naskytla se tak možnost tázat se, zda její manželství vypočítaným krokem a do jaké míry záležitostí spontánního rozhodnutí ženy, která byla již jedenkrát rozvedená.²⁴⁰

Po návratu se většina z dívek vrátila ke své původní činnosti s tím, že Zdena se prý nějakou dobu léčila, ale bylo jí umožněno vrátit se do zaměstnání. Květě Tarantové, která měla před odjezdem kromě zaměstnání ještě rok studia před sebou, škola umožnila začít semestr až v listopadu a rodiče jí umožnily studovat bez nutnosti docházet do zaměstnání. Jarmila Očásková se uplatnila v redakci Československého sportu a Věra Komárková se vrátila jako výzkumná pracovnice na Přírodovědeckou fakultu.²⁴¹ Zajímalo mne, jak na ně návrat působil a zda nějak specificky vnímaly proměnu společnosti: „V Praze nebylo vidět vůbec nic, aspoň já jsem nic nezaregistrovala.“²⁴² Ke své „politické roli“ a názoru na srpnové události naznačují toto: „Pak jsme byly v mexické televizi, kde jsme řekly o vojscích, že jsou to okupanti.“²⁴³ Nicméně z jejich dalších životních osudů, kdy se vrátily do zaměstnání, a ze zlehčení výše nastíněného výroku prohlášení, se spíše přikláním k tezi, že je cesta v negativním slova smyslu neovlivnila.

Než uzavřu tuto kapitolu, ráda bych se ještě zmínila o zajímavém názoru, který podle Zdeňka Pacholíka také mohl motivovat Šlápoty k vykonání cesty: „Můj dojem je, že chtěly dokázat, že dívky taky něco dokážou. Takový umírněný feminismus.“²⁴⁴ K tematice ženskosti v horolezecké obci se také vyjadřují hojně Šlápoty při svém popisování mexického úseku. Zejména vyzdvihují galantnost mexických horolezců, a to ve všech pramenech, kteří je na poslední etapě doprovází. Na stránkách cestopisu vnímání odlišnosti chování českých a mexických horolezců je vyjádřeno: „U nás horolezci propagují heslo: „Nejsme žádná charita!“ Zdejší chlapi nejedí s námi, čekají až my dojdeme, a teprve

²³⁹ Viz.: *Deníkové zápisy*, 12. 6. 1968.

²⁴⁰ „No věděly sme že se milujou, vona byla strašně zamilovaná, i když to potom popírala zuřivě, tak byla strašně zamilovaná.“ Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

²⁴¹ Viz.: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015 a další informace v kapitole této práce 3.3. Kdo byly Šlápoty.

²⁴² Cit. dle: *Rozhovor s KT*, 25. 6. 2015.

²⁴³ Cit. dle: *Šlápoty*. [online] Česká televize© v 00:14:33.

²⁴⁴ Cit. dle: PACHOLÍK, Zdeněk. *Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“*, Praha, 18. 7. 2015.

*potom začnou jíst oni.*²⁴⁵ Při analýze rozhovoru jsem pak narazila ještě na další rozměr vnímání ženské výpravy a to, když jsem se Květy Tarantové ptala z ženské zvědavosti na otázky hygieny. Automaticky jsem tak přistoupila k tématu prismatickým předpokladu, že hygiena u žen je větším problémem při takových cestách mohou být na ni kladeny rozdílné nároky.

Na závěr praktické části bych ráda konstatovala, že žádná zmínka v literatuře o horolezectví, sportu či cestovatelství, v pozdějších letech Šlápoty do Mexika nezmiňuje. Věra Komárková se do dějin zapsala spíše svou pozdější vědeckou činností na poli botaniky a zejména účastí na horolezeckých výpravách. V závěru této kapitoly bych ráda ještě zmínila vzpomínky současníků a horolezeckých kolegů, kteří se k putování Šlápót vyjádřili na otázky: *Jaké motivy podle vás či ze vzpomínek z rozhovorů vedly čtyři dívky k takové cestě? Jak byste popsaly tuto výpravu z hlediska jejího účelu, provedení a vašeho osobního dojmu.*²⁴⁶ Poměrně shodně se pamětníci vyslovují k účelu a motivům cesty. Zdeněk Pacholík to vyjádřil například takto: „ (...) bylo účelem se podívat do světa a exotických destinací což v té době bylo možné jen takovým netradičním způsobem.“²⁴⁷ Světlá Rossmannová putování označila jako: „*Touha poznat svět za Železnou oponou. Účelu bylo dosaženo, cesta probíhala podle předem stanoveného plánu a můj osobní dojem : skvělý sportovní výkon všech zúčastněných.*“²⁴⁸

²⁴⁵ Cit. dle: OČÁSKOVÁ J. a kol. *Šlápoty*, s. 207.

²⁴⁶ Tyto otázky byly položeny v rámci dotazníků k BP pod č. 4 a 5.

²⁴⁷ PACHOLÍK, Zdeněk. *Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“*, Praha, 18. 7. 2015.

²⁴⁸ ROSSMANNOVÁ, Světlá. *Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“*, 13. 7. 2015.

4. ZÁVĚR

V úvodních kapitolách jsem nastínila některé otázky a na tomto místě bych na ně ráda odpověděla. Pěší cesta čtyř horolezek do Mexika na XIX. olympijské hry v roce 1968 byla před započítáním práce pro mne neznámým počinem, nicméně po seznámení se s příběhem se vynořily základní otázky. Jak bylo možné takovou cestu v době, kdy možnost vyjíždět do zahraničí nebyla z hlediska státu považována za jedno z práv občana, ale jako nežádoucí jev ze strany státní moci přísně regulovaný? Zde je na místě poznamenat, že ačkoliv tento přístup byl uplatňován po celou dobu komunistického režimu v Československu, tak míra regulace byla v průběhu zmíněných čtyřech desetiletích proměnlivá. V 60. letech 20. století dochází totiž zejména v Československu k postupnému společenskému uvolňování, které vyvrcholilo právě v letech konané výpravy 1967-1968 a bylo československým pokusem o reformu režimu. Tyto společenské změny zasáhly do všech společenských sfér včetně tělesné výchovy, sportu i přístupu režimu k pohybu svých občanů a tudíž možnosti rozvoje cestování. Tento proces byl však násilně přerušen vnějším zásahem okupačních vojsk pěti států Varšavské smlouvy v srpnu 1968, po kterém bylo reformní hnutí zastaveno. V obecných částech práce jsem se tedy soustředila na zmapování dobových podmínek, za kterých bylo umožňováno československým občanům v této době vycestovat.

Vzhledem k přístupu režimu k pobytu svých občanů v zahraničí mne proto překvapil rozsah cestovatelského podniku Šlápůt. A pokusila jsem se za pomoci dostupných materiálů analyzovat, co mohla tato cesta znamenat pro samotné účastnice pochodu a pro jejich okolí, jak byla cesta prezentována veřejnosti, jaký postoj zaujal k cestě režim samotný, zastoupený svými institucemi. Práce byla ovlivněna zejména pramennou základnou, ze které jsem čerpala. Mezi mé hlavní zdroje patřily autentické materiály osobní povahy a také rozhovor s poslední stále žijící účastnicí výpravy či diskuze nad cestou s lidmi z horolezeckého prostředí, odkud dívky pocházely.

V obecné části byl představen obecný historický kontext tak, aby bylo možné adekvátně uchopit z hlediska historického posuzování pramennou základnu převážně vzpomínkového charakteru. Praktická část práce pak byla věnována analýze a interpretaci těchto pramenů a perspektivou postoje a prožívání účastníků událostí a přispěla tak k obrazu prožité zkušenosti na pozadí obecně historického kontextu. Přestože prameny osobní povahy

mají své limity (pocházející ze své subjektivní podstaty), bylo možné je vzhledem k jejich rozličným typům podrobit srovnání a vzájemné konfrontaci. Na základě této různorodosti bylo možné udělat si představu o poměru zveřejňovaných informací v dobovém tisku a cestopisu a v pramenech, jež měly soukromou povahu jako deníkové zápisy a rozhovory pořázené s mnohaletým odstupem od prožité události. Z průběhu práce s materiály mohu konstatovat, že jsem nezaznamenala v posuzovaných pramenech významné rozdíly mezi sdělením, která byla určena pro širokou veřejnost a těmi, které sloužily k uchování osobnějších vzpomínek, ani které byly reflektovány v současné době. I když se objevily některé detaily či informace v denících či ve vzpomínkách, které například v reportážích na stránkách tisku či ve vydaném cestopise chyběly, nepovažuji je za příliš zásadní. Obecně lze tedy říct, že během posuzování jsem nenarazila na odlišné vnímání a obsah jednotlivých pramenů. Spíše se přikláním k tomu, že z materiálů vyplývá, že účastnice nevyneklaly zvláštní úsilí k tomu, aby některé skutečnosti ve svých materiálech zamlčovaly či odlišně vykládaly. Také jsem nezaznamenala téměř žádný ideologický či politický podtext reportáží ani deníkových záznamů. Tento fakt mi víceméně potvrdila i oslovená pamětnice.

Z hlediska obsahu cestopisu ani novinových reportáží jsem bohužel nezaznamenala výraznější a originální úhel pohledu na cestování. Charakter zápisů i novinových příspěvků je spíše výčtem osobních peripetií, detailním průběhem osobního prožívání cesty bez známky společenského nadhledu. Dívky si všímají základních pamětihodností, detailně popisují průběh cesty, své pocity a denní činnosti. Při zmínkách o lidech, které na cestě potkaly, se většinou omezují na to, zda jim byl člověk sympatický, jak se k nim choval, co o nich věděl a jak jim konkrétně pomohl. O tom, co jednotlivé lidi zajímalo, o čem si s nimi povídaly je sice naznačeno, ale velice kuse bez dalšího komentáře a někdy až s překvapivým nezájmem. K názorové neutralitě a minimalismu, které jsou při zmínkách o společnosti, kultuře a politice z deníkových záznamů patrné, je možné uvažovat o faktorech, které mohou za tímto jevem stát. Prvně se může zdát, že nedostatek zájmu a vnímání těchto věcí byl dán věkem a zájmy jednotlivých účastnic. Při detailnějším pozorování totiž vyplývá, že ne všechny sdílely tento postoj. Nabízí se ještě další možnost, že se ideologickým a politickým hlediskům cesty snažily vyhýbat z obavy, že by to mohlo přivodit zbytečné nepříjemnosti jim i ostatním. Na druhou stranu se ale přikláním na

základě dostupných materiálů, že toto hledisko bylo spíše než uvědoměným a odpovědným přístupem vedeno nezájmem o tyto záležitosti a motivem prožití individuálního dobrodružství. Tuto tezi podporuje i prostor věnovaný a reflektovaný při komentáři k událostem srpna 1968: „povídání o tom“ Na druhou stranu absence srpnových popisů cesty v deníkových zápiscích a zmínky o dění v Československu se zdají přinejmenším nápadné. Nicméně z celkového charakteru vnímání cesty se spíše přikláním k tomu, že ačkoliv byly ve velice omezené míře se situací atmosféry v Československu 1968 obeznámeny, pro jejich prožívání a vnímání cesty jako osobní dobrodružství, které skončí a ony se vrátí zpět domů, nehrály politické aspekty výraznou roli. Snad jen u jedné účastnice, Věry Komárkové, jež zbytek života prožila ve Spojených státech a poté ve Švýcarsku, mohly události a zahraniční zkušenost hrát větší roli v rozhodovacím procesu. V tomto případě se ale nabízí i další neméně důležité faktory než roční pochod, které ji mohly vést k tomu, že Československo opustila. Zdá se, že kariérní a vědecké působení, pro které neměla v československém prostředí dostatečné podmínky, mohly být spíše příčinou k vycestování. Pro motivy, které vedly jednotlivé členky k účasti na této výpravě, se tak v tomto případě už předpoklad získání kontaktů a zázemí pro budoucí odchod z Československa nabízí, nicméně se mi nepodařilo tuto hypotézu průkazně potvrdit či vyvrátit. Ačkoliv se totiž Věra Komárková těsně před návratem do Československa náhle provdala za Mexičana, tak pamětnice, paní Tarantová byla přesvědčena, že motivem byla poetičtější zamilovanost i přes to, že to prý později sama V. Komárková tuto verzi popírala. Nicméně snaha po tom, jaký byl původní objektivní motiv není, ani tak důležitá v porovnání s tím, jak tento jev interpretují samotné účastnice. Nabízí se totiž úvaha, zda mohou postoje, které j situaci zaujaly potom, mohly být konstruovány jako určité vyrovnání se se svým vlastním životním směrem. Interpretace tak otevírá otázku po tom, že jejich vlastní reflexe důvodů vedoucích k uzavření onoho sňatku vycházela z přijaté představy kauzality vlastního životního příběhu. Pro dívku, která Československo opustila, mohlo být přesvědčení, že sňatkem si mohla pomoci či pojistit případný návrat zapadá do jejího životního narativu, zatímco paní Tarantová, nepřejala tento prezentovaný obraz motivů své přítelkyně a interpretuje jej s ohledem na to, že případné strategické motivy byly marginální.

Na tomto místě se vrátím zpět k hodnocení pochodu z hlediska společenského a cestovatelského přínosu. Z prostudovaných materiálů a vzpomínek se zdá, že podnik navzdory své fyzické, originální a proklamované výjimečnosti, záhy vymizel z paměti. Vzhledem k novému společenskému klimatu v Československu bylo cestování opět výrazněji omezeno, přestože nedošlo již k takové míře omezení, jako například v 50. letech. Nezaznamenala jsem, kromě paní Komárkové, že by účastnice usilovaly o další podnik podobných rozměrů. Svými cestovatelskými ambicemi později pravděpodobně nijak nevybočovaly ze společenského průměru. Založení rodin, návrat do zaměstnání tomu také nenasvědčuje.

Zdá se, že celá výprava byla motivována spíše osobním zájmem dívek, které hledaly příležitost, jak si zajistit podmínky pro cestu do zahraničí, navíc do zemí kapitalistického světa. Z pramenů také vyplývá, že to byla jedna z originálních a odvážných strategií, jak vycestovat do zahraničí. Nicméně samotný motiv účastnic nebylo samotné cestovatelství jako takové, ale podniknout něco nevšedního a nahlédnout do míst, kam se později nemusely podívat. Na otázku, zda cestovatelská touha provázela pamětnici od raných let, odpověděla záporně a z rozhovoru také vyplývá, že její zájem (a podle ní ani ostatních) o cestovatelství nevycházel z dobového průměru četby cestopisů například známé dvojice Zikmunda a Hanzelky. V dostupných materiálech také chybí vůbec reflexe o tom, že by mezi přední ambice dívek výrazněji patřilo zprostředkovávání „okénka do světa“. Jejich společenská úloha o propagaci sportu, tělovýchovy a Československa byla spíše vhodným nástrojem, který se nabízel k tomu, aby získaly povolení, prostředky a záštitu. Své role dopisovatelek se zhostily poctivě, nicméně záznamy postrádají uvědomělý hodnotný vklad. Na mnoha místech deníkových zápisů i vzpomínek se odráží postoj, že tato propagační role byla pouze nutnou součástí jejich role a byla spíše povinností. Při studiu materiálů jsem se neubránila dojmu, že cestopis a novinové reportáže byly spíše než kvalitní cestovatelskou literaturou poněkud naivním a povrchním pozorováním sledujícím výrazněji své prožívání a osobní zájmy, i když nelze upřít novinovým příspěvkům i cestopisu čtivost, díky nenáročné formě zápisů z dívčího deníku. Mohu se jen domnívat, nakolik tato spisovatelská nezkušenost utvářela obraz o jejich cestě, který předkládaly veřejnosti a na kolik to mohl být záměr nevšímat si a nekomentovat jevy, které mohly být považovány za ideologicky motivované či zneužitelné. Důvodem vyhybat se takovýmto

tématům a popisům mohla být i skutečnost, že podle vzpomínek pamětnice ani jedna z nich si nepřipouštěla a nepřistupovala k cestě tak, že by se z ní dobrovolně nevrátila. Postoje k emigraci a krajanským komunitám pak mohou přispívat k bádání o této problematice a mohou naznačit, jaké důvody mohou pamětníci uvádět k tomu, že nevyužily příležitosti a v cizině nezůstali. Jedním z argumentů, že k takovému podniku mohla být třeba míra odvahy odhodlanosti, vůči tomuto příběhu dostatečně neobstojí.

I když literární a společenský přínos pozorovaných jevů během popisu výpravy nelze přeceňovat, našla jsem badatelsky zajímavé možnosti dalšího využití pramenů. Vzhledem k charakteru cesty mohou prameny přispět k bádání proměnách infrastruktury, typizaci osídlení a všední turistiky. V pramenech je také velký prostor věnován způsobu a podmínkám dobového stravování a také o složení, zázemí a atmosféře na jednotlivých velvyslanectvích, která dívky navštívily a ne v neposlední řadě mohou být prameny zdrojem pro dějiny sportu a horolezectví.

Závěrem bych chtěla zhodnotit možné místo, které výprava zaujímá nebo by zaujímat mohla, v dějinách cestovatelství. Výprava byla jistě originálním způsobem, který dívkám nepochybně pomohl získat povolení a podporu sportovní organizace a médií. Geneze, provedení a reflexe cesty ale spíše ukazuje, že šlo o spontánní nápad při diskuzi nad způsobem, jak by bylo možné snáze vycestovat do zahraničí, kdy režim nebyl nakloněn soukromému cestování, natož pak v takové míře a do kapitalistické ciziny. Propagace výrobků, československého sportu a olympijských her se stala oficiálním vedle sportovního výkonu oficiálně prezentovaným motivem. Nicméně po analýze deníkových zápisů a vzpomínek byla hlavní hybnou silou touha navštívit místa, kam se ve své době řadoví občané Československa (bez zjevných výhod plynoucích například ze svých stranických funkcí) nemohli dostat. Jak se ale zdá z dostupného materiálu, tak sama ani cestovatelská touha jako leitmotiv životních osudů nebyla natolik silná, aby po této cestě se účastnice pokusily o další podobné podniky, s výjimkou jedné, Věry Komárkové, která nicméně spojila další cestování s horolezectvím. To také určovalo jeden z důležitých motivů cesty všech dívek, poznat a mít možnost vylézt na neznámé hory. Při proklamovaných postojích, že emigraci účastnice nezvažovaly, mohla hrát možnost takto legálně vycestovat z Československa s oficiálním úkolem také důležitou roli. Tento ústupek jim přinášel prý sice povinný mediální zájem, ale na druhou stranu i hmotné

zajištění na cestách. Nezdá se tak, ani ze vzpomínek, ani z reportáží a ani z cestopisu, že by měla cesta kromě aktuálního dobového úspěchu vyšší trvalý přínos budoucím generacím alespoň na poli dějin cestovatelství. Cestování nehledě na podmínky, se jim nestalo životním stylem, a tudíž nepřekvapí, že jejich ojedinělý cestovatelský podnik upadl poněkud v zapomnění. Toto je nicméně patrné i v literatuře horolezecké, kde není o této cestě, ačkoliv si ji mnozí pamatují, v souvislosti s dějinami tohoto sportu ani zmínka. Tento podnik ovšem i přesto může přispět do dějin cestovatelství a sportu jako možný fenomén cestování v komunistickém Československu.

5. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

5.1. Prameny

Československý sport, r. XV. (1967), č. 243, 246, 254, 264, 271, 283, 287, 295, 301, 305

Československý sport, r. XVI. (1968), č. 4, 10, 16, 22, 28, 34, 41, 44, 47, 53, 59, 65, 71, 77, 85, 89, 94, 105, 106, 116, 122, 128, 134, 140, 146, 152, 159, 164, 176, 182, 188, 194, 211, 217, 223, 229

Deníkový zápis, 13. 10. 1967 – 27. 10. 1968

FILLA, Zdeněk. *Dotazník k BP "Šlápoty do Mexika"*, 12. července 2015.

Očásková, Jarmila, Zdena Opatrná, Věra Komárková, a Květa Tarantová. *Šlápoty do Mexika*. Piešťany: Olympia, 1971.

PACHOLÍK, Zdeněk. *Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“*, Praha, 18. 7. 2015.

Rozhovor s Květou Tarantovou vedla Barbora Komancová, 25. června 2015

Šlápoty. Zapomenuté výpravy. [online] Česká televize© 2005, dostupné: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1181662874-zapomenute-vypravy/405235100221001-slapoty/video/>>. [26. 5. 2015]

ROSSMANNOVÁ, Světlá. *Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“*, 13. 7. 2015.

5.2. Literatura

Borovička, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české - Cestovatelství*. Praha: Paseka, 2000.

Čechurová, Jana, Jan Randák, a kol. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

Červinka, Oldřich, a Václav Pacina. *Mexická dramata*. Praha: Čs. novinář, 1969.

Dejmek, Jindřich. *Československo a jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 - 1992)*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002.

Dvořák, Tomáš, Lukáš FASORA, a kol. *Úvod do studia dějepisu, I. a II.* Brno, 2014.

Faure, Justine. *Americký přítel, Československo ve hře americké diplomacie 1943 - 1968*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2006.

Hanzelka, Jiří, a Miroslav Zikmund. *Život snů a skutečností*. Praha: Primus, 1997.

- Havlůjová, Hana. *Na okraji zájmu? České moderní ženy a Orient v první polovině 20. století, Disertační práce*. Editor: Pedagogická fakulta. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.
- Hornáček, Imrich. *Kruhy nad Popocatépetlom, XIX. olympijské hry v Mexiku*. Marin: Šport, 1969.
- Hýža, Marek, Miroslav Kačor, a Milan Švihálek. *Zapomenuté výpravy*. Brno: Jota, 2005.
- Kaplan, Karel. *Československo v letech 1967 - 1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993.
- Kaplan, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Praha: Doplněk, 2002.
- Kaplan, Karel. *Kronika komunistického Československa, Kořeny reformy 1956 - 1968, Společnost a moc*. Brno: Barrister & Principal, 2008.
- Knapík, Jiří, a Martin a kol. Franc. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v Českých zemích 1948-1967*. Sv. 1., 2. Praha: Academia, 2011.
- Kössl, Jiří. *Historie českého olympijského výboru a olympijského hnutí*. Praha: Český olympijský výbor, 1993.
- Kössl, Jiří, František Krátký, a Jaroslav Marek. *Dějiny tělesné výchovy II., od roku 1848 do současnosti*. Praha: Olympia, 1986.
- Kurlansky, Mark. *1968: Rok, který otřásl světem*. Praha: Slovart, 2007.
- Lizcová, Zuzana. *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*. Praha: Dokořán, 2012.
- Miroslav, Zikmund, a Jiří Hanzelka. *Legenda Z + H, Druhá cesta*. Brno: JOTA, 2011.
- Plechanová, Běla, a Jiří Fidler. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941 - 1995*. Praha, 1997.
- Procházka, Vladimír a kol. *Horolezectví*. Praha, 1990.
- Protokol III. sjezdu Československého svazu tělesné výchovy*. Praha, 1968.
- Rychlík, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.

Rychlík, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu - pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848 - 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

Stloukalová, Brigita. „Profesionalismus a amatérismus v zrcadle socialistického sportu.“ In: *Tělesná kultura*, 1 2008: 68-84.

Šauer, Jaroslav. *Německá otázka v evropské politice*. Praha, 2005.

Štěrbová, Dina. *Touhy a úděl - první ženy na osmitisícovkách*. Český Těšín, 2014.

Vaněk, Miroslav, a Pavel Mücke. *Třetí strana trojúhelníku*. Praha: FHS UK - ÚSD AV ČR, 2011.

Vývoj olympijského hnutí v Česku.

5.3. Internetové a další zájmové zdroje

www.totalita.cz

<http://www.lideazeme.cz/clanek/daleke-obzory-ceskych-zen>

<http://www.psp.cz>

<http://www.military.cz/opevneni/mnichov.html>

Viktor Očásek, dostupné z: <<http://www.csfd.cz/tvurce/21827-viktor-ocasek/>> .[25. 6. 2015]

Osudové okamžiky. Huascarán 1970. [online] Česká televize© 19. 3. 2002.

Dostupné online: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1091682868-osudove-okamziky/401213100081034-huascarán-1970/>>. [11. 7. 2015]

Lidový král. 1951. In Virtuální studovna Divadelního ústavu. Dostupné [online] z databáze Divadelního ústavu: <<http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=32467&tab=photo&print=1>>. [17. 7. 2015]

Strýček Váňa. Divadlo Na Zábřadlí. 1999. Dostupné: <<http://www.i-divadlo.cz/divadlo/divadlo-na-zabradli/strycek-vana>>. [17. 7. 2015]

KOMARKOVA Vera, WEBER P.J. *An alpine vegetation map of Niwot Ridge.* Colorado, USA. In: Arctic & Alpine Research 10, 1-30. Dostupné online: <<http://www.ou.edu/cas/botany-micro/ben/ben350.html>> . [17. 6. 2015]

Vera Komarkova – Pioneer of women's mountaineering. In: The Independent [online] 15. 6. 2005, dostupný : <<http://www.independent.co.uk/news/obituaries/vera-komarkova-6144251.html>>. [29. 6. 2015]

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění zákona č. 162/1998 Sb. o vyhlášení *Listiny základních práv a svobod* jako součásti ústavního pořádku České republiky. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>. [30. 6. 2015]

Slovník literárních a jazykových pojmů. © 2001-2015 [online] Dostupné z: <<http://ld.johannesville.net/slovník>>. [18. 7. 2015]

Walter Hallstein – diplomat, který posunul proces evropské integrace kupředu. [online]: <http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/walter_hallstein_cs.pdf>. [7. 7. 2015]

Francoise Missoffa viz.: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Missoffe>. [17. 7. 2015]

Integrace. <Ministerstvo vnitra České republiky. [online] <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>>. [19. 7. 2015]

Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program. Dostupné online: <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>. [6.7.2015]

Zákon č. 68/1965 Sb. dostupný online: <<http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=30695&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>. [14. 7. 2015]

Akční program KSČ ze dne 5. dubna 1968. Dostupné online: <http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf>. [5.7.2015]

Zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport č. 187/1949 Sb. Dostupné online: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=187&r=1949>>. [10. 7. 2015 v 10:48] *Zákon o organizaci tělesné výchovy a sportu č. 71/1952 Sb.* Dostupné online: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=71&r=1952>>. [10. 7. 2015 v 10:48]

Českého horolezeckého svazu (ČHS) online: <<http://www.horosvaz.cz/udalosti/31-zalozen-cesky-odbor-slovinskeho-planinskeho-druzstva/>>. [10. 7. 2015]

PROCHÁZKA, Vladimír. *111. let českého horolezectví* (2007) dostupný online: <<http://www.horosvaz.cz/vyhledavani-archive/167-111-let-ceskeho-horolezectvi/>>. [10. 7. 2015]

KRAUS, Alois. *Česká himálajská společnost* (26. 04. 1977) dostupné online: <<http://www.horosvaz.cz/exemplare/8-ceskoslovenska-himalajska-spolecnost/>>. [11. 7. 2015]

Počátky biologických pracovišť Akademie věd před založením Hydrobotanické laboratoře Botanického ústavu (1948 – 1971). Dostupné: <<http://www.butbn.cas.cz/sites/default/files/downloads/historie-butbn-do-2005.pdf>>. [4. 7. 2015]

SUCHÝ, Vladimír. *Co neodnesl čas*. Praha 1999, dostupné online: <<http://www.akapraha.cz/w/index.php/Historie>>. [17. 7. 2015]

HK Slavoj Vyšehrad. Dostupné: <<http://www.hkvysehrad.cz/archive/>>. [20. 4 . 2015]

SOUKUP, Václav. *Cestovatelství a kulturní kontakt*. In: *Anthropologia integra*, r. 4 (2013), č. 1 dostupné online: <https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/2389> [19. 7. 2015]

JAKUBÍKOVÁ, Dagmar. *Na cestě ke globalizaci*. 2006 online: <<http://www.cestovni-ruch.cz/skolstvi/globalizace.php>>. [15. 7. 2015]

6. PŘÍLOHY

- 1) Ukázka vyplněného dotazníku: FILLA, Zdeněk. *Dotazník k BP "Šlápoty do Mexika"*, 12. července 2015.
- 2) Úvodní strana knihy Očásková, Jarmila, Zdena Opatrná , Věra Komárková, a Květa Tarantová. *Šlápoty do Mexika*. Piešťany: Olympia, 1971.
- 3) Věnování od Květy Tarantové v Očásková, Jarmila, Zdena Opatrná , Věra Komárková, a Květa Tarantová. *Šlápoty do Mexika*. Piešťany: Olympia, 1971.
- 4) Mapa se základní časovou osou z obalu knihy: Očásková, Jarmila, Zdena Opatrná , Věra Komárková, a Květa Tarantová. *Šlápoty do Mexika*. Piešťany: Olympia, 1971.

1)

Odpovědi na otázky k bakalářské práci „Šlápoty 1967 – 1968“

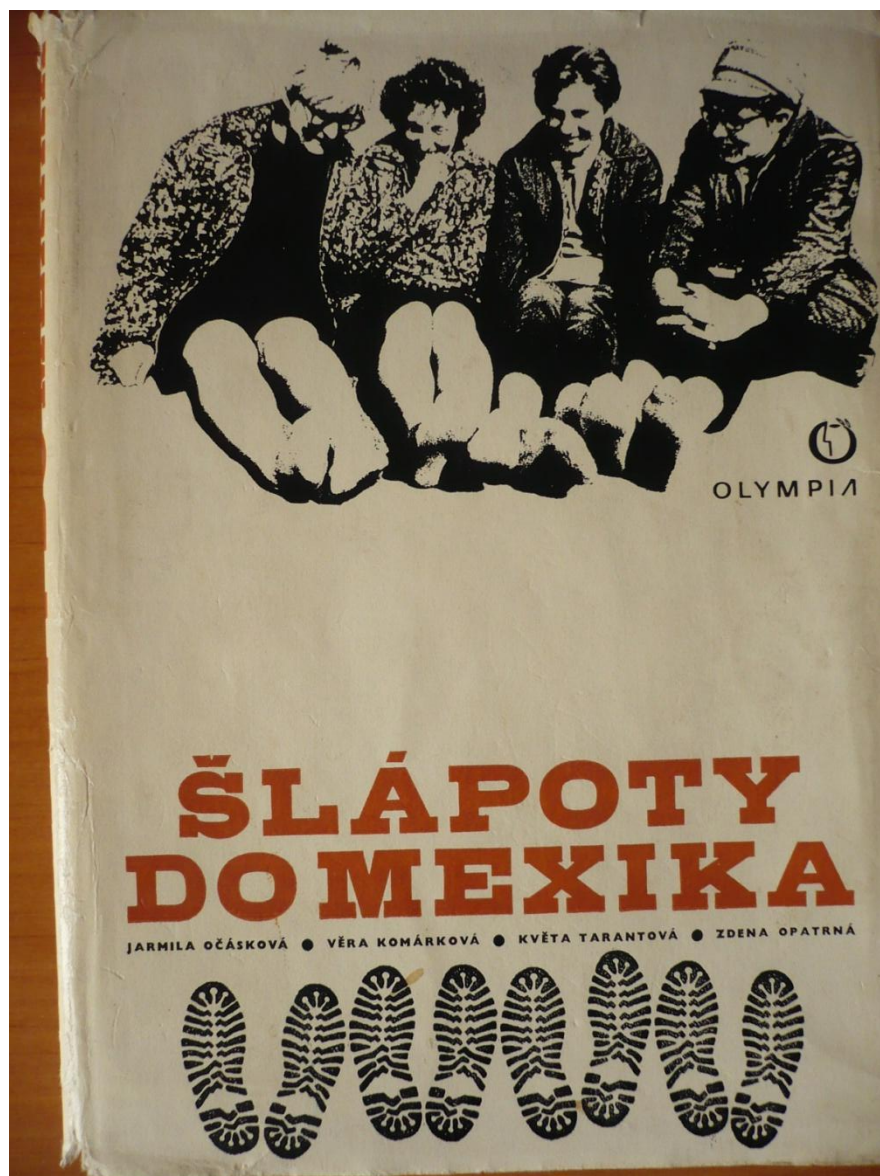
1. Člen výboru horolezeckého oddílu TJ Slavoj Vyšehrad
2. Kolegyně z oddílu, kamarádka
3. Květu Tarantovou, byla a je stále členkou oddílu TJ Slavoj Vyšehrad (dnes Horolezecký klub Vyšehrad), spolulezkyně, zejména ve Vysokých Tatrách
4. Účastnice výpravy nepatřily k vrcholovým sportovcům (s výjimkou Věry Komárkové, která se však proslavila ve velehorách až později), přesto měly snahu dokázat něco výjimečného, co by je odlišilo od „šedého průměru“, který byl v té době standardem. Měly touhu poznávat nové věci, cestovat. V tehdejší době nebylo snadné vycestovat ani v rámci RVHP, natož potom do kapitalistické ciziny. Vymyslely proto projekt, který byl zcela unikátní (možná i fantasmagorický) a který ohromil nejen kamarády ale zejména funkcionáře ČSTV a pracovníky Ministerstva vnitra tak, že k němu dali souhlas. Byla to jedna z možností jak legálně vycestovat z ČSSR.
5. Viz předchozí odpověď.
6. Nepodílel
7. V letech 1967 a 1969 byla možnost cestování velmi omezená. Rok 1968 byl poněkud volnější, ale to jen díky nejistotám z dalšího vývoje v ČSSR a zdánlivé liberalizaci společnosti. Sportovcům se dařilo vyjíždět do zahraničí snadněji než ostatním občanům. Možná i díky jisté dávce podnikavosti. Já osobně jsem vycestoval v létě 1968, do švýcarských Alp na třítýdenní horolezeckou výpravu.
8. Cestu jsem s kamarády pochopitelně sledoval a myslím, že Šlápoty byly populární i mimo horolezeckou komunitu. Na něco překvapivého si nevzpomínám.
9. Ohlas měla cesta vesměs pozitivní
10. Víím, že Šlápoty se jako diváci na Olympiádu nedostaly. Osobně si myslím, že jim to ani příliš nevadilo. Měli zájem spíš o aktivní účast než o pasivní sledování dění na Olympiádě.
11. Diskuzí o cestě jsem absolvoval několik v rámci našeho horolezeckého oddílu. Veřejných besed jsem se neúčastnil. Zajímala mě organizace cesty, orientace, vybavení na cestu, a stravování, zdravotní vybavení, jak cestu snášely zdravotně i psychicky (ponorková nemoc), finanční zabezpečení cesty, reakce lidí se kterými se po cestě setkávaly, prostě vše.
12. Nevzpomínám si. Myslím, že diskuse byla vedena pouze v obecných rovinách v duchu tehdejší doby a nálady ve společnosti.
13. Výprava měla spíše osobní charakter, její přínosy byly však široké. Otevírala okno do světa, kam se drtivá většina obyvatel ČSSR neměla šanci dostat. Výprava byla dobrou propagací aktivního sportu a cestování (podobně jako putování známého chodce Juraje Puciho po Československu).

14. Způsob vycestování Šlápot byl pro mě velmi inspirativní. Uvědomil jsem si, že pro jednání s funkcionáři ČSTV i orgány státní správy (bez jejich souhlasu nebylo možno uskutečnit jakýkoli projekt) je třeba vymyslet něco neotřelého a neopakovatelného. Podařilo si mi to několikrát a vycestoval jsem několikrát na horolezecké výpravy a expedice (1970 – Hidukuš, Afghánistán, 1976 – Afrika Súdán, 1976 – Japonsko, 1980 – Himálaj, Nepál, 1981 – Himálaj, Nepál, 1983 USA a Kanada, 1986 – tříměsíční cesta po Evropě). Z cest jsem se vždy vrátil a emigraci jsem nikdy neuvažoval.
15. Nic mě nenapadá.

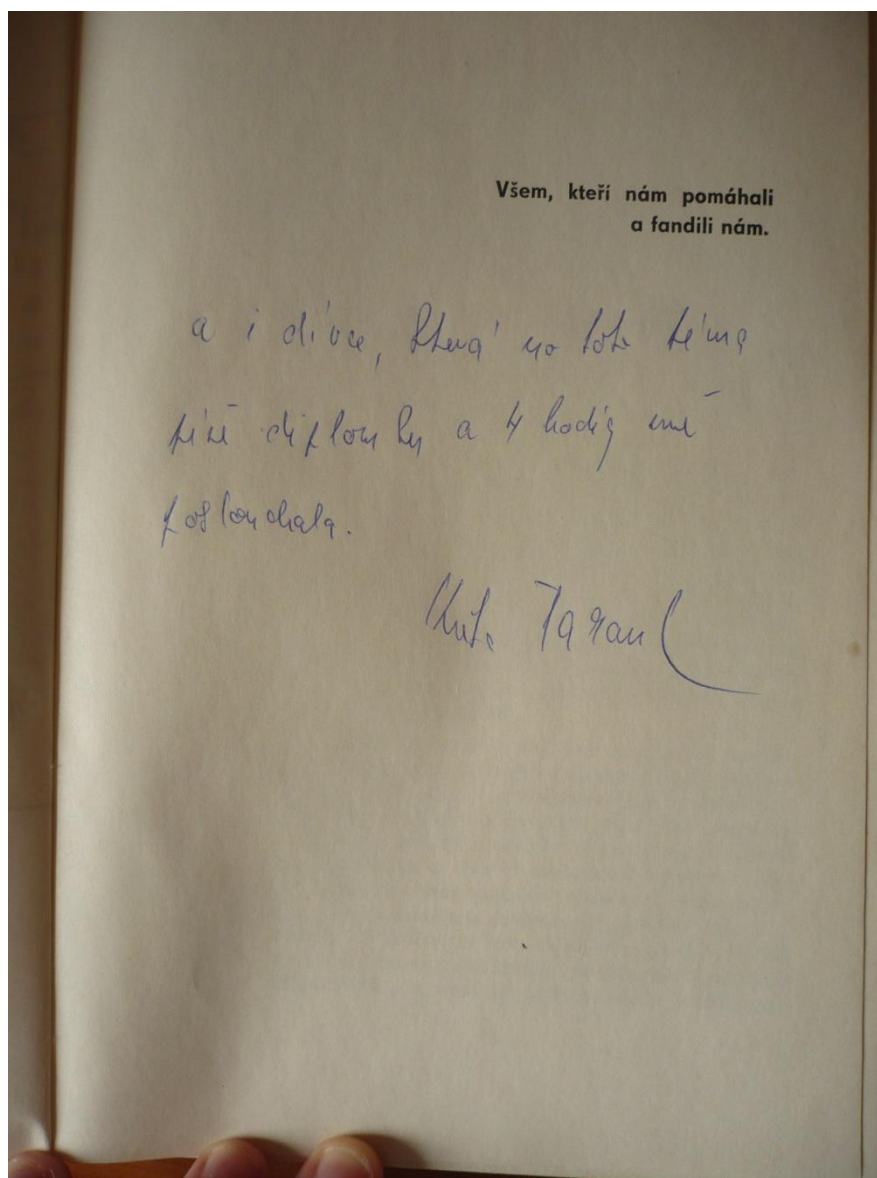
12. 7. 2015

Zdeněk Filla

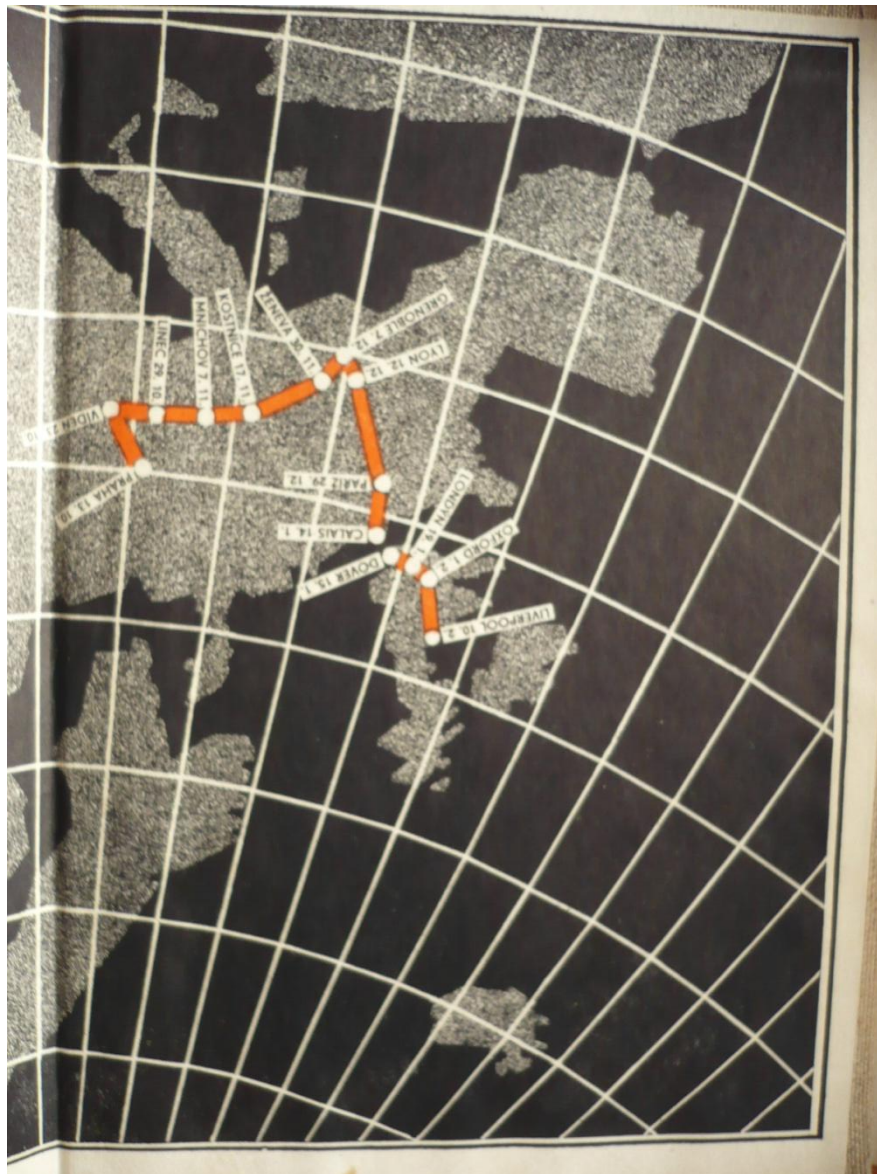
2)

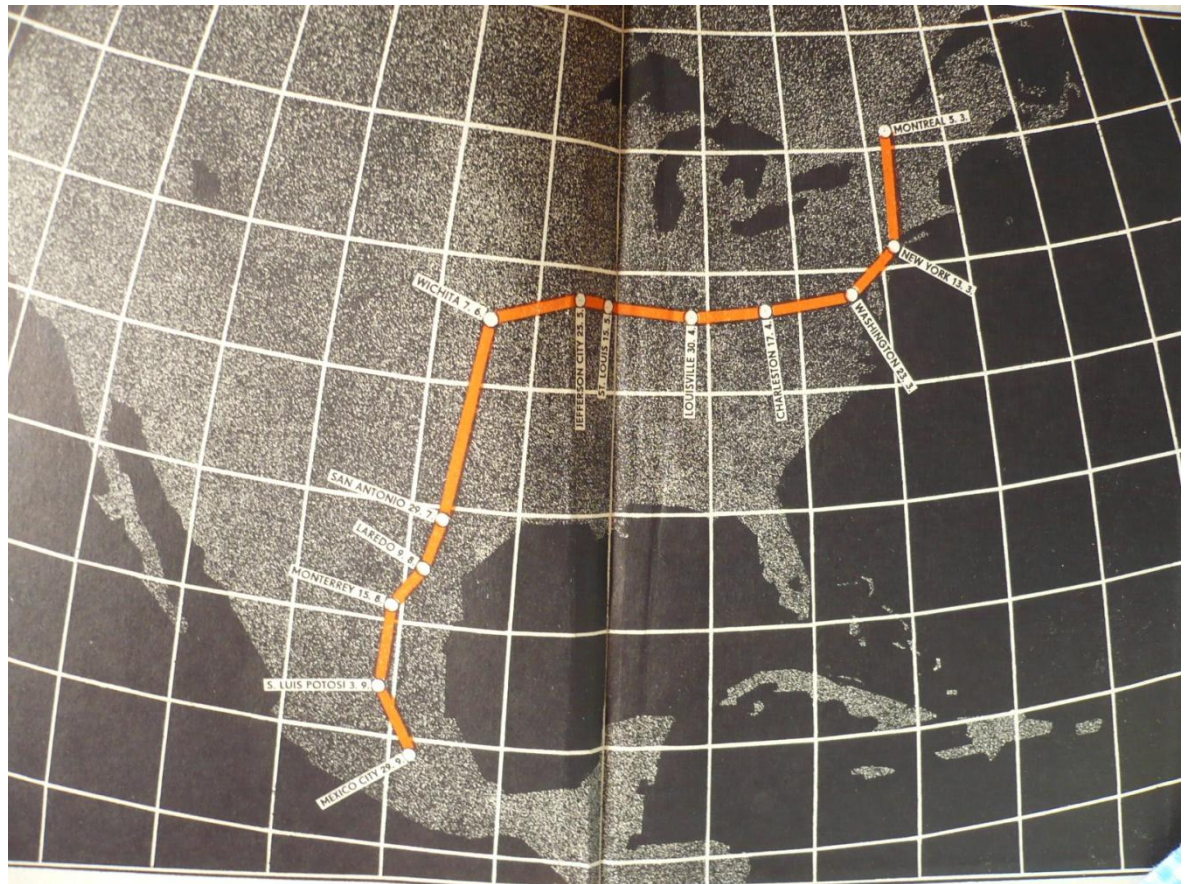

3)

4)

Prohlašuji,

že součástí výše uvedené bakalářské práce: *„Šlápoty“ 1967-1968: Sportovní výprava jako spontánní rozhodnutí nebo strategie jak vycestovat z Československa?* jsou ještě samostatně svázané přílohy. Níže je znění titulní strany této externí přílohy.

Samostatná příloha k bakalářské práci

„Šlápoty“ 1967-1968: Sportovní výprava jako spontánní rozhodnutí nebo strategie jak vycestovat z Československa?

„Šlápoty“ 1967- 1968: Sport Expedition as Spontaneous Decision or Strategy of Leaving the Czechoslovakia?

Bc. Barbora Komancová

1. Rozhovor s Květou Tarantovou vedla Barbora Komancová, 25. 6. 2015,
Královice
2. Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů
- Květa Tarantová.
3. Vzor – Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“
4. FILLA, Zdeněk, Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“, 12. 7. 2015
5. ROSSMANNOVÁ, Světlá, Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“, 13. 7. 2015
6. PACHOLÍK, Zdeněk, Dotazník k BP „Šlápoty do Mexika“, 18. 7. 2015
7. Udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů
- Zdeněk Pacholík